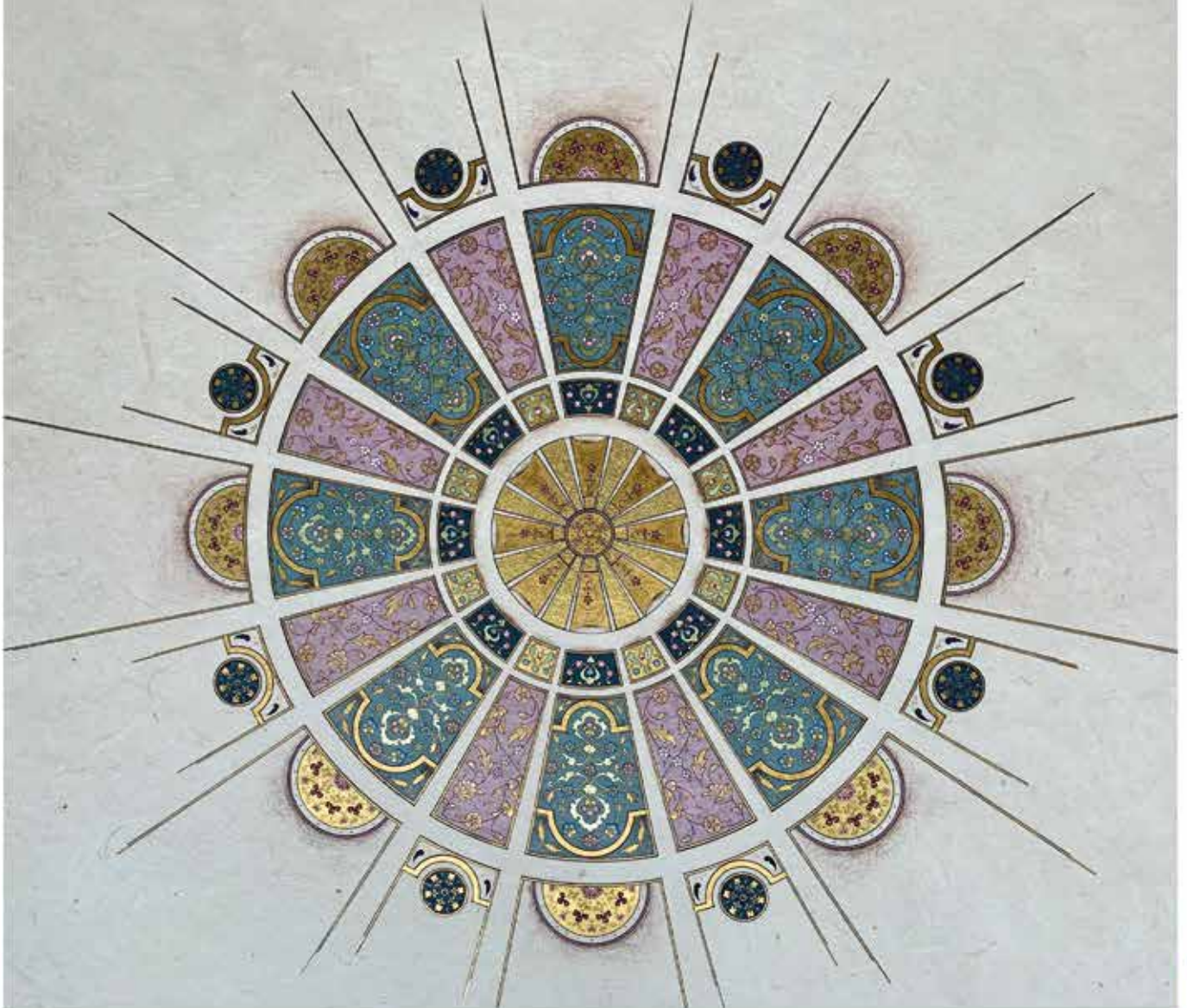

diyanet

Aylık Dergi | Nisan 2025 | Sayı: 412

HAYATIN DENGESİ AKL-I SELİM, KALB-İ SELİM, ZEVLK-İ SELİM

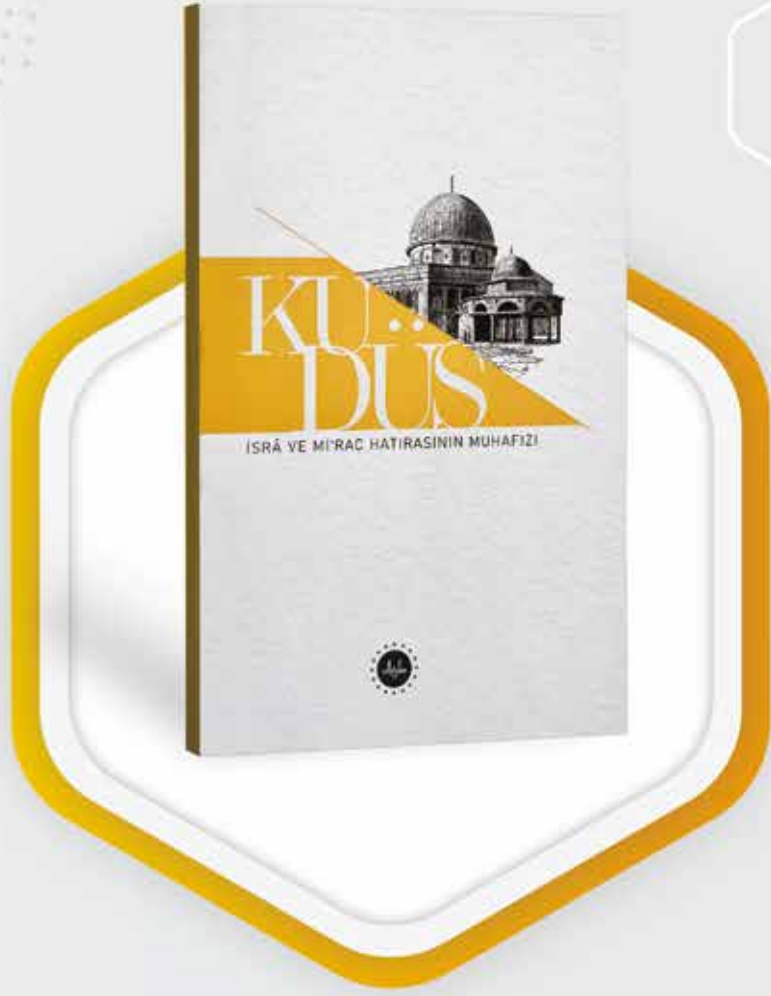
■ Hayatı Akl-ı Selim
ile Okumak

■ Zahirin Ötesinde
Gönül Gözüyle Görmek

■ Sanat ve
Akıl

■ Prof. Dr. Bayram Ali Çetinkaya
ile Söyleşi

■ Afro Amerikalı
Müslümanlar

“Bugün, Kur'an-ı Kerim'de Kudüs'ün, isra ve miracın nasıl yer aldığını tahlil eden tefsirlere, hadis şerhlerine ve tabii ki felsefi, tasavvufi ve edebî metinlere her zamankinden daha fazla ihtiyacımız var. Kudüs ve Mescid-i Aksa hakkında evsafı, etraflı tarih ve sanat kitaplarına da...”

www.yayinsatis.diyenet.gov.tr

Yurt içinde Diyanet Yayınları satış yerlerinden,
yurt dışında müşavirlik ve ataşeliklerimizden temin edebilirsiniz.

İlahi Kelam'da işaret edildiği üzere İslam denge dinidir ve müfessirler "ümmeden vasatan/orta ümmet" ifadesini mutedil, ifrat ve tefritten uzak, seçkin bir ümmet olarak yorumlamışlardır. (Bakara, 2/143.) Yaşayısta dengeli bir yol benimseyen Müslümanlar da her türlü aşırılıktan uzak bir hayatı sürmekle, istikamet üzere olmakla mükelleftir. Nefsi ile mücadele eden insan, dengeli bir hayatın tesisi için akl-ı selim, kalb-i selim ve zevk-i selim sahibi olmalıdır.

Akl-ı selim sahibi insan basiret sahibidir. Kemal sahibi Müslümanlar, tefekkür eden, tezekkür eden, akl-ı selim sahibi, meselelerin hakikatini kavrayan ve doğru öngörülerde bulunabilen insanlardır. Akıl ve kalp birliğinden ise feraset doğar. Hz. Peygamber (s.a.s.) "Müminin ferasetinden sakının. Çünkü o, Allah'ın nuruyla bakar." (Tirmizi, Tefsiru'l-Kur'an, 15.) buyurmuştur. Mümin, kâinata hadis-i şerifin de işaret ettiği üzere Rabbin nuruyla bakar. Bu nur, onun akl-ı selim ile eşyaya nazar etmesini sağlayan basirettir. Basiret sayesinde onun kalp gözü açılır, hakikat perdesi aralanır; kalb-i selim sahibi olan müminde de feraset neşet eder. Aklın ve kalbin istikamet bulduğu insan aynı zamanda zevk-i selim sahibidir. Zevk-i selim, bir Müslüman'ın varlıkla ilişkisini belirleyen anahtar kavramlardan biridir. Müslüman, zevkleri konusunda da aşırılıklardan kaçınmalı, mübah alanda israfa varmadan hareket etmelidir.

Diyanet Aylık Dergi olarak bu ay dosyamızda "Hayatın Dengesi: Akl-ı Selim, Kalb-i Selim, Zevk-i Selim" konusuna yer verdik. Prof. Dr. Ömer Türker, "Hayatı Akl-ı Selim İle Okumak" yazısıyla dosyamıza katkı sundu. Akl-ı selim ve sağduyu arasındaki ilişkiye değinen Türker, İslam'ı bir din ve medeniyet olarak farklılaştıran şeyin temel bilgiler ve sağduyuya dayalı idrakler anlamında akli geliştiren, değiştiren ve dönüştüren bir inanç ve davranışlar manzumesi vazetmesi, süreç içerisinde de bu inanç ve davranışlar manzumesinden hareketle bir bilimsel akıl inşa etmesi olduğunu dile getirdi. Prof. Dr. Betül Gürer, "Zahirin Ötesinde Gönül Gözüyle Görmek", Dr. Savaş Ş. Barkçin, "Sanat ve Akıl" yazılarıyla dosyamızda yer aldı.

Bu ayki söyleşimizi Prof. Dr. Bayram Ali Çetinkaya ile gerçekleştirdik. İnsanı akl-ı selime, kalb-i selime ve zevk-i selime ulaştıracak anahtar kavramlardan birinin tefekkür olduğunu dile getiren Çetinkaya, Müslümanların, dünya ve insanlık için ruh ve gönül âlemini yeryüzünde tefekkür, tezekkür ve taabbüdle inşa edeceğini vurguladı.

Sizleri birbirinden kıymetli kalemlerle baş başa bırakırken Ramazan Bayramınızı tebrik ediyor, bayramın İslam âlemine huzur ve esenlik getirmesini, yeryüzünün selim bir akıl ve kalple imar ve ihyasını, tüm mahlûkatın hayrın şemsiyesinde muhafazasını Yüce Rabbimizden niyaz ediyorum. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışının 105. yıl dönümü vesilesiyle 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramınızı da kutluyorum.

Bereketli okumalar...

Cafer Tayyar DOYMAZ

6 GÜNDEM

HAYATI AKL-I SELİM İLE OKUMAK
Prof. Dr. Ömer TÜRKER

10 GÜNDEM

ZAHİRİN ÖTESİNDE
GÖNÜL GÖZÜYLE GÖRMEK
Prof. Dr. Betül GÜRER

14 GÜNDEM

SANAT VE AKIL
Dr. Savaş Ş. BARKÇİN

18 SÖYLEŞİ

PROF. DR. BAYRAM ALİ ÇETİNKAYA:
"CANLI VE CANSIZ MAHLÜKAT, TEFEKKÜR
SAYESİNDE HAYRIN ŞEMSİYESİYLE
MUHAFAZA EDİLİR. VAR EDENİN NİMETLERİNİ
TEFEKKÜR ETMEK, ALLAH'A YAKLAŞMAK,
O'NA KUL OLMAKLA MÜMKÜNDÜR."
Sema BAYAR

24 DİN DÜŞÜNCE YORUM

TATLI MEYVE YAPRAKLARIN ARASINDA
GİZLİDİR
Dr. Abdullah KUŞLU

28 DİN DÜŞÜNCE YORUM

NİYET ETTİM ALLAH RIZASI İÇİN
KUL OLMAYA
Dr. Nurhayat HARAL YALÇI

30 VAHYİN AYDINLIĞINDA

YERYÜZÜNÜN YENİDEN DİRİLİŞİ
Dr. Mahmut KAYIŞ

32 HADİSLERİN İŞİĞİNDE

SEN DE SORUMLUSUN!
Dr. Halil KILIÇ

34 RAHLE-İ TEDRİS

"DİN ADAMI, RUHLARIN SELAMETİ İÇİN
ÇALIŞAN FEDAKÂR BİR CİHAT İNSANIDIR"
Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

KUDÜS'ÜN
MİMARİ
MİRASI

38

KIBLE MESCİDİ
Betül ALTUN ERİNCİK

Diyanet İşleri Başkanlığı Adına
Sahibi ve Genel Yayın Yönetmeni
Cafer Tayyar DOYMAZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Dr. Lamia LEVENT ABUL

Mali İşler ve Dağıtım Sorumlusu
Zeynel Abidin AKDUMAN

Yayın Kurulu
Cafer Tayyar DOYMAZ
Dr. Lamia LEVENT ABUL
Dr. Hüseyin ARI
Dr. Mahmut KAYIŞ
Mehmet YAZICI

Editör
Dr. Esma GÜNER

Yayın Koordinatörleri
Mustafa Mirza DEMİR
Sema DEMİR
Nisanur Mukaddes UYANIK
Rüya TÜRKBEY TEMEL

Sosyal Medya
Asuman BARAN

Dijital Medya
Şahin BODUR

Arşiv
Ali Duran DEMİRCİOĞLU

Grafik - Tasarım

Epa-Mat Basım Yayın Prom. San. Tic. Ltd. Şti
www.epamat.com.tr

İletişim

Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Blv.
No: 147/A 06800 Çankaya/Ankara
Tel : 0312 295 86 61 - 62
Faks: 0312 295 61 92
dergi.diyanet.gov.tr
diyanetdergi@diyanet.gov.tr

Sosyal Medya Hesapları

Facebook: /diyanetdergisi
Twitter: /diyanetdergisi
Instagram: /diyanetdergisi

40 YARININ DÜNYASI

TRANSHÜMANİZMİN İNSANLIĞI SÜRÜKLEDİĞİ
AHLAKİ VE TOPLUMSAL ÇIKMAZ:
CİNSİYETSİZLEŞTİRME
Doç. Dr. Seyithan CAN

44 KISSADAN HİSSE

BABİL KULESİNİN TAŞ DUVARLARI,
CAHİLİYENİN DİKİLİ TAŞLARI VE TAŞLAŞMIŞ
KALPLER ÜZERİNE...
Prof. Dr. Güldane
GÜNDÜZÖZ

46 BUNU KONUŞALIM

MUHAMMED DOĞAÇ:
"ENGELLİ KARDEŞLERİME, BÜYÜKLERİME BİR
UMRE YAPTIRMAK VE ONLARA ORADA DA
HİZMET ETMEK EN BÜYÜK DUALARIMDAN
BİRİSİDİR. ALLAH TEÂLÂ BİZLERİ
İSTİKAMETİNDE DAİM KILSIN. "
Mahir KILINÇ

48 DİN TARİH TOPLUM

AFRO AMERİKALI MÜSLÜMANLAR
Doç. Dr. Fatih KANCA

52 KUR'AN SURELERİ

KASAS SURESİ
Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

54 DİJİTAL DÜNYA GERÇEK HAYAT

FİLTRELERİN ARDINDAKİ HAYATLAR
M. Cüneyd ÇİĞDEMLİ

56 NEYE NASIL İNANIYORUM?

İMANA ŞİRK KARIŞTIRMAMAK
Prof. Dr. Temel YEŞİLYURT

62 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

KİŞİSEL GELİŞEMİYORUZ
Hüseyin HAKAN

64 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

BİR DURUŞU OLMALI İNSANIN
Mehmet KAHRAMAN

66 KÜLTÜR SANAT EDEBİYAT

BELDELERİN ZAFER MUŞTUSU
FETİHNAMELER
Ekrem Can YILMAZ

68 KELAMA KALEMLE TUTUNMAK

Abdurrahman AKBAŞ

70 KIRILMA NOKTASI

HUDEYBİYE BARİŞ ANTLAŞMASI
Alparslan AKÇA

72 SAHABENİN AYAK İZLERİ

EBU'D-DERDA EL-HAZRECİ
ŞAM'IN KUR'AN HOCASI
Enbiya YILDIRIM

76 İNSAN HÂLİ

BİREYSEL DAVRANIŞLARIN
KOLEKTİF ETKİSİ
Betül KARAPINAR

78 HATİRA DEFTERİ

BİR EMANETİ SONSUZLUĞA UĞURLAMAK
Dr. Tuba Kevser ŞAHİN

80 KİTAPLIK

ADAB-I MUAŞERET
Mustafa Mirza DEMİR

Abone İşlemleri

Tel: 0312 295 71 96 – 97
0312 295 72 05 – 06
Faks: 0312 285 18 54
e-mail: dosim@diyanet.gov.tr
dosabone@diyanet.gov.tr

Online Abonelik

dergiabone.diyanet.gov.tr
yayinsatis.diyanet.gov.tr

Hesap No

Döner Sermaye Daire Başkanlığı TC Ziraat Bankası,
Mustafa Kemal Mahallesi Şube IBAN:
TR61 0001 0024 8605 9943 0850 57

Temsilcilikler; Yurt İçi: İl Müftülükleri, İlçe Müftülükleri -

Yurt Dışı: Din Hizmetleri Müşavirlikleri, Din Hizmetleri Ataşelikleri.

Yayın Türü:

Aylık, Yaygın, Süreli Yayın, Diyanet Aylık Dergi (Türkçe)

Baskı

İhlas Gazetecilik A.Ş.
Merkez Mah. 29 Ekim Cad. İhlas Plaza No: 11 A/41
Yenibosna Bahçelievler, İstanbul
Tel: 0 212 454 30 00

Basım Tarihi: 20.03.2025

Yayımlanacak yazılarda düzeltme ve çıkartmalar yapılabilir. Yazıların bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir. Diyanet Aylık Dergi, Diyanet İşleri Başkanlığı yayınıdır. Dergide yayımlanan yazı, konu, fotoğraf ve diğer görsellerin her hakkı saklıdır. İzinsiz, kaynak gösterilmeden her türlü ortamda alıntı yapılamaz.

Kapak Görseli

Tezhip: Zehra Artaç

Rahman ve Rahim olan Allah'ın Adıyla.

AKL-I SELİM, KALB-İ SELİM VE ZEVK-İ SELİM SAHİBİ OLMAK

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyabet İşleri Başkanı

İnsanı yaratılmışlar arasında ayrıcalıklı kılan özelliklerin başında akıl, irade ve muhakeme gibi kabiliyetleri sebebiyle vahye muhatap olması gelmektedir. Cenab-ı Hak, insanı en güzel surette yaratmış ve ona dünya hayatında kılavuzluk edecek ve onu esenlik yurduna ulaştıracak bir rehber olarak vahiy göndermiştir. İlahi rahmetin yeryüzüne tecellisi olan vahyin tebliğcisi peygamberler de bu kutlu mesaja elçilik etmiş; örnek hayatlarıyla insanlığı daima hak ve hakikate, adalet ve merhamete, iyilik ve güzelliğe çağırmışlardır. İnsanın bu kutlu çağrıya icabet etmesi, dünyada huzur, güven ve esenliğe, ahirette ise ebedî kurtuluşa ulaşmasının yolunu açacaktır. Bunun için insanın öncelikle aklını ve kalbini büsbütün vahyin rehberliğine ve risaletin örneğine açması gerekir.

Akıl ve kalp, insanın söz, tutum ve davranışları üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Özellikle kalp, erdemli bir hayat inşasında önemli bir ro-

le sahiptir. Zira söz ve eylemlere etki eden irade, niyet, rıza, ümit, sevgi, korku gibi hasletler de kibir, haset, kin, nefret gibi kötü huylar da önce kalpte neşet eder. Diğer yandan namaz, oruç, zekât, hac gibi bedenî ibadetlerin ve diğer bütün iyiliklerin Allah katındaki değeri, kalbin bir ameli olan niyete bağlanmıştır. Nitekim amelilerin ancak niyetlere göre değerlendirileceğini (Buhari, Bed'ü'l-vahy, 1.) haber veren Resul-i Ekrem (s.a.s.), "Allah sizin suretlerinize ve mallarınıza bakmaz, ancak kalplerinize ve amellerinize bakar" (Müslim, Birr, 34.) hadisiyle kalbin, nazargâh-ı ilahî olduğunu vurgulamıştır.

Kalp, insanın idrak eden ve bilen yönüne işaret etmektedir. Yüce Allah'ın insanlığa gönderdiği son vahiy Kur'an-ı Kerim'de ve onu hayatla buluşturan Peygamberimizin (s.a.s.) sünnetinde kalp, dinî, insani ve ahlaki her bir meselenin iza-hında merkezî kavram olmuştur. İslam'ın bu iki asli kaynağında iman ve inkâr, hidayet ve dalalet, sevgi ve nefret, se-

vinç ve hüznün, iyilik ve kötülük hep kalbin ameli olarak zikredilmiştir. Menfi eğilimleri bulunan kalp yerilirken müspet hasletlerin karargâhı olan kalp ise ilahi övgüye mazhar kılınmıştır. Bu bakımdan vahye muhatap olan insanın yaratılış gayesini bilmesi, Allah'ın mesajını idrak etmesi, sorumluluklarını kavraması, ancak selim bir kalp ile mümkündür. Allah'ın cennet davetine layık ve sınırsız mükâfatlarına nail olabilmenin yolu da kalb-i selimden geçmektedir.

Diğer taraftan insanı varlık âleminde seçkin bir konuma yükselten nimetlerden akıl, dinin hükümleriyle mükellef tutulmanın en temel şartı olarak görülmüştür. Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde taakkul, tefekkür, tezekkür, tedebbür, tefakkuh, şuur, furkan, nazar gibi kavramlarla aklın doğru işletilmesine vurgu yapmıştır. Aklını gerektiği gibi kullanmayanları ve körü körüne taklitçiliği benimseyenleri ise şiddetle kınamıştır. Kur'an'da akletmeye atfedilen önemden hareketle İslam düşünürleri, akli bir rehber olarak görmüşler ve ancak selim bir aklın iyiyi kötünden, doğruyu yanlıştan, hakkı batıldan, güzeli çirkinden ayırt edip evrendeki hikmet ve hakikatleri görebileceğini söylemişlerdir. Dolayısıyla insanı her türlü yanlış düşünce ve inançtan

koruyan, ön yargı ve taassup-tan uzak tutan akl-ı selimi, "hidayet-i hassa" olarak isimlendirmişlerdir. Onlar akl-ı selimi sadece nesne ve olayların gerçekliğini bilmenin değil aynı zamanda dünyevi huzur ve uhrevi selametinin de en önemli vasıtası kabul etmişlerdir.

Hiç şüphesiz selim akıl ile nazar edildiğinde kâinattaki her şeyin, yüce Allah'ın sonsuz irade ve kudretinin bir eseri olduğu görülecektir. Bütün mahlukatın, O'nun cemal sıfatının bir tecellisi olduğu idrak edilecektir. Zira yüce Allah, kâinataki her şeyi eşsiz bir sanat olarak en güzel şekilde yaratmış ve fitratlarına tevdi ettiği görevlerini ifa edecek salahiyetle donatmıştır. Akıl ve irade gibi ayırıcı kabiliyetlerle donattığı insandan da yaratılışının gerektirdiği davranışlar sergilemesini istemiştir. Esasen ulvi bir gaye için en güzel kıvamda yaratılmış olan insan, varlık âlemiyle ilişkilerini vahyin rehberliğinde gerçekleştirebildiği nispette yaratılış gayesine uygun bir hayat yaşama imkânına kavuşacaktır. Böylece hem fitratını muhafaza etmiş olacak hem de kendi iç dünyasındaki ve kâinattaki Allah'ın eşsiz sanatını görme bahtıyarlığına ve zevk-i selime ulaşacaktır.

Zevk-i selim sahibi olmak, yaratılıştaki güzelliği görmek ve canlı cansız her varlığa karşı

nezaketi, zarafeti ve sağduyuyu esas alan bir bilinç ve duyarlılık geliştirmektir. Varlığın özündeki güzelliği, uyumu ve dengeyi idrak edebilecek bir bilinç ve duyarlılığa sahip olmaktır. Hiç şüphesiz zevk-i selim sahibi olma hususunda da insanın en büyük dayanağı Kur'an-ı Kerim'dir. Zira insana kalemi, kelamı ve beyanı öğreten Yüce Allah, Kur'an-ı Kerim ile onu medeni, erdemli ve ahlaklı kılan değerlerle buluşturmuş; ilmin, irfanın, hikmetin ve sanatın zirvesine taşımıştır. İnsan, ancak Kur'an'ın rehberliğiyle hak ile batılı, doğru ile yanlış, güzel ile çirkini, faydalı ile zararlıyı birbirinden ayırabilir. Duygu, düşünce ve davranışlarının merkezine iyiliği, hayrı, merhameti, zarafeti, nezaketi ve güzel ahlakı ancak onun kılavuzluğuyla yerleştirebilir. Kalbini ve aklını selim fitrat üzere muhafaza edip yaratılıştaki yüklediği emanet ve sorumluluklar doğrultusunda bir hayatı ancak onun kılavuzluğuyla yaşayabilir. Çünkü Kur'an-ı Kerim, âlemin yaratılışından insanın varoluşuna, tevhidden adalet, nübüvvetten ahirete, ibadetten ahlaka varıncaya kadar aklın ve kalbin ilgi alanına giren her konuda insana en güzel şekilde rehberlik etmektedir. ■

HAYATI AKL-I SELİM İLE OKUMAK

Prof. Dr. Ömer TÜRKER

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Herhâlde son iki yüzyıl-da İslam ile en çok yan yana yazılan kelimelerden biri akıldır. Müslümanlar her fırsatta İslam'ın akla verdiği önemden söz etme ve İslam'ın kelimenin hakiki anlamıyla bir akıl dini olduğunu söyleme ihtiyacı duyarlar. Fakat bütün bu sözlerde aklın ne anlama geldiği, akla önem vermenin ve bir akıl dini olmanın ne demek olduğu görüldüğü kadar açık değildir. Genellikle sağduyuya dayalı ve itidalli bir anlayış anlamında kullanılır. Lakin hem klasik ve modern dönemde akıl kelimesi, sadece sağduyu ve itidalle kavranamayacak kadar yüklüdür hem de sağduyu ve itidal kavramları ne anlama geldiği açıklanabilse de olgusal olarak belirlenmesi görüldüğü kadar kolay olmayan kavramlardır. Bu bağlamda klasik ve modern kullanımları dikkate aldığımızda aklın üç temel anlamı söylenebilir.

Birincisi, temel bilgiler anlamında akıldır. Bu anlamıyla akıl, “Bir şey ya vardır ya yoktur” gibi ilk bilgilere tekabül eder. İslam'da insan sorumluluğunun temelini oluşturan

da bu anlamıyla akıldır. Her ne kadar bu klasik bilgilerin nasıl oluştuğu ve doğruluklarından emin olup olmayacağımız hakkında tartışmalar hâlâ devam ediyorsa da genel olarak bu bilgilerin sarsılmaz bir konuma sahip olduğu söylenebilir. Yani ilk bilgilerin nasıl oluştuğu ve hangi anlamda doğru oldukları tartışılrsa da bu bilgiler olmaksızın insandan bahsetmek mümkün değildir.

İkinci anlamıyla akıl, klasik kelimacı ve filozofların “müktesep akıl” veya “bilfiil akıl” adını verdiği kazanılmış bilgilere tekabül eder. Bu anlamıyla akıl, insanın ilk bilgilerden hareketle hayatı boyunca kazandığı bilgileri ifade eder. Tabii ki en gelişmiş hâli, var oluşa dair külli bir idrak anlamına gelse de belirli bir alanda uzmanlığı bulunsun veya bulunmasın yetişkin bir insanda meydana gelen bilgiler bilfiil aklı oluşturur. Bu akıl, duyu idraklerini, bir dil ve kültür içinde tevarüs edilen bilgileri, vahiy veya haber kanalıyla gelen bilgileri içerir. Dolayısıyla da genel olarak hayata bakışı şekillendiren bütün idrakler bu akıl kapsamında yer alır. Bir

toplumda sağduyu olarak ifade edilen şey de o toplumun fertlerinin ortak algıları, inançları, kabulleri ve tavırlarını ifade eden müktesep akıl demektir.

Aklın üçüncü anlamı, bilimsel akıldır. Bu anlamıyla akıl, herhangi bir dönemde bilimsellik payesini kazanmış sistemli bilgiler kümesini ifade eder. Bilginin bilimsel olması, üretildiği dönemde kabul gören yöntemlerle sağlamasının yapılmış ve araştırmaya konu olan nesnenin dakikleştirilmiş idrakini temsil etmesi anlamına gelir. Bütün dönemlerde esas itibarıyla tartışma konusu olan akıl budur. Çünkü bizim kendimize ve diğer nesnelere dair idraklerimizin yaşadığımız dönemde açıklama gücüne sahip temsili bu akıldır. Temel bilgilerin vüsatını tayin eden ve sağduyuya dayalı idraklerin kabiliyetini takdir edip yöneten de bilimsel akıldır. Mesela “Bir şey ya vardır ya yoktur” yargısındaki “şey”, “var” ve “yok” kapsamlarına dakik olarak nelerin gireceğini tayin eden şey, bu yargının geçerli olduğu medeni havzadaki bilimler kümesidir. Yine biz sağduyuya dayalı

olarak etrafımızda nesnelerin var olup birtakım etki ve edilmelere konu olduğunu düşünürüz ve ilişkilerimizi de bu sağduyuya üzerine inşa ederiz. Bu demektir ki, sağduyuya dayalı akıl da nesnelere dair idrak ve algılarımızın değişimi, gelişimi ve dönüşümüyle değişir, gelişir ve dönüşür. Çünkü sağduyuya dayalı düşünce ve davranışların doğruluk ve isabet şartlarını nihai tahlilde bilimsel akıl tayin eder. Bilimsel aklı kuramamış sağduyu, süreç içinde sığıla mahkûm olacağı gibi bilimsel akıldan kopmuş bir sağduyu da yerini başka idraklere bırakmak zorunda kalır. Fakat bu akıl, bilimsel bilgilerin değişimi ve dönüşümüyle değişir ve dönüşür. Özellikle medeniyet farklılaşmalarında bilimsel bilgiler kümesinde süreklilikler olduğu gibi kalıcı farklılıklar da bulunur.

İşte İslam'ı bir din ve medeniyet olarak farklılaştıran da temel bilgiler ve sağduyuya dayalı idrakler anlamında aklı geliştiren, değiştiren ve dönüştüren bir inanç ve davranışlar manzumesi vazetmesi ve süreç içinde bu inanç ve davranışlar manzumesinden hareketle bir bilimsel akıl inşa etmesidir. Bilindiği üzere İslam, miladi yedinci yüzyılın ilk çeyreğinde çıkıp dönemin mamur dünyasının önemli bir kısmına oldukça kısa bir zaman diliminde yayılarak büyük bir medeni havza inşa etmiştir. Hicaz başta olmak üzere pek çok din, kültür, uzmanlık ve maharetin gelenekleştiği bu büyük coğrafyada İslam'ın bizim buradaki konumuz bakımından

üç büyük değişim husule getirdiği söylenebilir.

Birincisi, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şahsında temsilini bulan hakikat bilgisi ve ona uygun yaşam formunun temel bilgiler anlamında aklın vüsatını belirlemesidir. Bu bağlamda vahiy ve sünnet, insanın varlık idrakinin ideal sınırlarını ve bu ideal sınırlara uygun yaşam tarzını belirler. Hz. Peygamber (s.a.s.) ve râşid halifeler dönemine asr-ı saadet denilmesinin sebebi de budur. Diğer deyişle hem insanı akıl sahibi bir varlık yapan temel bilgilerin hangi dereceye kadar gelişebileceği hem de bu gelişimi mümkün kılan ama aynı zamanda gelişimin zorunlu bir gereği olan kural ve uygulamalar bizzat Hz. Peygamber tarafından belirlenmiştir. Bu sebeple son din İslam'ın Hz. Peygamber'le (s.a.s.) başlaması demek, insanlığın sonraki sürecinin -insan yaratılışının gayesi olan kulluk dikkate alındığında- olabilecek en yüksek idrakin ve en iyi yaşam biçiminin model olduğu bir noktadan başlaması demektir.

İkincisi, İslam'ın sağduyuya dayalı idraklerin muhtevasını, inanç ilkeleri ve şer'î hükümlerle dönüştürmesi ve geliştirmesidir. Bu bağlamda İslam sadece aklın vüsatını, yetkin insan modelini, kulluğun nazarı ve amelî boyutlarını göstermekle kalmamış aynı zamanda bunları temin eden inanç ilkeleri ile şer'î hüküm ve uygulamaların ikinci anlamıyla akıl hâline gelmesini sağlamıştır. Fakat bu ne kolay olmuştur ne kolay anlaşılabilir bir süreçtir. Çünkü inanç, kural ve uygu-

lamaların birbiriyle uyumlu bir şekilde sağduyuyu oluşturacak kadar hayatın bütününe yayılması için bütün medeni hayatın, söz konusu inançlar üzerine inşa edilmesi, kurallarla yönetilmesi ve uygulamalarla düzenlenmesi gerekir. Eğer İslam ulaştığı bölgelerde yerel kazanımları da içerip aşacak siyasi, içtimai ve iktisadi düzeni yeniden tanzim etmeseydi bu mümkün olmazdı. Aslına bakılırsa bu da tek başına yetmeyebilirdi. İslam'ın insanlığa sunduğu yeni bakış, üçüncü anlamıyla aklın dönüşümüyle mümkün olmuştur.

Üçüncüsü, yeni bir bilimsel akıl inşa edilmesidir. Müslümanlar Hz. Peygamber'den (s.a.s.) kısa süre sonra şer'î bilimleri kurma ve ekolleşme sürecini başlatmışlardır. Hicri ikinci yüzyılın ikinci yarısında tefsir, fıkıh, hadis ve kelam gibi şer'î bilimlerin kuruluş süreci tamamlandığı gibi bunların araştırmalarını yönetecek yöntem bilgisi de tebellür etmiştir. Rivayet (dil, hadis, tarih), istidlal (fıkıh, kelam, dil) ve riyazet (tasavvuf) yöntemleri geliştirilerek araştırmaya konu olan nesnelerin dakik idrakine ulaşma yani bilimsel bilginin koşullarını belirleme çabası belirginleşmiştir. Şer'î bilimlerin gelişmesinin, İslam'ın düşünce ve hayat inşa etmedeki işlevi son derece hayatidir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından vaz ve temsil edilen hakikat bilgisi ve ona uygun hayat tarzının teoriden pratiğe uzanan bütünlüğü, şer'î bilimler sayesinde temin ve idame ettirilebilmiştir. Gerek kelam, fıkıh, hadis ve zühd gibi

ana tedeyyün tavırları gerekse bu tavırları temsil eden muhtelif ekoller, İslam'ın inanç ve uygulamalarının muhtelif bölge ve dönemlere uyarlanmasını sağlamıştır. Hicri üçüncü yüzyılın ilk çeyreğinde kadim bilimler külliyyatının Arapçaya tercüme edilip İslam dünyasında fizik, matematik, metafizik, ahlak ve siyaset gibi felsefe bilimlerinin ihyası ve yeni felsefe geleneğinin teşekkülüyle birlikte İslam'ın sunduğu inanç, kural ve uygulamalar yeni bir yorum gücü daha kazanmıştır. Felsefe külliyyatının tercümesinin bizim buradaki konumuz bağlamında en önemli sonucu, bu külliyyatın Arapçada yeniden üretilmesi sayesinde Müslümanlarca temsil edilen bilimsel aklın, artık insanlığın önceki dönemlerde oluşan mirasını içerep aştığı bir seviyeye ulaşmasıdır. Böylece insanlık tarihinde İslam dönemi akli, farklı yorum ve uygulamalarıyla teşekkül etmiştir. On üçüncü yüzyıldan itibaren İslam dünyasında muhtelif tavır ve yorumlar tevhid edilerek kapsamlı bir idrake dönüşmüştür. Bilhassa Anadolu coğrafyasında hâkim olan idrak, İslam mirasını bütüncül olarak temsil eden kapsamlı bir akıl ve tecrübeler bütününe tekâbül eder.

Aklın birinci anlamından üçüncü anlamına kadar İslam tarihindeki tasarruf ve dönüşümler bize şunu gösterir: Hayatı akl-ı selimle yaşamak ve olaylara basiretle bakmak; İslam'ın vazettiği inançların, kuralların, uygulamaların, çeşitli yorumların ve tarih boyunca bunların muhtelif uygulamala-

Hayatı akl-ı selimle yaşamak ve olaylara basiretle bakmak; İslam'ın vazettiği inançların, kuralların, uygulamaların, çeşitli yorumların ve tarih boyunca bunların muhtelif uygulamaları neticesinde biriken tecrübelerin oluşturduğu bir akılla ve iradeyle hayatı yaşamak demektir.

rı neticesinde biriken tecrübelerin oluşturduğu bir akılla ve iradeyle hayatı yaşamak demektir. Basiret, bilgi ve tecrübeyle kazanılan bir akli görüş kabiliyeti olup ancak böylesi büyük bir miras üzerine kurulduğu ve her dönemin gerekleri doğrultusunda güncellendiğinde oluşur.

Bu noktada bir Müslüman'ın sahip olduğu iki tür akl-ı selim ve basireti ayırtmak gerekir. Birincisi, İslam inançlarına samimi bağlılık ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ahlakının deruni bir yaşantısının bireye kazandıracağı akıl ve basirettir. Bu seviye, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bereketiyle herhangi bir dönemde her bir Müslüman fertte teşekkül etmesi umulan bir durumdur ve dinin bütün dönemsel ve kurumsal kimlikleri aşan tarafından beslenir. İkincisi ise Müslüman toplumların, düşünce ve davranışlarının tamamını içerecek şekilde hayatının bütününe inşa ve idame ettirmelerini sağlayan akıl ve basirettir. Bu ise yukarıda özetlendiği şekliyle şer'î ve akli bilimler mirasını, yaşadığımız dönemin bilimsel bilgi hacmini ve siyasi, iktisadi, hukuki, teknolojik vb. güncel koşulları dikkate alabilme kabiliyetini gerektirir. Dolayısıyla hayatı akl-ı selim ile okumak, İslam inançları ve ahlakı ile metafizik derinliğe, Müslümanların klasik dönemdeki birikimini tevarüs ederek tarihsel derinliğe sahip, yaşadığımız dünyayı inşa eden veya ona yön veren bilgi ve tecrübeyle sistematik derinliğe sahip bir akıl ve irade ile düşünüp davranabilmek demektir. ■

ZAHİRİN ÖTESİNDE GÖNÜL GÖZÜYLE GÖRMEK

Prof. Dr. Betül GÜNER

Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Mevlana Celaleddin Rumi'nin *Mesnevi*'de anlattığı bir hikâyeye göre, Hz. Ömer'in halife olduğu dönemde Rum yöneticisinden bir elçi Hz. Ömer'i görmek için Medine'ye gelir. Etraftakilere "Halifenin köşkü nerede? Atımı, eşyamı oraya götüreyim." der. İnsanlar elçiye "Onun köşkü yoktur, Ömer'in köşkü apaydın bir candır. Her ne kadar emir diye şöhret bulmuşsa da yoksullar gibi bir kulübesi vardır." derler. Mevlana oradaki insanların dilinden elçiye şöyle seslenir:

"A kardeş, onun köşkünü nasıl görebilirsin? Gönül gözünde kıl bitmiş senin. Gönül gözünü kıldan, hastalıktan temizle gel, ondan sonra onun köşkünü görmeyi ümit et. Kimin canı heveslerden arınmışsa, o arı, duru dergâhı hemen görür. Allah'ın elçisi Muhammed, bu ateşten ve dumandan arındığı için yüzünü nereye çevirse orada Allah'ın cemali vardı." (*Mesnevi*, c. 1, byt no: 1390-1400.)

Her ne kadar Hz. Mevlana, elçinin Hz. Ömer'i arayıp bulması ve ona bazı sorular sormasını uzunca bir hikâyeye dönüştürüp bazı tasavvufi konuları izah etse de hikâyenin girişinde verdiği mesaj, insanın en başta kendisine ve sonra diğer insanlara, hayata nasıl bakacağı konusunda doğru yolu öğretmektedir. Hikâyeye göre elçi Hz. Ömer'in görkemli bir sarayının ve ihtişamlı bir saltanatının olacağı ön kabulü ile gelmiştir. Ancak Medine halkı ona Ömer'in köşkünün akl-ı selim, kalb-i selim ve zevk-i selimle aydınlanmış ruhu olduğunu söylemiştir.

İnsan, âlemdeki varlıkların en şerefli, Allah'ın yeryüzündeki halifesi, kulluk vazifesinin de önemli bir temsilcisidir. Allah Teâlâ ruhlar âleminde, insanlara "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" diyerek hitap etmiş, bu hitabın tadı hâlâ kulaklarında olan insanoğlunu ise beşeriyet, nefsanîyet ve kesafete büründürerek dünyaya indirmiştir. İnsana bu nefsanîyeti ve beşerî zaafı açısından bakılırsa, kâinattaki isyanın, zulmün, adaletsizliğin ve kaosun insani kaynağı anlaşılabilir. Bir başka ifadeyle yeryüzündeki vahşet, savaş, fitne ve her türlü zulmün insanın daima kötülüğe meyleden tarafına, yani nefsanîyetine dayandığı görülebilir. Ancak şu da var ki âlem, yaratıldığı andan itibaren insan eliyle ortaya çıkarılmış, maddi ve manevi güzelliklerin belki de sayısız örnekleriyle doludur.

Ruhlar âleminde Allah'ın hitabına muhatap olan insan, aslındaki letafet, zarafet ve kemalat ile dünyayı güzelliklerle imar ve inşa etmiştir. Cenab-ı Hak, âdemoğluna güzelliğin ve çirkinliğin her türünü yapabilecek bir potansiyel vermiş, ancak insanın doğrultusunu, yani fitratını güzelliğe meyyal yapmıştır.

Tasavvuf kaynaklarında sıkça kullanılan bir rivayete göre Allah Teâlâ "Ben gizli bir hazinedim. Bilinmeyi sevdim ve mahlukatı yarattım." (İsmail b. Muhammed Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, Beyrut 1997, c. II, s. 121.) buyurmuştur. Buna göre insanın yaratılışının temel sebebi muhabbet'tir. Muhabbet üzere yaratılan insanın hayatı, olayların akışını, geçmişi, bugünü, geleceği ve bütün insanlığı muhabbet gözüyle görmesi gerekmez mi? Girişte kısaca atıfta bulunduğumuz Hz. Ömer ve elçi hikâyesinde "Ömer'in sarayı nerede?" diyen elçiye Mevlana şöyle bir tavsiyede bulunmuştu: "A kardeş, onun köşkünü nasıl görebilirsin? Gönül gözünde kıl bitmiş senin. Gönül gözünü kıldan, hastalıktan temizle gel, ondan sonra onun köşkünü görmeyi ümit et. Kimin canı heveslerden arınmışsa, o arı, duru dergâhı hemen görür. Allah'ın elçisi Muhammed, bu ateşten ve dumandan arındığı için yüzünü nereye çevirse orada Allah'ın cemali vardı." (Mesnevi, c. 1, byt no: 1395-1400.) Genel manada tasavvufi gelenekte, özelde ise Mevlana öğretisin-

de açgözlülük gibi dünyevi hayaller, kanaatsizlik gibi hırslar, kibir, cimrilik, adaletsizlik gibi beşeriyet kirleri gönül gözlerini körleştirir. İnsanı akl-ı selimden de kalb-i selimden de uzaklaştırır. Maddiliğin ruhu paramparça ettiği sığ bir boyutta insanın kalbini, ruhunu, iç dünyasını, âlemi güzellik üzere seyredecek fitratını, kısaca tüm ayarlarını bozar. Mevlana elçiye 'gönül gözünü kıldan temizle' derken şunu kasteder: İnsanın kaşı veya kirpiği uzayarak ya da herhangi bir şekilde gözünün önüne düşerse, kişi her baktığı şeyde o kılı görecek ve bundan rahatsız olacaktır. Gözün önündeki görmeye mâni olan her şey bir perdedir. Hakikat ve güzelliği görmeye mâni olan bir perde. Mevlana, görüşünü manevi hastalıklardan, öfkeden, kinden, kıskançlıktan, doymaksızın dünyaya bağlanmaktan, bilcümle beşeriyet kusurlarından temizle ki baş gözüyle değil, gönül gözüyle görülebilecek şeyler sana ayan olsun, der. Dünya hayatında kendisinin ve diğer insanların başına gelen olaylar veya tarihî hadiseler kişiyi hayatı, hakikati, adaleti, dünya da hangi çizgide bir dengenin olduğunu sorgulamaya götürmüştür ve hâlâ da götürmektedir. Belki de insanlık tarihinin en büyük sorusu geçmişte olduğu gibi bugün de "insanın anlam/hakikat arayışı"dır. Bunca kaosun var olduğu bir dünyada insan da bu kadar cazibeli nimetlere çabucak al-

danabilecek bir yapıya sahipken söz konusu anlam arayışının cevabı sadece rasyonel akılla verilebilir mi? Salt akla bir onu aydınlatacak gönül gözü, feraset ve basiretin yardımı gerekmez mi?

Bir müminin gönül gözüyle görür, selim kalple idrak eder hâle gelmesinde en kâmil örnek Hz. Peygamber'dir. Nitekim Mevlana Celaleddin Rumi "Allah'ın elçisi Muhammed, bu ateşten ve duman-dan arındığı için yüzünü nereye çevirse orada Allah'ın (yarattığı) cemali vardı." derken Peygamber'in (s.a.s.) beşeriyet ve nefsanîyetten arınmış latif karakterine atıf yapmakta, onun gönül gözünün keskinliğine ve "Doğu da, Batı da (tüm yeryüzü) Allah'ındır. Nereye dönerseniz Allah'ın yüzü (vechi) işte oradadır. Şüphesiz Allah, lütfu geniş olandır, hakkıyla bilendir." (Bakara, 2/115.) ayetinde zikredilen Hakk'ın vechini bu gözle gördüğüne işaret etmektedir. Gönül gözü, akl-ı selim, kalb-i selim ve zevk-i selim, arınmış, eğitilmiş, temizlenmiş müminin birbirine bağlı ve birbirini bütünleyen nitelikleridir. Üstelik Cenab-ı Hakk'ın emridir, çünkü Allah Kur'an'da kalb-i selim sahibi olanın kurtuluşa erdiğini bildirir: "O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar! Allah'a arınmış bir kalp ile gelen başka." (Şuara, 26/88-89.) Bağdatlı Ruhi insanın ulaşması gereken bu kemali şu şekilde kelimeye dökmüştür:

”

Yeryüzündeki vahşet, savaş, fitne ve her türlü zulmün insanın daima kötülüğe meyleden tarafına, yani nefsanîyetine dayandığı görülebilir. Ancak şu da var ki âlem, yaratıldığı andan itibaren insan eliyle ortaya çıkarılmış, maddi ve manevi güzelliklerin belki de sayısız örnekleriyle doludur.

Sanma ey hâce ki senden zer ü sîm isterler

Yevme lâ yenfeu'da kalb-i selîm isterler

Âleme Allah'ın yarattıklarını müşahede edebilecek bir imkân alanı olarak bakmak ve orada Allah'ın adaletinin, merhametinin kısaca bütün esma ve sıfatlarının yansımalarını görebilmek akl-ı selimin ürünüdür. Peki bu selim akla, kalbe ve zevke ulaşmanın yolu nedir? Bu soruya en net ve kısa cevabı "kulluk ve güzel ahlak" şeklinde verirsek muhtemelen yanılmış olmayız. Çünkü bütün ibadetler, Peygamberimizin model olduğu güzel ahlaki değerler insanda selim olan akıl, kalp ve zevk dengesini sağlamanın vasıtalarıdır. Dolayısıyla insanı yarattığı o temiz fıtrata yükseltecek yollardır. Beden kesafetini letafet ve zarafete dönüştürecek araçlardır ve bu bağlamda Allah'ın her bir emri birer rahmettir, lütuftur. Netice itibarıyla, insanın hayatı ve hakikati anlayabilmesi, güzel bir kullukla ömrünü tamamlaması akl-ı selime, kalb-i selime ve zevk-i selime sahip olmasına bağlıdır. Bunların birleşimi, insanı sadece bilgi sahibi yapmaz; aynı zamanda onu irfan ve hikmet yolcusu kılar. Böylece insan, sadece aklıyla değil, kalbiyle ve ruhuyla da tefekkür ederek kendini, Rabbi ni ve âlemi anlayabilir. ■

Tezhip: Başak BALCI

SANAT VE AKIL

Dr. Savaş Ş. BARKÇİN

İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi

İngiliz fizikçi ve matematikçi Roger Penrose 1974 yılında bir teori geliştirdi. Bu teorinin adı “Penrose tiling” veya “Penrose karoları” idi. Penrose, sonsuza kadar tekrarlınsa da periyodik olmayan iki temel şekil bulmuştu. Ben bu teoriyi okurken Penrose’un oluşturduğu karo desenine bakınca, “Allah Allah, bu bizim çini desenlerimize ne kadar benziyor.” demiştim. Sonradan öğrendim ki bizim çini şekillerimizde de böyle bir özellik varmış. Kısacası zevk-i selime örnek olarak verdiğimiz sanat ile akl-ı selime örnek olarak verdiğimiz bilim arasında büyük bir ortaklık alanı var. Bize akıl ve sanatın bir arada olduğu hakikatini hatırlatan bir örnek.

Biz genellikle sanat ve akıl kavramlarını birbiriyle pek yan yana düşünmeyiz. Aksine birbiriyle ilgisiz, ilişkisiz, hatta düpedüz zıt olduklarını düşünürüz. Öyle ya, akıl katı, soğuk ve köşelidir. Sanat ise duygusal, sıcak ve serbesttir. Akıl düşünce, sanat ise duygu âlemidir. Düşünce bilimle, duygu ise sanatla ilgilidir. Akıl bilim ve düşünce işlerinin merkezidir, sanat işlerinde rolü olmaz. Bu yaklaşıma göre düşünce ve duygu dünyası birbiriyle kesişmeyen iki ayrı dünyadır. Akıl sanat üretmez, sanat da akıl. Bu sav bazı bakımlardan doğru olabilir. Ama iki asırdan beri akıl eksikimiz var diye akli daha çok vurguladığımız açık. Üstelik akl-ı selim de değil. Düz, hesapçı, rasyonel akıl.

Sanat eserlerinin aynı zamanda birer bilim eseri olduğunu pek düşünmeyiz. Süleymaniye veya Selimiye Camiilerine bakınız. Biz bu gibi muhteşem eserlere pek bilimsel eserler nazarıyla bakmayız. Oysa Süleymaniye Camii üzerine yazdığım bir makalede zikrettiğim gibi bu eserde trigonometriden metalürjiye, klimatolojiden akustiğe kadar onlarca bilimin katkısı vardır. İşte bugün yapmamız gereken şey budur. Yani müzikten ebruya, hüsn-i hatttan mimariye kadar medeniyet eserlerimizdeki hem anlamı hem duyguyu hem de akli göstermek... Bu eserlerin temelindeki tevhid ilkelerini bugünkü insanlara anlatmak, sanat ve akıl ilişkisini sergilemek...

”

Bugün yapmamız gereken şey şudur: Müzikten ebruya, hüsn-i hatttan mimariye kadar medeniyet eserlerimizdeki hem anlamı hem duyguyu hem de akli göstermek... Bu eserlerin temelindeki tevhid ilkelerini bugünkü insanlara anlatmak, sanat ve akıl ilişkisini sergilemek...

Bugün bilim dediğimizde akıllı, sanat dediğimizde ise kalbi işaret ederiz. Bu bakış açısına göre sanatsal bilim olmayacağı gibi bilimsel sanat da olamaz. Oysa akıllı doğru anlarsak duyguyu da doğru anlarız. O zaman aklın içindeki sanatı ve sanatın içindeki akıllı da görmek mümkün olur. Düşünce de, duygu da insanın kalbi, nefsi ve zihninde cereyan eder. Eseri veya fikri ortaya koyan irade ve davranış bu içsel âlemden doğar. Bütün bu içsel âlem, dış âlem ile etkileşim içindedir. İşitilen bir söz, okunan bir kelime, bir yaprağın rengi kimini düşünceye, kimini duyguya sevk eder. İlhamı mazhar olanların hayata bakışı ile ilhamı sahip olmayanların akılları ve kalpleri aynı ortamda olsalar bile farklı eserler doğurur. Kiminin içinde bir mısra, kiminin içinde ise bir teori filizlenir. Aslında her ikisini beraber harekete geçirir.

“San’at” kavramı Arapça “bir şeyi imal etmek” anlamındaki “sun” mastarından türetilmiştir. Hatta “sanayi” kelimesi ile “san’at” kelimesi aynı köktendir. Aynı anlam Batılı dillerde sanat anlamına gelen “art” kelimesinin kök anlamında da vardır. Demek ki sanat, zanaat gibi bir şeyi üretiyor, ortaya koyuyor. Sanat eseri âleme “te’sir” ediyor, yani bir iş yapıyor. O hâlde diğer işler gibi sanat eseri de bir iştir, bir üretilidir. İnsanın bir iş yapması için ise bilgi ve beceri gerekir. Sanat eseri için de bu geçerlidir. Sanat da bilgiye dayanır. Fırça türlerini bilmeyen istediği resmi tuvale yansıtamaz. Se-

si güzel olsa da onu kullanmayı bilmeyen güzel şarkı söyleyemez. Saz bilgisine sahip olmayan saz çalamaz. İlginçtir, Almancada sanat kelimesinin karşılığı “kunst”tur. Bu kelime ilginç bir şekilde “bilmek, tanımak” anlamındaki “kennen” fiilinden gelir.

Asla unutmayalım, insan dediğimiz dev âlem tek bir işe yaramıyor. Tek bir nitelikten ibaret değil. Aynı anda sonsuz gelgitler, çalkalanmalar, dalgalanmalar, açılmalar ve kapanmalar yaşıyoruz. Bütün bu hareketi bir fikre, bir niyete ve işe çeviren kalp ve akıldır. Akıl, kalbin bineğidir. Kalbin talimatına göre akıl harekete geçer. Kalp yönünü doğruya çevirirse akıl da doğruya, kalp yönünü batıya çevirirse akıl da batıya doğru koşmaya başlar. Mesela kalbinde merhamet olan bir insan, bir ihtiyaç sahibi gördüğü zaman kalbi ona yardım etmesini aklına emreder. Akıl bu emri alınca fikir çarkını çevirmeye başlar. Muhtaç insana yardım etmek için türlü çözümler geliştirir. Kalp bir çözümü seçer, onu tasdik eder, akla o çözümü bildirir. Akıl da maddi ve manevi bedene emir vererek o işi yerine getirir. Bu iş ihtiyaç sahibine yardım etmekten hâl hatır sormaya, sadaka vermekten bir aşevine bağış yapmaya kadar birçok şekilde olabilir.

Demek ki soyut duyguların evi sandığımız kalp ve soğuk işlemci sandığımız akıl aslında öyle değildir. Nitekim Rabbi-miz, Muhammed suresinin 24. ayetinde şöyle buyurur: “On-

lar Kur’an’ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalplerin üzerinde kilitleri mi var?” Yine Araf suresinin 179. ayeti şöyledir: “Andolsun biz, cinler ve insanlardan, kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi, hatta daha da aşağıdadırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir.”

Peki, kalbin akla emir vermesi, yani aklın iş üretmesi Allah’ın muradına göre nasıl olur? İşte kalb-i selim, akl-ı selim ve zevk-i selim kavramları burada ortaya çıkar. “Selim, selam, salim, teslim, selamet” ve “İslam” kelimeleri hep aynı köktendir. Ragıb el İsfahani’ye göre hepsinin ortak kökü olan “selm” mastarı, “zahir ve bâtın hastalıklardan uzak olmak” anlamındadır. Bazıları da bu kökün “silm” olduğunu söylemişler ki “esenlik, güven, barış” anlamındaki “selamet” kelimesi ondan gelir. Zaten Allah’a teslim olmak, selamete ermek demektir. İslam budur. İmanın daha üst derecesi ise sadece sözle değil davranışla, işle Allah’a teslim olmaktır. Bu yükselme anlamı, aynı kökten gelen ve “merdiven” anlamına gelen “süllem” kelimesinde de vardır. O hâlde zevk-i selim de akl-ı selim ve kalb-i selim gibi Allah’a, O’nun yarattığı fitrata, fıtrattaki temizliğe teslim olmuş zevk demektir. Onda haramlar, yani Allah’ın ve Resulü’nün çirkin gördüğü lekeler yoktur. Nefsin hoş bulduğu ve gördüğü sanatlar, eser-

ler, zevkler değil Allah'ın hoş buldukları vardır. "Güzel nedir, çirkin nedir?" sorusuna verilecek cevap, her şeyde olduğu gibi Allah ve Resulü'nün ölçülerine göre olur.

Aklı-ı selim, kalb-i selim ve zevk-i selim kavramlarını tarif etmek için ayrı ayrı tasnif ediyoruz. Tarif için tasnif her ilim alanında yapılır. "Bir şeyin şu kadar sebebi" veya "sonucu vardır" deriz, sonra bunları sayarız. Ama böyle sıraya koyduğumuz şeyleri birbirinden tamamen ayırık ve kopuk görmemek gerekir. Yoksa tasnif, tahrife döner. O yüzden zevk-i selim kavramı, akl-ı selim ve kalb-i selim kavramlarından ayrı değildir. İnsan, nefsinin sesine değil Hakk'ın sesine kulak verdikçe ve teslim oldukça insanlık makamına erişir. Allah'a, Resulullah'a (s.a.s.) ve Allah'ın kullarına muhabbet duydukça, helalleri yapıp haramlardan uzak durdukça, her işinde Hak rızasını aradıkça o insanın kalbindeki nefsin hâkimiyeti ortadan kalkar. Kalp salim hâle gelince akıl da nefsin tasallutundan kurtulur, hayra doğru işlemeye başlar. İşte bu makamda insanın niyeti, düşüncesi, gayreti ve işi çoğunlukla Allah için ve Allah'a göre olmaya başlar. Böylece kalbi yumuşamaya, aklı iyilik, doğruluk ve güzellik üretmeye ve zevki de incelikleri ve hassasiyetleri çoğaltmaya başlar.

Fakat akl-ı selim ancak müminlerde olur. Gelin görün ki "akl-ı selim" kavramını izah eden bir akademisyen bakın şöyle diyor: "Her insanda az

”

İnsan dediğimiz dev âlem tek bir işe yaramıyor. Tek bir nitelikten ibaret değil. Aynı anda sonsuz gelgitler, çalkalanmalar, dalgalanmalar, açılmalar ve kapanmalar yaşıyoruz. Bütün bu hareketi bir fikre, bir niyete ve işe çeviren kalp ve akıldır.

veya çok duyarlık, hafıza ve hayal gücü gibi akl-ı selim de vardır. Descartes, 'doğruyu yanlıştan ayırma gücü' diye tarif ettiği akl-ı selimi (le bon sens) akıl ile aynı kabul eder ve bunun bütün insanlarda eşit olduğunu söyler. Buna göre akl-ı selimin Kur'an'da (Rum, 30/30.) ve hadislerde geçen fitrat ile yakın alakası olduğu söylenebilir." İyi niyetli fakat çok yanlış bir izah. Çünkü müminlerin eşsiz ve özgün bir kavramını, Descartes adındaki bir gayrimüslim filozofun sözünü meşrulaştırmada kullanıyor. Yani esas olan ayet değil, Descartes'ın ne dediği. Oysa "le bon sens" kavramı zaten "akl-ı selim" demek değil. Zira gayrimüslimin "sağduyu" dediği ile müminin akl-ı selim dediği aynı şey olmayabilir. Batılı sağduyu sömürgeciliği, köleciliği, yalanı doğru görür. Bir mümin için bu mümkün mü? Bir şeyin akl-ı selime uygun olup olmadığını ölçmek için Kur'an ve sünnet gerekir. Dinî yazılar paylaşan bir websitesinde ise akl-ı selim hakkında şöyle bir açıklama var: "Bu kavram ile anlatılmak istenen, akıl güvenliği ve sağlığıdır." Bakın başka bir şaşkınlık daha... Bu iki kavramın anlam dünyasıyla akl-ı selimin anlam dünyası arasında büyük farklar var. Akl-ı selimin sağlık ile asli bir ilgisi yok. Varlık ile, kulluk ile ilgisi var.

Allah bizi bu şaşkınlıktan kurtarsın. Aklını, kalbini ve zevkini O'nun için, O'nun yolunda ve O'nun razı olduğu şekilde kullananlardan eylesin. ■

Söyleşi
Sema BAYAR

Prof. Dr. Bayram Ali ÇETİNKAYA:
“Canlı ve cansız mahlûkat, tefekkür sayesinde hayrın şemsiyesiyle muhafaza edilir. Var edenin nimetlerini tefekkür etmek, Allah’a yaklaşmak, O’na kul olmakla mümkündür.”

İslam dini, eşref-i mahlûkat olarak addettiği insana ifrat ve tefritten uzak dengeli bir yaşamı tavsiye eder, onun anlam dünyasına seslenir. Bu bağlamda dengeli bir hayatı ihdas için insanın temel argümanları nelerdir?

İlk başta tefekkür gelir. “Düşünme, zihin yorma, derin düşünme, işin şuuruna varma” gibi anlamlara gelen tefekkür, insana özgü bir fiildir. Onun sayesinde insan, diğer canlı ve cansızlardan ayrılmaktadır. Düşünmek ve konuşmak, “en şerefli” olma vesileleridir. Doğru ve derin düşünen mütefekkir, zihniyet inşa eden âlim, akil ve arif olan yetkin insandır. Hayatın dengesi de bu noktada neşet eder.

Tefekkür, insanın kendini bilmesini, tanımasını sağlayan; yetenek ve kabiliyetini keşfettiren bir zihin, akıl ve kalp eylemidir.

İlk insan ve peygamber Hz. Âdem'in cennette, tövbe etmeye yönelmesi tefekkürün bir sonucudur. Yani tefekkür insana bir istikamet tayin etmiştir. Gelip geçici olanın karşısında sonsuz ve sınırsız olan Hak Teâlâ'nın kudret ve azametini tefekkür, insanın derin düşüncelerini besler. İnsanlardan uzak sakin yerlerde edilen tefekkür, Hz. Musa'nın Tur Dağı'ndaki tezekkürüyle somutlaşmıştır. Yine sessiz ve yüce bir yer, Hira'daki tefekkür ve tezekkür, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) mücadele ve tebliğ sürecini güçlendirmiştir. Kutlu yolculuğun ve hicretin tefekkürü, "iki kişiden biri olan" Hz. Ebu Bekir'in Sevr mağarasındaki muhasebesinde kemale ulaşmıştır.

Tefekkür, tezekkür ve taabbüdle Müslüman, dünya ve insanlık için ruh ve gönül âlemini yeryüzünde inşa eder. Kişi tefekkürle benliğini sorgular; muhasebe yapar. Nefsin ve aklın doymak bilmeyen hırs ve ihtiraslarına gem vurur, on-

ları ehlileştirir, meşru ortamda dengeler.

Canlı ve cansız mahlûkat, tefekkür sayesinde hayrın şemsiyesiyle muhafaza edilir. Var edenin nimetlerini tefekkür etmek, Allah'a yaklaşmak, O'na kul olmakla mümkündür. Hazları tasfiye etmek, hakikat ve hikmet tefekkürüyle gerçekleşir. Hikmet ve hakikat yoluna girenlerin tefekkürüyle başlayan diriliş; kulu, var edenin delillerini müşahade ederek tezekkürün zirvesine ulaştırır.

Tefekkürle birlikte insan akl-ı selim, kalb-i selim ve zevk-i selim sahibi olabilir mi? Bu kavramların tefekkürle ilişkisinden bahsedebilir misiniz?

Mütefekkir, geçmişin ve geleceğin insanıdır. Dert, kaygı, şüphe ve merak, tefekkür insanının ham maddeleridir. O, bunlarla hayat bulur, buhranlara karşı çözüm sunar. Akli ve fikrî marazlar, mütefekkirin derin düşüncesinin konusudur.

Çözüm ve tedavi yolundaki fikir insanı, tefekkürün yardımına muhtaç olduğunu bilendir. İnsana ve cemiyete hayat verecek formül ve reçeteleri bulmanın/aramanın yükünü taşır. Fikir işçiliği ve zihin hamallığı, mütefekkirin asli vazifesidir. O, bu görevi, âdeta ilahi bir vazife gibi görür, aklını ve kalbini hatıta bütün varlığını, bu ulvi amaca feda edecek kadar mesuliyetinin bilincindedir.

Hasılı, tefekkürün izindeki mütefekkir, hayatı ve öte hayatı keşfedebilen hakikat insanıdır. Tefekkür, insanın kendini bilmesini, tanımasını sağlayan; yetenek ve kabiliyetini keşfettiren bir zihin, akıl ve kalp eylemidir. Akli, sapkın ve batıldan korur. Akli karışıklıklar içinde olanları salah (kurtuluş) limanına taşır ki bu akl-ı selim sahibi olmaktır. Tefekkür sayesinde insan, nefsin ve hazların sınırsız talep ve arzularını sınırlandırır, nefsin terbiye eder, ruhunu yüceltir; kişi hakikat

insanı, kalb-i selim sahibi olur. Tefekkür, insandaki zevkleri, zarafetle meşru alana taşır. İşte bu da zevk-i selimdir. Hak-ki, hayat yolculuğunun mihengi yapar. Var edeni, Rabb'i bilmesine ve tanımasına yol açar. Böylece "ben" ve şuur, Rahman'a açılır. Tefekkür, ümmeti ve insanlığı düşündürür. Var olanların akıbetini hayra çevirmek için, akılı âlemlere yönelendirir. Gönlü hakikat ve irfanla doldurur.

İnsan akıl sahibi bir varlıktır ve akıl aynı zamanda mükellef kılınmasının da gerekçesidir. İslam dininin akla yaklaşımından bahseder misiniz?

Akıl, Hakîm olan Allah'ın yarattığı ruhani ve nurani bir cevherdir. O aynı zamanda kalpte var olarak doğru ile yanlış birbirinden ayıran bir nurdur. Bu düşünme nuru ki, insan bedenine yön veren ve tasarrufta bulunan maddeden soyutlanmış bir varlığı simgeler. Fikir, tefekkür, düşünce onunla hayat bulur.

Akıl, nefis ve zihin, Seyyid Şerif Cürcanî'ye göre amaçlar itibarıyla aynı şeylere işaret eder. ("akıl" mad., *Tâ'rifât Tasavvuf Istılahları*, haz.: A. Acer, İstanbul 2014) İdrak etme yönüyle akıl, tasarrufu itibarıyla nefis, kabiliyeti (istidadı) yönüyle de zihin olarak kabul edilmişlerdir.

Rehberliğinin yanında akıl, insana özgü bir bilme ve bilgi edinme vasıtasıdır. Bilmenin her türlü faaliyeti için akıl, irade edildiğinde kullanılan, yal-

nızca insana bahşedilen bir hazinedir. Onunla varlığın hakikati kavranır; merak, kaygı, şüphe giderilir ve müspet eleştiriye kapı açılır.

İnsanı diğer canlılardan farklı kılan akıl, bu ayrıcalıklı yönüyle aynı zamanda kişiye sorumluluğu yükler. Sorumluluk; temyiz, düşünme, anlama ve algılama güçleriyle zemin kazanır. Böylece akıl, bilgiyi elde etmeye/kabul etmeye hazır olan güç konumuna geçer.

Bilgiyi üretmenin en önemli aracı olarak akıldan daha değerli bir şey yaratılmamıştır. En güzel şekilde yaratılan insanoğluna, mükemmellik akılla takdim edilmiştir. Bu aklî kemalât, kullara dosdoğru yolu gösterir ve aşırılıklardan onu koruyarak fazilet mertebesine yükseltir. Akıl bu açıdan beşeri, imanî olgunluğa taşır; dininde de istikamet üzere bir dereceyle mükâfatlandırır.

Nihayetinde akıl, insanın kendi davranışlarını tanımasına, bilmesine ve değerlendirmesine yarayan yeteneğidir. Daha doğrusu insanın kendini bilmesini, böylece Yaradan'ını bilmesini sağlayan bir vasıttır. Beyin, dimağ, havsala, kavrayış, natika, us gibi anlamlar aklın eş anlamlı isimlendirmeleridir. Onlara bellek, hafıza, düşünme ve kanaati de eklemek mümkündür. İdrak, anlayış, feraset, basiret, müdrike, müfekkire, hatta muhayyile aklın gerçekleştirdiği yüksek düzeyli zihnî eylemlerdir.

Şuur sahibi bir varlık olarak insan, akıl nimetiyle müzeyyen kılındı lakin insan akli kimi zaman kötülüğün de neşet ettiği bir kaynağa dönüştü. Aklın bir işlevi de basiret sahibi olmak ve sadece kötülüğü değil ona giden yolları da engellemek. Müslüman basiretini sizden dinlemek isteriz.

Basiret; hikmet, adalet ve cesaretle birlikte dört ana erdemden birisidir. "Bir şeyin iç yüzüne vâkıf olma"yı ifade eden basiret, hakikati keşfetmek, doğru yolu tanımak ve gerçeği yanlıştan ayırmak gibi anlamlara karşılık gelmektedir. Basiret aynı zamanda her şeyi gören el-Basîr'in kulları üzerine tecellisi olarak kabul edilmiştir. Basireti bağlanmış kişiler, kör olarak nitelendirilir. Yani bir anlamda akıl gözü ve kalp gözü kapanmış "kalpleri olup da bununla idrak edemeyenler" olarak görülmüşlerdir. Gözler uyusa da, kalp ve akıl uyumaz. Dolayısıyla basiret, Allah'ın insanın aklına ve kalbine nakşettiği bir nurdur. Basiret, kardeşi ferasetle birlikte Allah'ın nuru ile bakışı ifade etmektedir.

Elbette dediğiniz gibi insanoğlu kimi zaman akli kötülüğün emrine verdi yahut bocaladı. Akli karışan, zihni bulanana yapacağını bilmeyen şaşkınlık için bocalama süreci kaçınılmazdır. O aşamada, tıpkı öfke anındaki gibi akıl devre dışı kalır, düşünme ve idrak meleke-leri kapanır. Duyguların beslediği şek, şüphe ve zan devreye

girer. Bu aşamada yapılması gereken ise, meseleleri kavramaya ve anlamaya çalışmaktır.

Kıt anlayış ve sınırlı idrak sahibi, zihnini harekete geçir(e)mez. Keşfetmek ve fikretmek, onun gündeminde yoktur. O, tasarlanmamış ve planlanmamış bir şekilde, her şeyi birdenbire yapmaya kalkar; aklına geleni ifşa eder, düşünmeden konuşur ve ağzına geleni söyler. Ancak sonuçlarını hesap etmeden, neler getireceğini düşünmeden istemek, arzulamak ve karar vermek, insanı yanlışlar yapmaya sürükler. Ve nihayetinde zararlar vermesine sebep olur.

Yapılması gereken sağlıklı düşünerek aklımıza mukayyet olmaktır. O zaman sapkın fikirler ve batıl düşünceler ortam bulamaz. Yaradan'a karşı "aklımıza mukayyet ol" yakarışı, "beni nefsimle başbaşa bırakma" nebevi duasıyla tamamlanmaktadır. Aklımıza sahip olmak, vahyin nurundan beslenmekle mümkündür. Vahiy, akla sığmayanı, mantık ilkelerinin açıklayamadığını izah edip çözebilir. Yeter ki, onu anlayacak selim bir akıl, temiz bir kalp olsun.

Aklın karışması, bocalaması, şaşırması sağlıklı düşünmeyi engeller. Aklın mantık yolunu takip etmesi, kalple barışması için de şarttır. Akıl kalple uyumlu olursa, mizan ve ayar bozulmaz. Akılla düşünmek, duyguları yok saymak anlamına gelmez. Eylemler akılla düşünülür, duygularla yapılır, kalple olgunlaşır.

”

İnsanı diğer canlılardan farklı kılan akıl, bu ayrıcalıklı yönüyle aynı zamanda kişiye sorumluluğu yükler. Sorumluluk; temyiz, düşünme, anlama ve algılama güçleriyle zemin kazanır.

Davranışların doğru ve yanlışlığını akıl test eder. Onun için akıl kimse, gittiği yolun yanlışlığını görüp de hatasını düzeltendir. Yine o, yapması gerekeni unutup da -gecikmiş olsa da hatırlayıp- eyleme geçendir.

İstikamet üzere olan akıl, akılla güzellik, çirkinlik, kemal ve noksanlık sıfatlarını idrak eder. Yine akıl, her yaptığı eylemde doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ve güzeli çirkinden ayırt etme yetisine sahip olan kimsedir.

İlahi vahyin bu bağlamda akla rehberlik ettiğini söylebilir miyiz?

Akıl ve vahyin mihmandarlığına giren şaşkın, öncelikle sükûnet ve dinginliği elde eder. Sonraki aşamada sabır, metanet, ferasetle, hedef ve amaçlarını belirler. Olayların sebep ve sonuçları arasında bağlantı kurarak, gelişebilecek olay ve imkânlar konusunda öngörülerde bulunur. Nihayetinde muhtemel tahminleri, şaşkınlı, hakikat ve varlığın iç yüzünü keşfetmeye götürecektir. Orada hidayetinin nuru ve bereketiyle bir iç aydınlanma yaşaması imkân dâhilindedir.

Diğer taraftan akla yatkın ve ona uygun her fikir ve eylemin kalpte de tartılması gereklidir. Aklın emrettikleri karşısında kalbin hakem olması vicdan ve adaletin gereğidir. Akıl katında bulunmak, akıllı ve mantıklı davranmakla gerçekleşir. Denilir ki, aklın yolu birdir. Aklın kabul etmediği bir husus, dalaleti getirir. İnsanlar da dalalet üzerinde bir araya gelmez, birleşmez.

Akıl dalaletle düştüğünde vahiyle istikamet bulur. İnsanlık tarihi ve peygamberler halkası bunun örnekleriyle doludur. İyi, doğru ve adil olan hususunda, hemen hemen herkes bir noktada buluşarak aynı kanaate ulaşabilir. Düşünce ve eylemdeki olgunluk da bu noktada aranmalıdır. Bilgi, akılla ortaya çıkar, zihinle gelişir, kalple kemale erer ve faydalı olur.

Şu hâlde akıllı kullanmak, imanının gereğidir. Günahkârların “Eğer kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık, şu alevli ateştekilerden olmazdık.” (Mülk, 67/10.) feryadı iki âlemde yankılanacaktır.

Akıl, iman ve ibadeti güçlendiren ışık ve nurdur. Allah’tan en çok korkanlar, akıllarını kullanan âlimler ve bilginlerdir. Nitekim Mâverdî’ye atfedilen bir söz der ki: “Akıl, din ve ilim, insanı şeref ve izzet sahibi yapan üç yüce olgudur.” Dolayısıyla Allah, din ve ilmi akıl sahipleri için birer yol gösterici olarak işaret etmiştir. Onların reisi ise vahiydir.

Akıllı kişi, Yaradan’a inanarak peygamberlerin getirdiğini kabul edip erdemin yolunu tutan eylemleri işleyen kimsedir. Yine akıl kişi Kutlu Nebi’nin (s.a.s.) ifadesiyle “nefsini kontrol altına alıp, ölümünden sonraki ebedî hayat için hazırlanan kimsedir.” (İbn-i Mâce, Zühd, 31.)

İman neşvesinin yeşerdiği kalp, bize dünyayı farklı bir gözle görme becerisi de su-

”

Akıl kalple uyumlu olursa mizan ve ayar bozulmaz.

Akılla düşünmek, duyguları yok saymak anlamına gelmez. Eylemler akılla düşünülür, duygularla yapılır, kalple olgunlaşır.

nar. Hayata kalp gözü ile bakabilmek, feraset sahibi bireyler olabilmek için bize ne lazım gelir? Bize kalbin hâllerini ve kalb-i selim kavramını açıklar mısınız?

Kalp, erdem ve takvanın merkezidir. Selim kalpte, kin ve nefret yer bulmaz. Kalbe şifa veren ve ona dosdoğru yolu gösteren rehber Kadim Kelam, Kur’an’dır. Kalbin gözü, vahiyle açılır, inkârla kapanır. Kulaklar onunla işitir ve sağır olur. Görme ve idrak duyuları/duyguları kalbin ışığıyla aydınlanır.

Duygulara yer bırakmayan hastalıklı kalp sahipleri, iki cihanda muhasebe hâlinde olurlar. Kalbi taş gibi katı olanların yüreklerinde merhameti fişkirtan, yine Hakk’ın şefkati/rahmeti olacaktır. Yeter ki, onlar kalplerini örtüp de körleş-tirmesinler.

İmanın nuru, taş kalpleri çatlatır, oradan hayat ve inanç iksirini çıkartır. Mümin olarak hidayet bekçiliğine şahitlik yapar. Hidayeti kalbe indiren Hak Teâlâ’nın inayetidir. Nihayetinde kalp, müjdesini hidayet rehberliğinden alır.

Müminlerin kalpleri birbirlerine benzer. Onlar farklı bedenlerdeki tek bir kalp gibidir. Şehvet ve şeytan, onları istikametten ayıramaz. Çünkü onlar dosdoğru yolun yolcularıdır.

Bilinmelidir ki, dünyevileşme ve haz, yoldan sapmış kalp için bir tuzaktır. Azılı bir düşman olan sapkın kalp, fitne ve kıskançlığın merkezi hâline dönüşür. Ancak kalpleri kazanmak, Allah’ın şefkatine muhatap olmak demektir. Yumuşak

olmak ve sevdirmek, en katı kalpleri bile eritir, inancın gölgesine taşır.

Tevhid peygamberi Hz. İbrahim, kalbi tatmin olması için, hüküm ve hikmet sahibi Allah'ın gücünü ve üstünlüğünü müşahade etmek istemiştir. Nitekim âlemlerin Rabb'i, dosdoğru kalp sahipleri için, güven ve itimat sıfatlarını vermiştir. Bunlardan mahrum olan günahkârların kalbi ise ihanetin gücüyle hareket eder. Onların kalpleri şirkin cephesine kayar, öğütten nasipsiz olarak çalışmaya devam eder.

Birbirine kalpleri ısınanlara gelince, onlar hidayet rehberi Kur'an'ın takipçileri olurlar. Nimetin şükrüyle sabaha kavuşup, sabrın zenginliğiyle akşamın karanlığından aydınlığa erişirler.

Kötülük, isyan ve dalalet, azgın kalplerin eylemleridir. Zorluk ve sıkıntı, onların kardeşleridir. Kin ve öfke, kalpleri kirli olanların özelliğidir. Zalimlerin kalplerine korkuyu salan el-Kahhar'ın kudretidir. Nitekim onların mekânı iki âlemde ceza konaklarıdır.

Ancak imanla dolan kalp, şirk ve nifakın istismarına asla uğramaz. Bu kalp sahipleri bilirler ki, yardım ve zafer, Hikmet Sahibi el-Hakîm'in selim kalplilere ikramıdır.

“el-Latif”in lütfundan nasip lenmeyen katı yürekli ise, sevgi ve müjdeyi örterler. Böylece bağışlanma ve tevekkülün bereketinden insanları uzaklaştırır, küfrün ocağına yak-

laştırır. Hâlbuki Rahman'ın dostları mütevekkil âbidlerden başkası değildir. Sabır ve şükür, onların kalplerini Allah'ın kendisinden üflediği ruhla şekillendirir. Bunun sonucunda kulluğun işareti olarak tevhid ehline dâhil eder.

Kalplerinde olmayanı ağızlarıyla söyleyen nifak ehline gelince, onlar her şeyi bilen el-Alîm'den hiçbir bilginin gizli kalmayacağını bilmeyen gafillerdir. Kalplerde olanları, yalnız Allah ve O'nun bildirdikleri bilebilir. Onun için iman ve küfür, kalplerde yan yanadır. Aralarında tevhidin aşılma duvarı bulunur. Haddi aşanlar, kendi kalplerini mühürleyen acınacak zavallılar haline gelirler.

Yürekleri ferahlatan/açan, “Mutlak Söz” ve “Kelam”, kalbi selim olanlara tesir eder. Öğüt ve nasihat, kalplere girer, onları şirk ve nifaktan arındırır; takva sahibi kullara dönüştürür.

Kalplerinde hastalık olanlar, hakikat(ler)i kavramak istemeyenlerdir. Onlar, tevhide sırtlarını dönmüş inkârcılar olarak hesap gününü bekleyen şeytanın arkadaşlarıdır. Mal, servet ve aileleri bu şer insanları kurtaramaz. Firavun, Nemrud ve Karun gibi müstekbirlerin başına gelenler, mühürlü kalplerin karşılaşacakları elim akıbeti haber vermektedir. Dolayısıyla “boş kalp”lerin iki âlemde tutunacakları “sağlam bir kulp” yoktur.

Hasılı, kalp, inançla tatmin olur, fikirle beslenir, kullukla güçlenir, takva ve zikirle kemâle erer. ■

Öz Geçmiş

1967 yılında Konya'da doğdu. 1990 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. Yüksek lisansını 1994'te, doktorasını 1999'da Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde tamamladı. Bu arada 1991-1997 yılları arasında Ankara'da öğretmenlik görevinde bulundu. 1997 yılında Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümüne araştırma görevlisi olarak atandı. 2004 yılında doçent, Aralık 2009 tarihinde profesör oldu. 2008-2009 yılları arasında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde çalıştı. 2010 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kadrosuna dâhil oldu. 2011 yılında bölüm başkanı, 2012 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde dekan yardımcısı oldu. 2013-2015 yılları arasında Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kurucu dekanlık ve rektör yardımcılığı vazifelerinde bulundu. Sabahattin Zaim ve Bahçeşehir Üniversitelerinde lisans ve lisansüstü dersler verdi. Hâlen İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde Felsefe Tarihi Anabilim Dalında öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Biriri İngilizceye çevrilmiş çok sayıda kitabının yanı sıra, ulusal ve uluslararası düzeyde tebliğleri ve çeşitli akademik dergilerde yayımlanan makaleleri bulunmaktadır.

TATLI MEYVE YAPRAKLARIN ARASINDA GİZLİDİR

Dr. Abdullah KUŞLU

Berlin Din Hizmetleri Müşaviri

Ölüm, gerek modern gerek postmodern çağın insanı için bir muammaya dönüşmüş durumda. İnsan neredeyse hayat ile ölüm arasında sıkışıp kalmış bir varlık gibi hissediyor kendini. Günümüz toplumunun tekdüze yoğun çalışma şartları zamanın ve mekânın idrak edilmesini gitgide zorlaştırıyor. Zaman, insanın daha çok ürettiği oranda kıymet kazanırken neticede sürekli üretmek zorunda kalmak, tüketmeyi hak olarak gören bir anlayışı getirmektedir. Nitekim “şimdi” üretmenin ve tüketmenin, “şimdi”yi zevk etmenin, “şimdi”yi merkeze alarak yaşamamanın insanı ruhsal ve düşünsel olarak sınırladığı göz ardı edildiğinde yaşam geçmiş ve gelecekte kopuk salt “şimdi” olarak kutsanmaktadır. Dolayısıyla artık insanın zaman ve mekân bilinci, başlangıcı ve sonu olan bir yol hikâyesi olmaktan uzaklaşarak “an”-

ların değil sadece süreğenliği olmayan “şimdi”nin merkezde olduğu bir tasavvura dönüşüyor. Ölüm, insan zihninde geçmiş ve gelecekte muaf “şimdi”den kopuk olarak bir tereddüt durumu, tedirginlik hâli ve anlamdan yoksundur, bir geçiş ve durak değildir artık. Böylece zaman insanı koordine eden, insana intizam veren, onu diri tutan, mebd ve meâd boyutuyla içinde umut barındıran ve eşikleri olan bütüncül bir perspektiften yalıtılmış olarak insan zihninde bir dağılma ve çözülme sürecine girmektedir.

Her şeye rağmen ölüm genel olarak mutasavvıfların eserlerinde olumlanan bir şeydir, ancak ölümü düğün olarak nitelemek daha çok Mevlana’ya mahsustur. Diğer yandan ölümü düğün olarak nitelemek nasıl açıklanabilir ki, ölümü böyle yorumlamak nasıl mümkün olabilir ki? İnsanın ölümü düğün olarak tasavvur edebilmesinin yolu, kendisiyle büs-

bütün barışık olmasından mı yahut yaratılmış olmayı, hayatı ve ölümü bir bütün olarak tasvir ederek ilahi tecelli ile irtibatlandırmasından mı ileri gelir? Günümüzde bir mesele olarak ölümü toprağa karışıp yok olup gitmek şeklinde anlamak onu anlamlandıramamanın, hayatı ve ölümü buluşturamamanın, ölümle yüzleşmeyi göze alamamanın ve nihayetinde ölümün korku ve tedirginliğini izale etmenin çabası mıdır acaba?

Mevlana’nın ölüm düşüncesinin teşekkülünde öncesi ve sonrasıyla birbirini takip eden belli başlı kavramlar ve bu kavramların işaret ettiği zaman dilimleri mevcuttur. Nitekim Mevlana eserlerinde Hak Teâlâ’nın ruhları yarattıktan sonra onlara; “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”, diye sorduğunu ve ruhların hep birlikte “Evet, şahit olduk ki sen bizim Rabbimizsin.” diyerek Yaradan ile sözleşme yaptıklarını

vurgulamaktadır. Bu ahitleşme Mevlana'nın düşüncesinde bir yandan insanın seçkinliğini ifade ederken bir yandan da insana sorumluluk yüklemektedir. Mevlana bu şekilde Araf suresi 172. ayeti referans gösterirken insanoğluna dünya hayatının ölüme uzanan yolun bir başlangıcı olduğunu hatırlatır. Diğer yandan onun ölümlle ilgili referansları ve yorumları insana sahipsiz olmadığını, aidiyeti ve döneceği yeri olduğunu hatırlatmakta, insanın boşluğa düşmesini engellemektedir. Hayat ve ölüm, insanı vahyin muhatabı kılan, başlangıcı ve sonu olması açısından ardılığı olan bir zaman mefhumudur. Bu mefhum, umut ve

korkuyu barındırmakla insana enerji ve umut verirken bir yandan da insanı Yaradan'a rapteder. Mevlana, farklı şekillerde beyitlerinde bir yandan elest bezmi kavramını, bir yandan da Hz. Âdem'in (a.s.) cennetten çıkarılmasını zikrederek insana Hz. Âdem'den (a.s.) beri devredilen mirası yani döneceği bir vatanı olduğunu hatırlatır.

Mevlana, insanın yol hikayesini ve zamanın ardılığını dünya hayatıyla ilgili metaforik anlatımlarla pekiştirmeye devam eder. Nitekim onun düşüncesinde dünya bir gurbettir ancak gurbet fikri de asli vatan fikriyle alakalıdır. Çünkü *Mesnevi*'de bir beyitte Mevlana

şöyle söyler: "Elest bezmindeki sözleşme gereği insan dünyaya gönderildi." Zamanı ve insanın dünya yolculuğunu elest bezmine isnat etmek bir yandan meseleye metafizik bir anlam ve derinlik yüklerken bir yandan da insanın telaşlanmasını, tedirginlik ve kaygısını azaltmaya matuftur. Bu düşünme biçimi insanın belirsizlik içinde gurbette kaybolmasını ve kendini unutmamasını engelleyebilir. Böyle düşünmek aynı zamanda insanın bağlayıcılığını ve özgürlüğünü belirlemektedir. İnsan bir yandan kendisi için belirlenen cüzi iradesi ile kendine alan açılarak özgür kılınan bir varlık, bir yandan da Yaradan ile bağı

olan, vahiyle ve peygamberlerin gönderilmesiyle başıboş bırakılmamış bir varlıktır. Elest bezmi bir yandan insanın fitri gerçekliğine, bir yandan da insanın dikey ve yatay düzlemde Yaratıcı ve mahlukatla bağlarını kuvvetlendirmesine zaman ve mekânla kenetlenmesine ihtiyacı olduğuna işaret eder. Buradan bakıldığında insanın bağları aynı zamanda dayanağıdır; onun kaybolmasını engeller. Bu durum dünyaya yolculuğunda kestirilemeyen durumlarla karşılaşma ihtimali olan insana direnç verir ve insana yalnız olmadığını hatırlatır.

Mevlana, insanın yolculuğunun başlangıcı olan elest bezmi ile bitişi olan ölüm arasındaki akışı bazı kavramlarla doldurmaktadır ve bunlar birbirini tamamlamaktadır. Dünya hayatı, aşk, ölüm, ayrılık, vuslat gibi tabirler onun düşüncesinde hayatın eşikleri olarak karşımıza çıkar. Dolayısıyla insanın hayatı ve ölümü herhangi bir varlığın hayatı ve ölümü gibi düz, tekdüze ve sıradan değildir. Hayat ve ölüm özellikle de insan için oldukça anlamlıdır. İnsanın fâni olması ve yaşamın kısalığı bu gerçeği değiştirmez. Belki de özellikle insan kısa yaşamına rağmen toprak olup gitmeyi istemeyecek yegâne varlıktır. Bu açıdan gurbet ve ayrılık mekânı olan dünya vuslata giden anlamlı bir yoldur ve hayat insana bir lütuf olarak bahşedilmiştir. Dolayısıyla Mevlana'nın ayrılık-vuslat, külli aşk-ölüm mefhumları insanın devraldığı mirası ve varacağı yeri olduğunu vurgular. Hz. Âdem'den ay-

İnsan bir yandan kendisi için belirlenen cüzi iradesi ile kendine alan açılarak özgür kılınan bir varlık, bir yandan da Yaradan ile bağı olan, vahiyle ve peygamberlerin gönderilmesiyle başıboş bırakılmamış bir varlıktır.

rılığı miras alan insan için dünya hayatı zahmetin içinde rahmetin saklandığı bir eşik ve vuslat günlerini anımsatan bir mekândır. Bu açıdan zaman, birbirini tamamlayan eşiklerden ibarettir ya da insan ömrü “an”ların ve “şimdi”lerin birikmesinden ibarettir. Böylelikle zaman ayrılığa, vuslata ve insana dair izler barındıran, birbirini tamamlayan eşiklerin bütünü, öncesi ve sonrası ile bir rahmet-i ilahinin işleyişine şahit kılınan ve süremi olan bir anlam-yorum kazanmaktadır. Mevlana şöyle söylemektedir: “(Yaratıcı) Âlemi lütfetmek için yarattı. Ayrılık bile, onun kahrından doğmakla beraber vuslatın kadrini bilmek içindir. Bu suretle (Yaratıcı) diler ki canın kulağını bursun, onu tedip etsin de can, vuslat günlerini bilsin.” (Mevlana Celaleddin Rumi, Şark İslam Klasikleri, *Mesnevi*, c. I-VI, (çev. Veled İzbudak), Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1990.)

Mevlana'nın düşüncesinde Hz. Âdem'in cennetten çıkarılması ile başlayan ayrılık ve ölümle gerçekleşen vuslat birbirini tamamlayıcı iki unsur olarak tasavvur edilirken ne ayrılık mekânı olarak dünya ne de Hakk'a vuslat olarak ölüm bir boşluk ya da anlamdan yoksunluk barındırmaz. Dolayısıyla gurbet-asli vatan; ayrılık-vuslat kavramları insana sadece bir aidiyeti hatırlatmaz, aynı zamanda insanın bu dünyada terk edilmediğini, dünyaya atılmadığını ve onun sahipsiz bırakılmadığını hatırlatır.

Mesnevi'de hayatı ve ölümü anlamlandırırken dünya hayatını mahkeme koridoru olarak tanımlayan Mevlana bir baş-

ka beyitte de ölümü bir şehir dönmek olarak tasvir eder. Mevlana'nın *Mesnevi*'de ölüm ile ilgili tasvirlerine bakıldığında güz, hazan, kış, hastalık gibi metaforları farklı perspektiflerle yorumladığı görülmektedir. Bir beyitte ölüm, dallar ve yaprakların sararması ile tasvir edilirken kâinatın renkleri ile insanın hayat eşikleri arasında bağlantılar kurulmaktadır. Hazan ve bahar insan ile âlemin tecrübe ettiği ortak eşiklerdir. Dolayısıyla Mevlana'nın zikrettiği metaforlar sabretme, bekleme, yavaşlama, duraklama gibi yaşanmışlık ve hatırası olan ya da anlam itibarıyla tahammül etmeyi anımsatan metaforlardır. Bütün bu kavram örgüsü insana hayat ile ölüm arasında zaman ve mekânın dağılıp gitmediğini hatırlatır. Bu açıdan hız içermeyen bu tabirler olumlu bir oyalanmaya işaret eder. Bu dünya hayatı bir oyalanma yeri iken aynı zamanda insanın yaratılması ve dünyaya gönderilmesi de idrak edilmesi gereken önemli bir eşiktir. İnsan ayrılık ile vuslat, gurbet ile vatan arasındaki bekleme ve durma eşiklerini idrak edemediğinde hayatı ve ölümü tecrübe etmenin ne olduğunu takdir ve tayin edemez, kendini "şimdi"ye mahkûm eder. Oysa öncesi ve sonrası olmayan "şimdi" en çok belki de insanı tedirgin eder, hayatı ve ölümü süremi olan eşikler ve ardılı olan "şimdi"ler olarak görmek ise insanı bir yere ait kılar, agresifliğini ve yalnızlığını azaltır.

Mevlana, sadece hayatı ve ölümü ya da ayrılığı ve vuslatı birbirini takip eden ve tamam-

layan eşikler olarak yorumlamakla yetinmez; aynı zamanda hayat ile ölüm arasında insanın eylemlerini de bir eşik olarak yorumlar. Mevlana'nın bu düşünme biçimi insanın "şimdi"de pasif değil, aktif ve dinamik olduğu bir zaman tasavvuru ortaya koymaktadır. Nitekim Mevlana burada zamanın ardıllığını "şimdi" ile "sonra" arasında insanın sorumluluğu bağlamında ele almakta ve bir beyitte zamanın eşiklerini "hayat" ile "ölüm" kavramlarıyla birlikte zikrederek şöyle demektedir:

"Kulluk ve iman, şimdi makbuldür. Fakat ölümden sonra her şey meydana çıkınca inanmak, bir işe yaramaz."

Mevlana bu beyitlerde aynı zamanda insanın güç ve potansiyeline de işaret eder. İnsan "şimdi" ve "sonra" arasında eylemek gücünü haiz bir varlıktır. Hak Teâlâ mahlukat üzerinde mutlak kudret sahibi olmakla birlikte insana cüzi irade ile rahmetini göstermiş ve bazen insanın eylemlerinden razı olmasa da insanın "şimdi" ile "sonra" arasında kendini ve Rabbinin bilmesi için vahiyle insanı mükellef ve seçkin kılmış, onlara peygamberler göndermiştir.

Mevlana'ya göre yaşam ve ölüm birbirini tamamlayan ve süremi olan eşiklerdir ve insan "şimdi" ya da "sonra" zamanın içinde kaybolup gitmez. Dolayısıyla Mevlana'nın tatlı meyve ile ölüm kavramını bir arada kullandığı beyitleri onun zamanın süremini vurguladığı istisna beyitler olarak yorumlanabilir. Bu beyitte tatlı mey-

venin dalların arasında saklı olduğunu belirten Mevlana sonrasında "ebedî yaşayış da ölümün içindedir" diyerek hayat ile ölümü buluşturmaktadır. Bu bağlamda tatlı meyveye ancak dallardan, yapraklardan sonra ulaşmak mümkündür ve gerek ağacın dallanıp budaklanması gerek yaprakların yeşerip sararması yavaşlama ve bir süreme işaret eder. Dolayısıyla dallar ve yapraklar önceye ya da kullanageldiğimiz tabirle "şimdi"ye işaret eder. Tatlı meyve ise dallar ve yapraklardan sonra ortaya çıkana "sonra"ya yani olgunluğa ve ömrün son demlerine ya da ölüm ile birlikte hayatın son bulunduğu ancak yeni bir hayatın başladığı eşiğe işaret eder. Bu açıdan "şimdi"yi idrak etmek "sonra"yı imar etmek anlamına gelmektedir. "Şimdi" ve "sonra" ile ilgili metaforik anlatım insana yavaşlamayı, tecrübe etmeyi, tecrübe ederken idrak etmeyi, anımsamayı, hafızasını taze tutmayı anımsatmaktadır.

Ayrıca ağacın dal budak salması başka beyitlerde de ilk insan ve ilk peygamber Hz. Âdem'in (a.s.) gönderilmesi olarak yorumlanırken Peygamber Efendimizin (s.a.v.) gönderilmesi de ağacın meyve vermesi olarak yorumlanmakta, ilk peygamber ile son peygamber arasında zamanın ardıllığı ifade edilmektedir. Böylece Hz. Peygamber'in gönderilmesi ile nübüvvet silsilesinin son halkası tamamlanmıştır. Bu şekilde Mevlana tekrar "şimdi" ve "sonra"yı birbirine bağlamakta ve zamanın süremini vurgulamaktadır. ■

NİYET ETTİM ALLAH RIZASI İÇİN KUL OLMAYA

Dr. Nurhayat HARAL YALÇI

İstanbul Maltepe Vaizi

Kâinattaki bütün varlıklar yaratılış amaçlarına uygun olarak hareket etmekte, yerler ve gökler sünnetullah gereği belli bir düzen içinde bulunmaktadır. İnsandan beklenen, yaratılış amacına uygun olarak hareket etmesidir. Gökte ve yerde ne varsa hepsini kendinden bir lütuf olarak insanın hizmetine sunan (Casiye, 45/13.) Yüce Allah (c.c.), insanı sadece kendisine kulluk etmesi için yaratmıştır. (Zariyat, 51/56.) Varlık kategorileri içinde insan, eşref-i mahlukat yani yaratılmışların en şerefliisidir olmakla, Allah'ın onu şekillendirip ruhundan üflemiş olmasıyla ve yeryüzünün kendisine emanet kılınması ile onurlandırılmıştır. (İsra, 17/70; Secde, 32/9; Ahzab, 33/72.)

Hangimizin daha güzel işler yapacağını sınamak için hayatı ve ölümü yaratan Yüce Rabbimiz (Mülk, 67/2.) bizleri kulluk yolunda başıboş bırakmamış, ilahi kitapları ve peygamberleri ile desteklemiştir.

İman etmek ve salih amel işlemek, kulluğumuzun temelini oluşturan iki ana unsurdur. İman kalbin amelidir ve amellerimiz kalpteki imanın tezahürü olarak Rabbimize arz ettiğimiz söz ve fiillerimizdir. Her amel önce niyet olarak kalpte başlar. Fiillerimizin motivasyonunu niyetlerimiz belirler. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ibadetlerimiz de dâhil her türlü eylem ve davranışımızın kalbimizden geçirdiğimiz niyet üzere değer kazanacağını ifade etmiştir. İslam tarihinde “Ümmü'l- Kays'ın muhaciri” olarak anılan bir sahabe vardır. (Taberani, *Mu'cemu'l-kebir*, c.10, 103.) İlk Müslümanlardan ve ilk muhacirlerden olan Ümmü'l- Kays, Medine'ye hicret edince onunla evlenmek isteyen bir sahabe de onun ardından Medine'ye gitmişti. Mekke'de iken evlilik teklifini kabul etmeyen Ümmü'l-Kays ile şansını tekrar denemek istemiş ve Medine'de teklifinin kabul edileceğini ummuştu. Bu olay üzerine

Peygamberimiz, “Ameller niyetlere göredir, Her insana niyet ettiğinin karşılığı verilir. Kimin hicreti Allah'a (c.c.) ve Resulü'ne (s.a.s.) ise, Allah (c.c.) ve Resulü (s.a.s.) için hicret etmiş olur. Kimin de hicreti talep ettiği bir dünyalık veya evleneceği bir kadın içinse onlar için hicret etmiş olur.” (Buhari, *Bed'ü'l-vahy*, 1.) buyurmuştur.

Niyet kavramı kulluğumuzun özünü oluşturan ihlas ve amelilerimizin ziyanına sebep olan riya ile bağlantılıdır. Niyetimiz Allah'ın rızasına yönelik olduğunda, “niyet hayır akıbet hayır” düsturunca sonu hayır olacak ve salih ameller arasına girecekken, halis ve samimi değilse bu niyetten salih amele dönüşmeyen, hayırla nihayete ermeyen ve riya bulaşmış davranışlar meydana gelecektir. Allah'ın (c.c.) bizim dış görünüşlerimize ve mallarımıza değil kalplerimizdeki niyetlere ve amellere bakacağını buyuran (Müslim, *Birr*, 34.) Peygamber

Efendimiz (s.a.s.), Rabbimizin sadece samimi bir şekilde ve kendi rızası gözetilerek yapılan amelleri kabul edeceğini söylemiştir. (Nesai, Cihad, 24.) Aynı şekilde Peygamberimiz (s.a.s.) ihlasla yapılan ibadetleri övmüş, gösteriş, menfaat ve çıkar amacıyla yapılan davranışları onaylamamıştır. Niyetin inananların davranışlarının değerlendirilmesinde en önemli unsur olduğunu anlatırken kendisine ne kadar kahraman denilmesi için savaşılan asker, ne kadar cömert denilmesi için ihtiyaç sahiplerine yardım eden zengin ve ne kadar âlim denilmesi için ilimle meşgul olan kimsenin yaptıklarının Allah (c.c.) katında hiçbir kıymeti olmadığını hatta bu kimselelerin ibadet türünden olan davranışları Allah'ın rızası dışında başka niyetlerle yaptıkları için cezalandırılacaklarını ifade etmiştir. (Müslim, İmare, 152.)

Müminlerin dünya hayatında ibadetten uzak oldukları herhangi bir zaman diliminden bahsedilemez. Ubudiyyet genel ve özel anlamıyla kulun yaratılış amacıdır. Gerek özel anlamıyla şekil şartlarına riayet ederek Allah'ın (c.c.) bizden istediği ibadetlerimizi yerine getirirken, gerekse genel anlamıyla yaşantımızı sürdürürken kul olduğumuz bilinci ile hareket etmemiz gerekir. "Hududullah" yani Rabbimizin dünya hayatındaki yolculuğumuz-

da bizim için tayin ettiği sınırlar dâhilindeki her davranışımız niyet olarak Allah (c.c.) rızası ile buluşursa ve ona kulluk bilinci ile yapılırsa Rabbimiz katında ibadet olarak değerlendirilir. Kulun kendisiyle baş başa olduğunu sandığı an aslında Rabbi ile baş başa kaldığı andır. Yüce Allah (c.c.) kalplerimizde gizlediklerimizi bilir, içimizden geçen fısıltıları duyar. (Nahl, 16/23; Taha, 20/7.)

Kalbimizden ve zihnimizden geçirdiğimiz şeyler üzerinde düşünmemiz, niyetlerimizi sorgulamamız kulluğumuzun gereklerindendir. Günlük hayatımızda kendimize soracağımız "ne yapıyorum ve niye yapıyorum" sorularına vereceğimiz samimi ve dürüst cevaplar yaşantımızdaki her türlü söz ve fiillerimizi niyetimize bağlı olarak ibadete dönüştüreceklerdir. "Ne yapıyorum" diye kendimize sorduğumuzda, yaptığımız eylemin Allah'ın (c.c.) çizdiği sınırlar içinde olup olmadığını düşünmemiz gerekecek ve bu düşüncemiz Rabbimizin izin vermediği bir şeyi yapmamıza engel olacaktır. Aynı şekilde "niye yapıyorum" sorusunu kendimize yönelttiğimizde, işlediğimiz davranış Allah'ın (c.c.) koymuş olduğu sınırlar dâhilinde, hatta ibadet türünden bir fiil olsa bile niyetimizin Allah rızası olup olmadığını düşünmemizi sağlayacak ve Allah (c.c.) katında

amellerimizin niyetimize göre değerlendirileceği konusunda farkındalığımızın oluşmasına yardımcı olacaktır. Ne yaptığımız ve niye yaptığımız konusunda bilinçli olmamız, günlük hayatımızda bunu kalbimize danişmamız, yaratılış amacımız olan Allah'a kul olma niyetimizi canlı tutmaya ve zamanla amele dönüşmeye dahi kalbimizden geçen olumsuz düşüncelerimizle baş etmeye vesile olacaktır. Peygamber Efendimizin (s.a.s.) bildirdiği üzere Rabbimiz rahmetiyle bizi kuşatarak, kalbimizden geçirdiğimiz ama davranışa dönüşmeyen olumsuz düşüncelerimize günah yazmazken, ihlas ile niyet ettiğimiz ama bir şekilde gerçekleşme fırsatı oluşmayan güzel ve olumlu niyetlerimizi ise ödüllendirmektedir. İyi niyet ve düşüncelerimizi gerçekleştirirsek on katından yedi yüz kata kadar sevap verilirken kötü niyet ve düşüncelerimizi davranışa döktüğümüzde sadece bir günah yazılmaktadır. (Müslim, İman, 204; Buhari, Rikak, 31.) Hep beraber Allah (c.c.) rızası için kul olmaya niyet edelim ve hem ibadetlerimizi yerine getirirken hem günlük hayatımızdaki davranışlarımızda yaratılış gayemize uygun hareket edelim. ■

YERYÜZÜNÜN YENİDEN DİRİLİŞİ

Dr. Mahmut KAYIŞ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

فَإَنْظُرْ إِلَىٰ أَثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ
يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَٰلِكَ
لَمُحِي الْمَوْتَىٰ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
قَدِيرٌ

“Allah’ın rahmetinin eserlerine bak!
Yeryüzünü ölümünden sonra nasıl
diriltiyor. Şüphe yok ki O, ölüleri
de elbette diriltecektir. O, her şeye
hakkıyla gücü yetendir.”

(Rum, 30/50.)

Yüce Allah’ın yaşadığımız dünya-ya koyduğu ilahi kanun gereği yeryüzünde bulunan bitkiler, kış mevsimi geldiğinde kuruyup ölmekte ve baharın gelmesi ile tekrar dirilip canlanmaktadır. Toprak hayatla buluşmakta, yeşilin en güzel tonlarıyla bezenmekte, her yer yeşil bir örtüyle örtülmektedir. Gözler, bu muazzam güzellik karşısında büyülenirken kalp huzurla dolup taşmaktadır. (Hac, 22/5.) Müminler, her yıl tekrar eden bu duruma karşı duyarsız kalmamalı ve dudaklarından şu kelimeler dökülmelidir: “Rabbimiz! Bunu boş yere yaratmadın, seni eksikliklerden uzak tutarız. Bizi ateş azabından koru” derler.” (Âl-i İmran, 3/191.) Bu ilahi mesaj gereği Müslüman, Allah’ın arzı yeniden diriltmesindeki gaye ve hikmeti anlamaya çalışmalıdır. Zaten Yüce Rabbimiz de akleden bir toplum için ölümünden sonra yeryüzünün yeniden canlanmasında deliller ve ibretler olduğunu bize haber vermektedir: “...Allah’ın gökten rızık (sebebi olarak yağmur) indirip, onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltmesinde, rüzgârları evirip çevirmesinde aklını kullanan bir toplum için deliller vardır.” (Casiye, 45/5.)

Akıl, Yüce Allah’ın insana ihsan eylediği en büyük nimetlerden biri olup doğrunun yanlıştan, faydalı olanın zararlı olandan ayırt edilmesini sağlar. Gerçeği anlamak ve hakikati kavramak için gerekli olan düşünme eylemi de aklın bir meyvesidir. Kur’an’ın bize haber verdiği göre arzın yeniden yeşillenip canlanması üzerinde düşünüp tefekkür eden insan, pek çok hakikati idrak edip keşfedebilir. Bu bağlamda toprağa karışmış insanların mezarlarından nasıl çıkarılıp diriltileceklerini kavrar. Çünkü yeryüzü kupkuru bir hâlde iken onun

üzerine yağmuru indirip onu canlandıran ve diriltten Allah, elbette ölüleri de diriltmeye kadirdir. (Fussilet, 41/39.) Bu ölüler toprağa karışmış olsalar da Allah onları tekrar diriltmeye muktedir. (Rum, 30/19.) Zaten mümin, Yüce Yaradan'ın kuruyup ölmüş bir yeryüzüne yağmuru yağdırıp da onunla her çeşit ürünü çıkarması üzerinde teemmül ettiği zaman, ölülerin yeniden dirilmesi imkânına şaşırmas. Zira arzın ölümü ve yeniden dirilmesi her yıl gözlerinin önünde gerçekleşmektedir. İşte Yüce Allah, dilediği zaman aynı şekilde ölümlere de kudretiyle yeniden hayat verecek ve onları diriltecektir. (Araf, 7/57; Fatır, 35/9.)

Arzın yeniden canlanması ve yeşillenmesi üzerinde tefekkür eden mümin, ölüp toza ve toprağa karıştıktan sonra yeniden dirilmeyi inkâr eden müşriklerin düşüncelerinin (Müminun, 23/81-83.) ne kadar yanlış ve çelişkiler içerdiğine yakinen şahit olur. Zira onlar, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığını, güneşi ve ayı buyruğu altında tuttuğunu, suyu indirip de onunla ölü yeryüzüne hayat verdiğini ikrar ettikleri hâlde, akıllarını kullanmayıp (Ankebut, 29/61-63.) Allah'ın mahlukatından bir şeyi ilah edinerek O'na şirk koştuklardı. Kur'an'ın yeniden dirilme konusundaki haberlerini, eskilerin masalları diyerek reddediyorlardı. (Müminun, 23/83.)

Toprağın yarılarak içerisinden rengi birbirinden farklı bitkiler, ağaçlar, sebzeler, meyveler, ekinler, üzüm bağları, yoncalar, zeytin ve hurma ağaçları çıkması (Abese, 80/26.) üze-

rinde düşünen Müslüman, Allah'ın kudretinin büyüklüğünü idrak eder. Yüce yaratıcının insanoğluna olan lütfunun ne kadar geniş olduğunu gözleriyle müşahade eder. Bunların gerçek sahibinin onları yaratan olduğunu akleder. İşte bu sebepten ötürü rızkın gerçek sahibi olana şükür borcunu hatırlar. Çünkü Rezzak olan Allah, rızık olarak verdiği helal ve temiz nimetlerden yememizi, verdiği nimetlere şükretmemizi emretmekte, lütuf ve ihsanlarına nankörlükten ise sakındırmaktadır. (Bakara, 2/152; Nahl, 16/114.) Şükredenlere ise nimetini artıracağını haber vermektedir. (İbrahim, 14/7.) O'nun elçisi Hz. Muhammed (s.a.s.) de sıkça "Allah'im! Seni anıp zikretmek, nimetlerine şükretmek, sana en güzel şekilde kulluk etmek için bana yardım eyle!" şeklinde dua etmekteydi. (Ebu Davud, Vitir, 26.)

Allah'ın ölümünden sonra dirilttiği yeryüzünde büyüyen meyve veren ağaçlar ve ürün veren bitkiler sonbaharın gelmesiyle sararıp solmakta; yeşillikler, o parlak meyveler, ürün veren tarlalar, sanki hiç var olmamış gibi yok olup gitmektedir. Yeşillendikten sonra dökülen yapraklar ve kahverengi bir çehreye bürünen yeryüzü, insana "geçiciliği" öğretir. Zira baharla gelen ve yaz mevsimiyle kemale eren güzellikler, artık zevale doğru yol almaya başlamıştır. Böylece mümin, dünyanın ve ondaki nimetlerin, güzelliklerin, evlerin, arabaların, bağların ve bahçelerin geçici olduğunu iyiden iyiye anlar. Bu sebeple onlara bağlanmadan ebedî olan

ahiret hayatına hazırlanmayı tekrar fehmeder. Dünyadaki gayretlerinin merkezine ahiret hayatına hazırlanmayı koyar. Çünkü geçici olana sarılıp aldanmak, dünyevi olanın peşinden koşup ahireti inkâr etmek dünya hayatını, hayırlı ve sürekli olan ahiret hayatına tercih etmek müminlerin vasfı değildir. (Ala, 87/16,17.) Zaten Yüce Yaradan, Kur'an-ı Kerim'de yeryüzünün sonbahar ve kış mevsiminde yaşadığı dönüşümle dünya hayatını birbirine benzetmekte ve dünya hayatının oyun, eğlence, karşılıklı övünme, mal ve evlat yarışından ibaret olduğunu haber vererek onun fânî oluşuna dikkat çekmektedir. (Hadid, 57/20.)

Sonuç olarak yeryüzünün yeşillenmesi, ağaçların çiçek açması ve yerin altındaki bitkilerin toprağı yarıp yüzeye çıkması Allah'ın insanlara bahşettiği bir nimettir. Allah'ın varlığını gösteren bir delildir. Çünkü "Gökleri, yeri ve bu ikisi içinde yaydığı canlıları yaratması, O'nun varlığının delillerindendir. O, dilediği zaman, onları bir araya getirmeye de gücü yetendir." (Şura, 42/29.) Kış mevsiminin ardından baharla toprağın tekrar harekete geçip nice güzel bitkilerle bezenmesi, insanların ölümünün ardından tekrar dirilmesine ve ahiret hayatının gerçekleşeceğine bir kanıttır. Sonbaharla birlikte bu bitki, ağaç ve yeşilliklerin solması, sonrasında yok olması ise dünya hayatının geçiciliğini hatırlatan bir vaizdir. Ya Rabbi, yeryüzüne koyduğun bu sünnetullahı, hikmet, tefekkür ve ibret ekseninde anlayabilmeyi bizlere nasip eyle! ■

SEN DE SORUMLUSUN!

Dr. Halil KILIÇ

DİB Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı

كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ
عَنْ رَعِيَّتِهِ

“Hepiniz birer sorumlusunuz
ve hepiniz yönettiklerinizden
mesulsünüz.”

(Buhari, “İstikraz”, 20.)

Hz. Peygamber’in insanlarla olan iletişimindeki en temel özelliklerinden biri, muhatabının fikir ve düşünce dünyasını dikkate alarak söz söylemesi, teşbih ve temsiller kullanmak suretiyle soyut meselelerin zihinlere yerleşmesini sağlamasıdır. Örneğin o (s.a.s.), Berat Gecesi için “Allah Teâlâ Şaban ayının on beşinci gecesi dünya semasında -rahmetiyle- tecelli eder ve Kelb kabilesi koyunlarının kılları sayısından daha fazla kişiyi bağışlar.” (Tirmizi, Savm, 39.) buyurmuştur. Allah Resulü burada pekâlâ binlerce, yüzbinlerce kişi demek suretiyle bağışlanacak kişi adedini sayılarla ifade edebilirdi. Ancak hayvancılığın yaygın olduğu bir ortamda söz konusu temsili duyan pek çok kişinin zihninde sıradan bir rakamdan çok daha ötesi belirecek ve bağışlanacak kişilerin çokluğu somut bir şekilde resmedilmiş olacaktır.

Yukarıdaki hadisi de bu hususa örnek olarak vermek mümkündür. Esasında “sorumlu” diye çevirdiğimiz Arapça “râin” kelimesinin lafzi karşılığı “çoban” demektir. Bu minvalde hadisin “Hepiniz çobansınız ve sürünüzden mesulsünüz” diye tercüme edilmesi Arapça lafzı esas alan bir çeviri olacaktır. Pek çok peygamberin yaptığı bir iş olan “çobanlık” metaforu üzerinden konunun izah edilmesi, hem görevin kutsallığına hem de sorumluluğun ağırlığına işaret etmektedir. Hatta çobanın sorumluluğu iki yönlüdür. Biri uhdesi altında bulunan sürüye karşı vazifesini yerine getirmektir. Diğer sorumluluğu da sürünün esas sahibi olan Allah’a karşıdır. Zira çoban, sürünün sahibi değildir. Sürünün sahibi Allah’tır. Çoban, uhdesi altındakilere karşı sorumluluğunu yerine getirerek aslında Allah’a karşı da vazifesini yerine getirmiş olmaktadır. Nasıl ki bir çobanın zikredilen bu hususlar için olanca çabasını ortaya koyması en temel vazifesi ise toplumda en küçük birimden tutun en yüksek birime kadar her bir kademedeki sorumluluk sahibi kişilerin de sorumluluklarının gereğini yerine getirmesi için

çaba sarf etmesi en temel vazifeleridir. İşte yukarıdaki hadis, bu hususu ifade eden eşsiz bir hadis-i şeriftir.

Sorumluluk konusunda dikkat çekilecek ilk alan hiç şüphesiz ailedir. Kur'an-ı Kerim'de Yüce Allah "Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun..." (Tahrim, 66/6.) buyurmak suretiyle kişinin sadece kendisini cehennemden koruyacak amel-lerle yetinmemesini, aksine aile efradının da cehennem azabına karşı uyarılması konusunda bir sorumluluğu olduğunu vurgulamaktadır. Asr suresinde de iman edip salih amel işleyenlerin yanı sıra hakkı ve sabrı tavsiye edenlerin zarara uğramayacakları ifade edilmiştir. (Asr, 103/2-3.) Bu ayetlerden anlaşıldığı üzere bireysel düzeyde iyi bir kul olmak yeterli değildir. Özellikle ailemizin ve sorumluluk alanımızda bulunan diğer kişilerin de doğru işler yapmaları ve yanlıştan uzak durmaları konusunda çaba sarf etmek; namaz gibi, oruç gibi yerine getirilmesi gereken bir vecibedir. Zira Yüce Allah, hakkın galip geleceğini ve batılın yok olma-ya mahkûm olduğunu çok net bir şekilde kullarına bildirmiştir. (İsra, 17/81.) Hakkın galip gelmesi ve batılın yok olması amacıyla bireysel istikamet ile birlikte toplumsal istikamet için de çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi adına her bir ferdin hem kendisinin hem de sorumluluğu altında bulunan kişilerin dünya ve ahiret selameti için koşturması en temel vazifesidir.

Bilinmelidir ki, sorumluluk bir bütündür; parçalanamaz. So-

rumlu olduğu şeyleri kısmen yerine getiren kimse esasında sorumluluğun gereğine göre hareket edememiş; sorumsuz davranmış olur. Bu kapsamda ailesinin nafakasını temin edip onlara maddi olarak çok iyi imkânlar sunan bir baba, onlardan sevgisini ve ilgisini esirgerse sorumsuzluk yapmış olacaktır. Aynı şekilde çocuğunun en iyi okullarda tahsil görmesini sağlayan ancak ona dinî ve ahlaki vecibelerini öğretmeyen ebeveynler, sorumluluklarının gereğini yerine getirmemiş olacaklardır.

Öte yandan hadiste sadece ailedeki sorumluluktan bahsedilmemektedir. Toplumda kendisine bir vazife verilmiş ve bu vazife kapsamında bir sorumluluğu olan veya sorumluluğu altında birileri bulunan herkes söz konusu hadisin kapsamına dâhildir. Örneğin bir caminin din görevlisi kendisinden ve ailesinden sorumlu olduğu kadar görev alanı içindeki kişilerden de sorumludur. İslam'ın güzelliğini ve ibadetin coşkusunu onların gönüllerine nakşetmek de bir din görevlisinin en temel sorumluluğudur. Yine bir kamu çalışanı da işini en güzel şekilde yapıp kazancını helal ettirmenin yanı sıra kamu malını en güzel biçimde korumakla ve israf etmemekle sorumludur. Aynı şekilde özel sektörde çalışan bir işçi, işverenin menfaatine olacak tasarruflarda bulunmakla sorumlu iken işveren de işçisinin kanuni her türlü hakkına riayet etmenin yanı sıra onun dinî vecibelerini yerine getirmesi hususunda imkân sağlamakla da sorumludur.

Hakkın galip gelmesi ve batılın yok olması amacıyla bireysel istikamet ile birlikte toplumsal istikamet için de çaba sarf edilmesi gerekmektedir. Bunun sağlanabilmesi adına her bir ferdin hem kendisinin hem de sorumluluğu altında bulunan kişilerin dünya ve ahiret selameti için koşturması en temel vazifesidir.

Sonuç olarak insan irade sahibi bir varlık olarak yaratılmış ve yeryüzüne birtakım sorumluluklarla gönderilmiştir. Onun ilk sorumluluğu, Allah'ın halifesi olduğu bilinciyle yeryüzünü imar ve hakkın batıla galip gelmesi için çaba sarf etmektir. Onun bir diğer sorumluluğu ise kendisinin ve uhdesinde bulunan kişilerin imtihan dünyasından "başarılı" bir şekilde ayrılmasıdır. Dolayısıyla bir Müslüman, ebedi kurtuluşa giden yolun sorumluluk bilinciyle hareket etmek olduğunu unutmamalı ve hayatının merkezine bu sorumluluk duygusunu yerleştirmelidir. ■

“DİN ADAMI, RUHLARIN SELAMETİ İÇİN ÇALIŞAN FEDAKÂR BİR CİHAT İNSANIDIR”

Prof. Dr. İbrahim Hilmi KARSLI

DİB Diyanet İşleri Başkan Yardımcısı

Başlıktaki bu söz, geçen asırdaki bu söz, geçen asırdaki yaşayan ülkemizin seçkin düşünürlerinden merhum Nurettin Topçu'ya aittir. Bu yazıda onun örnek din adamı ile ilgili görüşlerini özetleyeceğiz. Üstâd, kitaplarında İslam düşüncesi, dinî hayat, felsefe, eğitim, ahlak, tasavvuf, siyaset, manevi kalkınma, fetih, İslam dünyasının durumu vb. konularda hâlâ güncelliğini koruyan çok değerli yazılar kaleme almıştır. Yaşanan dinî hayatla ideal dinî değerler arasındaki çelişkilere değinmiş, zaman zaman ağır eleştirilerde bulunmuştur.

Ancak yaşanan problemleri aşmayı ve çözüm yollarını göstermeyi de ihmal etmemiştir.

Yazılarında yaşadığı dönem itibarıyla din adamları, şeyh ve müşitler hakkında eleştiriler yapmıştır. Burada din eğitimi ve din hizmetlerinin uzun zaman sekteye uğramasının, dinî hayatta doğurduğu başıboşluğun rol oynadığı anlaşılmaktadır. Uyarılarını çekinmeden yapmış ve örnek din görevlisinin nasıl olması gerektiğini anlatmıştır. Ele aldığı hemen her konuda çitayı yüksek tutmuş, okuyucuya bir derinlik ve ufuk kazandırmıştır. Yazdığı yazılarda, serlev-

ha niteliğinde felsefi ve dinî değeri yüksek çok sayıda vecize bulunmaktadır.

Topçu din adamının sorumluluğuna nasıl bakmaktadır? Aşağıda bu konuyu açacağız. Öncelikle şunu ifade edelim: Bütün başarı ve kazanımların ardında güçlü sorumluluk duygusu yatar. İslam'a bağlanmak da ruha sinmiş ve sonsuz mükâfata taşıyan yüce bir sorumluluk duygusu kazandırır insana. Bunun temeli, Allah'ın mutlak iradesine teslimiyettir. Ardından bu, insanın takva ve teslimiyetine bağlı bir şekilde ailesine, yakınlarına, milletine ve İslam ümmetine

hatta insanlığa olan sorumluluğu da beraberinde getirir.

Topçu, din adamının sorumluluğunu, çoğunlukla anlaşıldığı şekliyle mabetteki ibadetlere rehberlik yapmakla sınırlandırmaz. Din görevinin davet ve hizmet yönlerini de dikkate alan aksiyoner bir tarif getirir ve şunu der: “Din adamı, Allah ve kul huzurunda cemaatin ‘din yaşayışı’ndan mesuliyet yüklenmiş insan demektir.” (Nurettin Topçu, *İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*, Dergah Yay., Şubat 2008, s. 69.)

Bahsedilen tarif, toplumun dinî hayatındaki ihmal ve gev-

şeklikleri dert edinmeyi din adamlarına imani ve vicdani bir sorumluluk olarak yükler. Dolayısıyla onlar, böyle bir dava şuuruyla insanları maneviyat ve selamete taşımak için her türlü gayreti gösterirler. Bu anlamda onların örnek alacakları nesil sahabedir. Günümüze gelince, din adamının sorumluluğu, maddi hayatın iyice ağırlaşan yükü altında bunalan ruhları İslam’ın rahmet ve güven iklimine taşımaktır. (Topçu, *age.*, s. 69.) O, bu görevi dert edinir ve hayatının gaye ve hikmeti olarak onu görür. Topçu bunu şu

ifadelerle dile getirir: “Gerçek din adamı ‘bağrı başlı gözü yaşlı’ hizmet ehli, varlığından soyulmuş ve hayat kervanının en sonunda yürüyen bir neferdir.” (Topçu, *age.*, s. 64.)

Topçu, din adamının, her kesimiyle insana olan sorumluluğuna şöyle dikkat çeker: “Din görevlisi ruhların kurtarıcısı, ahlak yaralarımızın doktorudur. Genç kalplerin iç yaralarının usanmaz tedavi edicisi, bir eli sağda öbür eli ile soldaki kardeşinin kalbini dinleyen, kin ile kibirden temizlenmiş, menfaatlerden sıyrılmış, nefsinin unutmış, kalbi ve kafasıyla Allah’ın

bütün kullarının imdadına koşmak isteyen, dünya gözüyle gönülsüz, Allah gözünde kahraman hizmet eridir.” (Topçu, age., s. 65.)

Allah’a bağlanmak, O’na yönelip O’na sığınmak dinî hayatın güç ve ilham kaynaklarıdır. Burada zikir, tesbih, tefekkür, dua, istiğfar belirli zamanlara hasredilmez. Böylece Mevla’ya yaklaşmak arzusu zamanı kuşatır. O’na yönelmek, bayatlamak, pörsümekten kurtulmak, kendine gelmek ve dirilmektir. Rabbanilerden olmaktır. Yani O’na ait olma hissini, O’nunla beraber bulunma şuurunu yaşamaktır. İslam boyasıyla boyanmaktır. Evet, bütün bunlar dinî hayatın beslendiği feyiz ve bereket kaynaklarıdır.

Topçu, bu gerçeği İslam davetçileriyle ilgili olarak şöyle dile getirir: “Din adamı kalabalıktan değil, Allah’tan kuvvet alacaktır. Ruhunu köprü olarak kullanarak Allah’ına ulaşacak ve cemaati de bu yoldan geçirip Allah’a ulaştıracaktır. Bunun için kendi ruhunun ıslahına, ihyasına çalışmalıdır. Yalnızlığı ile Allah’ın saltanatına sığınsın... Sonsuzluğa saldırdığı kendi ruhunu arasın, onun arkasından koşsun; cemaat kendiliğinden onu takip edecektir. Bu yoldan yalnız Allah’a bağlanan büyük ferdiyetçi ruhların hiçbir karşılık beklemeden halkın hizmetine atılmaları asıl dinî cihattır.” (Topçu, age., s. 66.) Yine üstadın şu ifadelerini nakletmeden geçemeyeceğim: “Allah yolunda atletizme bağlanan bir ruh, büyük fertlerin ruhu insanlığı kurtarır. Kalabalık arayanlar tıklım tıklım dolu hapishanelere, tımarhanelere ve şehirlerin neşeli cad-

”

**Allah’a
bağlanmak,
O’na yönelip
O’na sığınmak
dinî hayatın
güç ve ilham
kaynaklarıdır.
Burada
zikir, tesbih,
tefekkür, dua,
istiğfar belirli
zamanlara
hasredilmez.
Böylece
Mevla’ya
yaklaşmak
arzusu zamanı
kuşatır.**

deleriyle pazarlarına koşsunlar, bize Allah’ı arayan bir ruh lazımdır.” (Topçu, age., s. 67.)

Hak ve hakikat uğrunda mücadele etmek, dayanıklı ve güçlü olmayı gerektirir. Kur’an, ashab-ı kiramın ruh ve iman gücünden, cesur kişiliklerinden, boyun eğmeyen duruşlarından söz eder. (Âl-i İmran, 3/173.) Ayetler, onların karşılaştıkları onca eziyet ve musibet karşısındaki metanetlerini, şehadet konusundaki arzularını, kahramanca savaşmalarını bizlere haber verir. Bu iman ve ruh gücü, savaşlarda katlanarak maddi bir potansiyele dönüşür. Bazen bu, savaşta bir kişinin on kişiye galip geleceği şekilde zirve yapar. (Enfal, 8/65.) Elbette ki bu sadece savaşla ilgili değildir. Aksine imandaki sağlamlık, Allah’a tevekkül ve teslimiyet, hayatın her alanında müminin gayretini, fedakârlığını ve başarısını kat kat artırır.

Bugün din hizmetleri alanında karşılaşılan onca engel ve zorlukları aşabilmek için böyle bir ruh ve iman gücüne ihtiyaç olduğu açıktır. Topçu bu konuya değinir ve dinin insan ruhu için sonsuz bir kuvvet kaynağı olduğunu, dindar kimsenin de başkalarından daha kuvvetli bir ruha sahip olduğunu belirtir. Bu bağlamda “Ruh kuvvetini cemaat içinde hâkim kılmak devirlerin zaferidir; böyle devirler insanlığın altın devirleridir.” der. (Topçu, age., s. 70.)

İslam dünyası, son yüz elli yıldır siyasi, askerî, ekonomik ve kültürel alanlarda çalkantılı dönemler yaşamaktadır. Dinî hayat da tarihte ilk defa bu denli bir yozlaşma ve bozulmaya şahit olmaktadır. İnsanların dinle

olan bağlantıları nahif ve zayıf bir hâl almıştır. Yaşanan sosyal süreçler, egemen dünyacı zihniyet ve uygulamalar, insanların dinî hayattan soğutmaktadır. İnsanlar bir ömür yaşıyor, ancak İslam'ın şifa ve rahmet ikliminden doğru dürüst tatmadan bu dünyadan göçüp gidiyorlar. Topçu bu gerçeği şöyle ifade eder: “İman üç yüz yıldan beri kuvvetini kaybetmişti, din cemiyet için kuvvet kaynağı olmaktan çıkmış, yerine hurafelerden ibaret bir iskelet bırakmıştı. Yeni nesil bu iskeletten hayat alamazdı.” (Nurettin Topçu, *Türkiye'nin Maarif Davası*, Dergah Yay., Şubat 2010, s. 20.)

İşte bu noktada din hizmetkârının sorumluluğu büyüktü. Üstat konuyu şöyle dile getirir: “Halkın her günkü hayat mücadelesi içinde madde hırsıyla bunalan varlığına ruh aşısı yapmak gerekmektedir. Bu noktada din adamı, halkı her yerde madde batağından çekip çıkararak onu Allah'a götürmek için bütün gayret ve kuvvetini harcamalıdır. O, bu uğurda bütün varını yoğunu harcamaya hazır fedakâr bir cihat adamıdır. Çünkü o ruhlarla nizam ve hayat aşısı yapacak doktordur. Her sahada mücadelesini sevgi silahı ile yapmasını bilen ümit ve iman kaynağı bir varlıktır. Ruhları kurtarıcı olan her mücadelenin ön safında o bulunacaktır. Sözü ile yazısı ile ve bizzat örnek olan hareketleri ile insanlığa selamet yolunu gösterecektir.” (*Türkiye'nin Maarif Davası*, s. 62-63.) Bu anlamda din adamı, sahipsiz gencin ruhunu, bizzat kendi anlayacağı dille, ümitlerle dolduran kimsedir (*İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*, s. 67.) Topçu'nun bu teklifleri, as-

lında Kur'an'ın birçok ayetinde tekrarlanan salih amel ve cihat emrini yerine getirmekten başka bir şey değildir.

Peygamberler tarihinde şu gerçeği görüyoruz: Allah'ın elçilerine karşı her türlü eziyet ve baskıyı reva görenler, çoğunlukla güç odakları, seçkinler ve sermaye çevreleri olmuştur. Diğer taraftan mazlumlar, zayıf düşenler, çaresizler de hep peygamberlerin etrafında halkalanmışlardır. Çünkü Allah'ın elçileri onlara hep kol kanat germiş, ellerinden tutmuş, dertlerine deva olmuştur. Bu anlamda bütün peygamberleri zayıfların sevgilisi ve sığınağı olarak görüyoruz. Çünkü Allah Teâlâ ezilenlere, çaresizlere onların koruyucu ve yardımcı olmalarını emrediyor. (Nisa 4/75; Kasas 28/5.) Bu anlamda peygamberler, meşhur ifadeyle çaresizlerin çaresi, kimsesizlerin kimsesi olarak görevlendirilmişlerdir.

Topçu, din adamlarının muhtaçları ve çaresizleri gözetmelerini, gerektiğinde koruyup kırımlarını şöyle anlatır: “Din adamı her sefalet ve ıstırapın barındığı yerde olmalıdır. Hastanede, hapishanede mustarip işçinin yanında, yalnız ve sahipsiz yaşayanların başucunda bulunmalıdır. O, insan hareketlerinin uzanabildiği her yerde görevlidir. O dertlinin ve hastanın yanında, ümitsizlerin başı ucunda, mustarip işçinin yardımcısı, sahipsiz köylünün dostu ve emek arkadaşıdır.” (*İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*, s. 64.)

Yine üstat, din eğitimini, okulda olduğu gibi hastane ve hapishanede bile inanan ve inandıran bütün ruhları hayran kılabilecek bir ahlak heyecanı ve bir

insanlık aşkı seviyesine yükseltmek gerektiğini ifade eder. (*İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*, s. 67.) Bu noktada şunu ifade edelim: Bahsedilen görevler, Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde manevi danışmanlar tarafından yürütülmektedir. Ayrıca belirtmek gerekir ki, deprem, salgın, sel felaketi, sığınmacılar vb. durumlarda din görevlileri mağdurlara önemli hizmetler yapmaktadır. Dolayısıyla müezzininden imam-hatibine, Kur'an kursu hocasından vaizine din hizmeti yapanlar, bahsedilen toplumsal görevlerini de artırarak devam ettirmelidirler. Çünkü toplumsal yaralara merhem olmak, peygamberlerin kendilerine bıraktığı dinî ve insani bir sorumluluktur.

Üstat Topçu'yu rahmetle yâd ediyor, üstlendiğimiz ağır sorumluluğu yeniden düşünmeye bizleri davet eden onun şu değerli tavsiyeleriyle yazımı noktalıyorum: “Okuyacaksınız, okuyacaksınız: Kürsüde, minberde, mektepte ve üniversitede. İlmin en büyük ibadet olduğunu halka öğreteceksiniz... İlmin ilahi hikmet olan kâinat nizamının tanınması olduğunu anlamakta gecikmeyeceksiniz. Kurtuluşunu bekleyen bir cemaatin muallimleri olacaksınız. Cemaate İslam nurunun özü olan hürmet ahlakını aşılayacaksınız, kararmış yüzlere böylelikle nur getireceksiniz... Her varlığın hâline hürmet edeceksiniz ve her varlığın kendi diliyle konuşacaksınız... Rahmet diliyle kalpleri fethedeceksiniz. Her ne gaye uğruna olursa olsun para ve menfaat endişelerinden uzak duracaksınız.” (*İslam ve İnsan Mevlana ve Tasavvuf*, s. 76-77.) ■

KIBLE MESCİDİ

Allah'ın sevgili elçisi Hz. Muhammed'in (s.a.s.) vefatından yalnız altı yıl sonra, takvimlerin miladın 638. yılını gösterdiği günlerde, sulh yoluyla fethettiği Kudüs'ü teslim almak üzere şehre gelen müminlerin emiri Ömerü'l-Faruk'un ilk işi, Mescid-i Aksa'nın yerini belirlemek oldu. Halife, moloz ve çöp yığınları arasında harabeye dönmüş Harem-i Şerif arazisini bizzat çalışarak temizlemiş; şehirde bulunduğu kısa sürede, Harem-i Şerif'in güneyinde, Hâtemü'l-Enbiya'nın miraç yolculuğu sırasında tüm peygamberlere imamlık ederek namaz kıldırıldığı noktada ahşap bir mescit inşa ettirmiştir.

HZ. ÖMER'İN KUDÜS'E İLK MÜHRÜ...

Mescid-i Nebvi'ninkine benzer bir planla ve 3000 kişilik kapasiteye sahip bu mütevazı mescit, Müslümanların Kudüs'te gerçekleştirdiği ilk imar ve ihya faaliyeti olmuştur. Ömeriyye Mescidi olarak anılan yapı, fetihten sonraki 70-75 yıl boyunca Kudüs'ün Cuma mescidi (Ulu Camii) olarak hizmet vermiştir. Emevi halifesi Abdülmelik b. Mervan döneminde Harem-i Şerif'te yürütülen imar faaliyetleri sırasında bu mescit yıkılmış; yerine 709-714 yılları arasında oğlu I. Velid tarafından Kible Mescidi inşa edilmiştir. Velid'in yaptırdığı bu mescit, Harem-i Şerif'in güneyinde, kible yönünde yer aldığından Kible Mescidi, Hz. Ömer'in inşa ettirdiği ilk mescidin yerinde bulunduğundan dolayı Ömer Mescidi olarak da anılmıştır.

Depremler, yıkımlar ve direniş...

Kudüs'ü vuran sayısız depremin neden olduğu yıkım ve sonrasında Abbasiler, Eyyubiler, Fatımiler, Artuklular ile Osmanlılar döneminde gerçekleştirilen pek çok tamirat ve restorasyon sonucunda, Kible Mescidi tarih boyunca pek çok yapısal değişiklik geçirmiştir. Günümüzdeki bina, büyük ölçüde Fatımi halifesi Zahir zamanından kalmıştır. Haçlı işgalinin ardından Selahaddin Eyyubi'nin gerçekleştirdiği inşaa çalışmalarında da bu restorasyon esas alınmıştır. İnşaa tarihi ve büyüklüğü açısından Kubbetü's-Sahra'nın ardından Mescid-i Aksa'nın ikinci büyük yapısı olan Kible Mescidi, 80x55 m ebatlarında dikdörtgen bir binadır. Mescidin güney tarafında kurşuni renkte büyük bir kubbeye sahiptir.

Dumanı hâlâ tüten yangın...

"Kudüs'ün yeniden fethinin düşünö kuran" vizyoner komutan, Selçuklular'ın Halep ve Şam atabeyi Nureddin Zengi, henüz Kudüs haçlı işgali altındayken, vakti geldiğinde Mescid-i Aksa'ya yerleştirilmek üzere, Halepli ustalara ağaa işçiliğı harikası bir minber yaptırmıştır. Bu muhteşem minberi Kible Mescidi'ndeki yerine yerleştirmek, Kudüs'ü Haçlı işgalinden kurtaran Selahaddin Eyyubi'ye nasip olmuştur. 800 yıl boyunca Kible Mescidi'nde mihrabın yanında yer alan Zengi minberi, 21 Ağustos 1969'da fanatik bir siyonistin çıkardığı yangında harap olmuştur. Günümüzde mescitte bulunan mevcut minber ise, Ürdün Kralı Hüseyin tarafından, çoğunluğu Türk ustalarından oluşan bir ekibe yaptırılarak Kible Mescidi'ne yerleştirilen orijinalinin bir benzeridir.

Üç kahramanın mukaddes emaneti...

Kible Mescidi, Kudüs'ün tarihinde müstesna bir yer tutan ve her biri tarihin akışını değıştiren üç büyük İslam kahramanının kıymetli bir hatırası ve eşsiz bir yadigâdır. Kudüs fatihi Halife Ömer ile Kudüs'ün hürriyetine giden yolu açan ve henüz şehir esaret altındayken Aksa'nın minberini hazırlatan Mahmud Nureddin Zengi ve onun rüyasını gerçekleştirerek Kudüs'ü Haçlı işgalinden kurtaran Selahaddin Eyyubi'den mukaddes bir emanet olarak Kible Mescidi, müminlere işgal tehdidi altında olan üçüncü haremelerini koruma azim ve kararlılığını hatırlatmaya devam etmektedir.

TRANSHÜMANİZMİN İNSANLIĞI SÜRÜKLEDİĞİ AHLAKİ VE TOPLUMSAL ÇIKMAZ CİNSİYETSİZLEŞTİRME

Doç. Dr. Seyithan CAN

Siirt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Transhümanizm, kadın ve erkek cinsi yerine nötr bir cinsiyetten yana olan postcinsiyetçilik (postgenderizm) düşüncesini destekler. Transhümanistlere göre cinsel özgürlük, öznenin sahip olduğu bedenle özgür bir şekilde yapmak istediği şeylerden biridir. (Haylok, 2017.) İkili cinsiyet anlayışının bireylerin ve toplumun zararına olduğunu savunan transhümanistler, gelecekte insanların isterse biyoteknoloji yoluyla üreme teknolojilerini kullanarak cinsiyetlerinden kurtulmayı seçebileceklerini söylerler. İnsanlar beyinlerini bilgisayara yükledikten sonra kadın erkek farklı sanal bedenlerde yaşamayı tercih edebilecek, hatta kendilerine kadın erkek farklı vücutlar klonlayıp zihinlerini geçici olarak bu vücutlara aktarabileceklerdir.

Transhümanistler, kadın ve aile kurumu ile ilgili olarak “post-human” türünde cinsiyet için bir sınır düşünmez, hatta cinsiyetler arası geçişlerin gerçekleşebileceği ve cinsiyeti olmayan cinsiyet üstü varlıkların ortaya çıkacağını ileri sürer. Teknolojinin kadınlara kendi biyolojileri üzerinde kontrol sağlayacağını ve potansiyel olarak onları çocuk sahibi olma zorunluluğundan kurtaracağını iddia ederek üreme olayının yapay rahimlerle olacağını savunur. Transhümanistlerin bu hedefinin uzak olmadığını, hâlihazırda yapay rahimlerin varlığından anlayabiliriz. Yapay zekânın yönettiği yapay bir rahim oluşturmayı başaran uzmanlar bu rahim-

de embriyo büyütmeyi başardılar. Şu an için yalnızca fareler üzerinde kullanılan sistemin ilerleyen dönemlerde insanlar için de kullanılabilir hâle getirilebileceği tahmin edilmektedir. Embriyonun sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için gerekli olan tüm molekülleri kullanan ve bunların iletimini yapay zekâ ile gerçekleştirenler, bu çalışma ile kadınları hamilelik sürecinden kurtarabileceklerine inanmaktadırlar. Bununla beraber, klonlama ve genetik mühendisliğinin mükemmelleştirilmesi ile gelecek 20 yılda işlevsel organlar üretilebileceğini ifade ederler. Biyolojik çocuklar yapmak için germ plazmasında sperm birleştirmesine müsaade edecekler ve bireyler kendilerini klonlayabileceklerdir. Dokü mühendisliği ve somatik gen terapileri, daha az acı verici ve daha eksiksiz bir cinsiyet ataması oluşturacak böylece cinsiyet tayinleri ve ameliyatlar insanların biyolojik cinsiyetini aşmasını sağlayacaktır. (Dvorsky & Hughes, 2008, s. 8-10.)

Transhümanistlerin cinsiyet konusu ile ilgili ortaya koydukları görüşler, İslam dini açısından ele alındığında, bu görüşlerin temel inanç ve değerlerle çelişen birçok yönü ortaya çıkar. İslam, insanın yaratılışını ve cinsiyet kimliğini kutsal bir düzenin parçası olarak görür ve bu düzeni değiştirmeye yönelik her türlü müdahaleyi reddeder. Kur’an-ı Kerim’de, “Ey insanlar! Şüphe yok ki biz sizi bir erkek ve bir dişi den yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O’na karşı gelmekten en çok sakı-

nanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.” (Hucurat, 49/13.) ayeti, insanın kadın ve erkek olarak iki cinsiyetle yaratıldığını açıkça beyan eder. Bu ayet, insanın cinsiyet kimliğinin ilahi bir düzenin parçası olduğunu ve bu düzenin değiştirilmesinin kabul edilemezliğini vurgular. Transhümanistlerin cinsiyetler arası geçişi normalleştirme veya cinsel kimliği teknolojik müdahalelerle dönüştürme yönündeki fikirleri, İslam’ın bu temel prensibiyle doğrudan çelişir. İslam, cinsiyet değişikliği veya cinsel kimlikte yapay müdahaleleri ahlaki ve dinî açıdan sorunlu bulur. Özellikle Hz. Lut’un kavminin kıssası, cinsellik konusunda aşırıya kaçmanın ve doğal sınırları zorlamanın toplumsal çöküşe ve ilahi cezaya yol açtığını gösteren önemli bir örnektir. Kur’an’da bu kavmin helak edilişi, cinsel ahlaksızlığın ve doğal düzeni bozmanın ne kadar tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini açıkça ortaya koyar. Ayrıca “O, (senin yanından) ayrılmıca yeryüzünde bozgunculuk yapmaya, ekin ve nesli yok etmeye çalışır. Allah ise bozgunculuğu sevmez.” (Bakara, 2/205.) ayeti, toplumsal düzeni bozan ve neslin devamını tehdit eden her türlü eylemin ilahi iradeyle bağdaşmadığını vurgular. Transhümanistlerin cinsiyet ve cinsellik konusundaki radikal fikirleri, toplumsal değerleri, aile yapısını ve akrabalık ilişkilerini ciddi şekilde zedeleyebilecek niteliktedir. İslam, aile kurumunu ve neslin devamını kutsal kabul eder, bu nedenle de insanın doğal yapısını bozacak her türlü müdahale dinî açıdan kabul edilemez görülür.

”

Günümüzde bilinçli bir toplumun önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Toplumun her kesiminin, özellikle de genç neslin, medya okuryazarlığı konusunda bilinçlendirilmesi ve eleştirel düşünce becerileriyle donatılması büyük önem taşımaktadır.

İnsanı insan yapan, yalnızca biyolojik varlığı değil, aynı zamanda onun çevresiyle kurduğu ilişkiler, ahlaki değerler ve manevi boyutudur. Transhümanistlerin bedensel özgürlük ve teknolojik ilerleme adına ortaya koyduğu fikirler, insanın bu manevi ve ahlaki değerlerini göz ardı eder. İslam ise insanın bedensel ve ruhsal bütünlüğünü korumayı esas alır ve bu bütünlüğü bozacak her türlü girişimi sapkınlık olarak değerlendirir. Dolayısıyla transhümanistlerin cinsellik ve cinsiyet konusundaki görüşlerinin İslam dini açısından kabul edilebilir bir yönü bulunmamaktadır. Aksine bu tür yaklaşımlar, İslam'ın temel prensipleriyle çelişen ve toplumsal düzeni bozucu nitelikte olduğu için açık bir sapkınlık olarak kabul edilir.

Günümüzde, cinsiyet üzerinden şekillendirilen ideolojik yaklaşımların toplumsal zeminde ciddi çatışmalara ve kutuplaşmalara neden olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum özellikle medya ve popüler kültür ürünlerinde kendini daha belirgin bir şekilde göstermektedir. Son yıllarda çekilen filmler, diziler ve diğer sanatsal içeriklerde, LGBT+ bireylerin hayatlarına dair sahnelerin daha sık işlendiği ve bu temaların normalleştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Dijitalleşmenin hayatımızın her alanına nüfuz ettiği bu çağda, bu tür içeriklerden kaçmanın neredeyse imkânsız hâle geldiği açıktır. Sosyal medya, akıllı telefonlar, dijital platformlar ve diğer teknolojik araçlar, bireylerin düşünce ve davranışlarını şekillendirmede büyük bir rol oynamakta-

”

İslam dini, insanın yaratılışını ve cinsiyet kimliğini ilahi bir düzenin parçası olarak görür ve bu düzeni korumayı temel bir prensip olarak benimser. Transhümanistlerin cinsellik ve cinsiyet konusundaki radikal fikirleri ise bu ilahi düzeni bozucu nitelikte olduğu için İslam açısından kabul edilemez.

dır. Bu nedenle bilinçli bir toplumun önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Toplumun her kesiminin, özellikle de genç neslin, medya okuryazarlığı konusunda bilinçlendirilmesi ve eleştirel düşünce becerileriyle donatılması büyük önem taşımaktadır. Bu sayede bireylerin kendilerine sunulan içerikleri daha sorgulayıcı bir şekilde değerlendirmesi ve kendi değer yargılarını oluşturmaları mümkün olabilir. Bu süreçte, eğitim kurumlarına, medya organlarına ve sivil toplum örgütlerine büyük sorumluluklar düşmektedir. Bilinçli bir toplum oluşturma çabası ancak kolektif bir çalışma ve uzlaşma kültürüyle mümkün olabilir. Bu nedenle her bir bireyin bu sürece aktif bir şekilde katkıda bulunması ve toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket etmesi büyük önem taşımaktadır.

Sonuç olarak İslam dini, insanın yaratılışını ve cinsiyet kimliğini ilahi bir düzenin parçası olarak görür ve bu düzeni korumayı temel bir prensip olarak benimser. Transhümanistlerin cinsellik ve cinsiyet konusundaki radikal fikirleri ise bu ilahi düzeni bozucu nitelikte olduğu için İslam açısından kabul edilemez. Bu tür yaklaşımlar, yalnızca toplumsal değerleri değil aynı zamanda insanın manevi ve ahlaki bütünlüğünü de tehdit eder. Bu nedenle İslam'ın, transhümanistlerin cinsiyet düşüncesine karşı tutumu, açık bir reddediş ve uyarı niteliği taşır. ■

Prof. Dr. Güldane GÜNDÜZÖZ

Kırıkkale Üniversitesi
İslami İlimler Fakültesi

BABİL KULESİNİN TAŞ DUVARLARI, CAHİLİYENİN DİKİLİ TAŞLARI VE TAŞLAŞMIŞ KALPLER ÜZERİNE...

İbrahim Peygamber'in, babasına ve kavmine hakikati göstermek için yaptığını hatırlamalı. Kavmi, küfrün ve puta tapıcılığın pençesinde yollarını kaybetmiş bir hâldeyken, puthaneye giden İbrahim Peygamber, yanında getirdiği baltayla süslü elbiseler ve başına konduurulmuş taç ile tebaasının önünde bir kral gibi tahta oturtulmuş büyük putun dışındaki bütün putları paramparça eder. Baltayı putların kralının boynuna asar. Hz. İbrahim'in kavmi akşamleyin puthaneye geldiklerinde gördükleri manzara karşısında dehşete kapılırlar. "Putlarımız parçalanmış, bunu olsa olsa İbrahim yapmıştır. Çünkü o, bir olan Allah'a inandığını söylüyor." diyerek soluğu İbrahim'in (a.s.) yanında alırlar. Hz. İbrahim, akıllarını kullanmaya sevk etmek için onlarla konuşmaya başlar. Olayı, sözlerin en güzeli Kur'an-ı Kerim şöyle anlatır:

"Babasına ve halkına, 'Siz neye tapıyorsunuz?' demişti. 'Allah'tan başka birtakım uydurma ilahlar mı edinmek istiyorsunuz? Peki, âlemlerin Rabbiyle ilgili düşünceniz nedir?' Sonra yıldızlara şöyle bir baktı. 'Ben hastayım.' dedi. Bunun üzerine diğerleri onu arkalarında bırakıp gittiler. İbrahim gizlice onla-

rın putlarının yanına vardı. 'Niçin bir şeyler yemiyorsunuz?' dedi; 'Neyiniz var, niçin konuşmuyorsunuz?' Sonra onlara güçlü darbeler indirmeye başladı. Diğerleri öfke içinde koşarak İbrahim'in yanına geldiler. Dedi ki: 'Kendi ellerinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz? Oysa sizi de yaptıklarınızı da Allah yarattı.' Ötekiler, 'Onun için bir yapı kurun ve (orada hazırlayacağınız) kuvvetli ateşe atın onu!' dediler. Böylece onu engellemek için bir plan kurdular; ama biz de onları en alçak kimseler kıldık. İbrahim, 'Ben Rabbime gidiyorum.' dedi. 'O bana yol gösterecektir.' (Saffat, 37/85-99.)

Hristiyan dünyasında dillerin çeşitlenerek ortaya çıkışını anlatan Babil Kulesi de taştan bir yapıya bel bağlayan Babillilerin hikâyesine yer verir. Tevrat'ta anlatılan kıssaya göre insanlar tanrılık iddiasına girip gökte olduğunu düşündükleri Allah'a ulaşmak gayesiyle bir kule inşa etmeye kalkıştılar. Bu kibirli girişimleri karşısında Allah onları cezalandırır; dillerini karıştırarak birbirlerini anlayamaz hâle getirir. Böylece insanlar bölünür ve iletişimleri kesilir. Efsaneye göre Babil şehri, adını bu tebelbül yani dillerin çoğalması ve insanların birbirlerini anlamaz hâle gelmesinden alır. Bütün dünyanın

dili ve sözü bir iken onların babasına bu gelmiştir. (Kitâb-ı Mukaddes, Tekvin (1): 2/19-20; 11/1-9) Hristiyan düşüncesi, dillerin farklılaşmasını bir tür anarşi ve karmaşa olarak yorumlarken (Jan Assmann, *Kültürel Bellek: Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001, s. 146-147.) Kur'an-ı Kerim ise bu durumu bambaşka bir bakış açısıyla ele alır. Kur'an-ı Kerim'e göre, insanların farklı dillerde konuşması ve farklı renklere sahip olması, Allah'ın kudretinin birer işaretidir. (Rum, 30/22.) Bu çeşitlilik, bir ayrışma ya da düzensizlik değil, aksine bir hikmetin tecellisidir. İnsan topluluklarının farklı milletler hâlinde yaratılması, karşılıklı tanışma, bilgi alışverişi ve hem maddi hem de manevi anlamda yükseliş için bir fırsattır. (Hucurat, 49/13.)

Kur'an-ı Kerim benzer bir olayın yalnızca Babil'de değil, uygarlığın bir diğer önemli kavşak noktası olan Mısır'da da yaşandığını haber verir. Firavun, aynı kibir ve iddia ile bürokrati Haman'a, sözüm ona Allah'a ulaşmak gayesiyle bir kule inşa etmesini emreder. (Mümin, 40/36.) İnsanın yalnızca maddi dünyada gözleriyle gördüklerine inanma zaafı, onu Yüce Allah'ı cismani bir varlık olarak düşünmeye yöneltir. İnsan, tüm idrakiyle kâinatı ya-

ratan Allah'ı derinlemesine düşünmeye yönelmediği takdirde, yanlışlara düşmesi kaçınılmazdır. Böylece ya taşlardan medet umarak inşa ettiği kulelerle Allah'a ulaşma ve O'nunla rekabet etme cüretine kalkışmakta ya da taştan putları, yaratıcının yerine koyarak dalaletle sürüklenmektedir.

Şirkin bulaştığı önemli zaman dilimlerinden biri olan cahiliye döneminin tasavvurunda da taş kutsallaştırma eğilimi ya da taş üzerinden Allah ile bağ kurma saplantısı, Babil ya da Mısır'ın küfründen farklı değildir. Cahiliye müşriklerine göre yeryüzü, canlı cansız her şeyin konuştuğu bir dönemden geçmişti. Bu dönemde henüz insan var edilmemişti ve toprak çok bereketliydi. Hatta taşlar bile sünger gibi yumuşak olup sıkınca içinden su fışkırıyordu. Cahiliye Arapları, gerçekten bu asılsız inanca koşulsuz bir şekilde inanıyorlardı. Vahyin dokunuşuna muhatap olmuş, tevhid esasına dayalı İbrahim Peygamber'in Hanif dinini Amr b. Lühay'ın Arabistan'a putlar taşıyarak bozmasından sonra şirkin gölgesinin düştüğü kutsal topraklar, müşriklerin hayallerinde ürettikleri masalsı bir dönemden referans alan şirkin cenderesine çoktan girmişti. (Cevad Ali, *el-Mufasssal fî Târîhi'l-Arab kable'l-İslâm*, Beyrut: Matbaatu Câmiati Bağdâd, 1968-1973, 6/34.) Müşrikler, Fıtahl Dönemi adını verdikleri hayali çağı yeryüzünde-

ki muhayyel cennet olarak tasavvur ediyorlar, Allah'ın birer hakikat olarak sunduğu ahiret hayatını, cennet ve cehennemi inkâr ediyor, uydurdukları mazideki hayali cenneti, taptıkları taştan ve ağaçtan putları kutsallaştırmak için kullanıyorlardı. Ebu Leheb, Ebu Cehil, Mugire b. Şu'be ve diğerleri, taptıkları putların ve kurban kestikleri taş sunakların kutsiyetine inanmaya devam ediyorlardı. Kur'an-ı Kerim'de Mearic suresinin 43. ayetinde onların bu nusublara koşarcasına gittiklerine atıf olduğu kabul edilir. (Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, Beyrut: Dâru İhya'it-Turâsi'l-Arabî, 1999, 16/47.)

Onlar, seyahate çıktıklarında yanlarına aldıkları dört taştan üçünü yemeklerini pişirmek için sacayağı olarak kullanırken birine de tapıyorlardı. Ama gerçekte hiç kimsenin aklına ocak taşı olarak kullandıkları üç taştan dördüncüsünün neden farklı olduğunu ve onu

niçin tanrılık payesine yükselttiklerini sorgulamak gelmiyordu. Şansı olmayan taşlar ateşin harında kararıyor, is kokusuna bulanıyor, ama sözde tanrı kabul edilen taş, pamuklara sarılı şekilde saygı görüyordu. Ocak taşı ile tanrı olmak arasındaki ince ayrım, hiçbir sağlıklı aklın izah edebileceği türden değildi. Pek çok şair, taşların konuştuğunu iddia ettikleri dönemi şiirlerinde anıyor, masalsı bir dünyadan devşirdikleri taştan putları kutsal sayıyordu. Cahiliye şairlerinden Ümeyye b. Ebi's-Salt, cahiliyenin hayalî menşei Fıtahl çağına atıfta bulunduğu bir şiirinde şunları söyler:

Atalar, putların ve sunakların, bizi koruduğunu söylerler, ke-sin bir dille,

Ne de olsa bu taşlar, sağır de-ğildir bizce, canlıdır ve içi dolu-dur su ile,

Her şeyin konuşup dile geldiği bir çağdan hatıradır bizlere.

Taştan ve tahtadan putları hayat kaynağı sanan zavallılar, kendi aymazlıklarını başkalarına nispet etseler de; tûl-i emel ile uzun yıllar dünyalık heveslerinin peşinden sürüklenseler de nafiye... Nuh Peygamber'e Allah'ın lütuf olarak bahşettiği gemi, onların küfür bataklığında seyrüseferini tüm engellemelere rağmen sürdürecektir, belki Gazze'ye, belki dünyanın herhangi bir yerinde baskı altındaki bir Müslüman beldeye yeniden demirleyecektir. ■

Muhammed DOĞAÇ:

“Engelli kardeşlerime, büyüklerime bir umre yaptırmak ve onlara orada da hizmet etmek en büyük dualarımdan birisidir. Allah Teâlâ bizleri istikametinde daim kılsın. ”

Söyleşi: Mahir KILINÇ

Din hizmetini sürdürdüğünüz Fekke ilçesinin Akoluk köyünden farklı köylere, Fekke'ye, Adana'ya ve hatta farklı illere uzanan iyilik ve güzelliğe dair faaliyetleriniz oluyor. Bunlardan kısaca bahsedebilir misiniz?

Ben buraya din görevlisi olarak atandığımda caminin cumadan cumaya ve bayramlarda kullanılan bir yer olduğunu gördüm. Fiziki anlamdaki olumsuzluklarından ötürü caminin kapılarının kapalı kalması gerekiyordu. Aksi takdirde içeriye çeşitli hay-

vanların girebileceği bir yerdi. İlk işim olarak caminin etrafını güzelleştirmeye ve fiziki koşullarını düzeltmeye başladım. Atıl diyebileceğimiz alanları dahi kullanılabilir hâle getirmek için uğraştım. Bu konuda muhtarımız, köylülerimiz ve hayırseverlerle birlikte camiye düzenledikten sonra burayı artık merkezî bir hâle getirmem gerekiyordu. Çeşitli gün ve geceleri vesile kılarak güller aldım, eşim ve küçük kızım ile kapı kapı dolaşarak insanları tek tek camiye davet ettim.

Camiyi cuma namazları dışında da Kur'an-ı Kerim derslerinin ve çeşitli buluşmaların yapıldığı bir merkez hâline getirmeye eşimle birlikte çalıştık. Hem camideki buluşmalar hem de ev ziyaretleri esnasında ihtiyaç sahibi olanları tespit etmeye çalıştım. İhtiyaç sahiplerinin ihtiyaçlarına yönelik kendi çabalarımla başlayıp sonrasında etrafımdaki insanlara yayılan bir iyilik hareketi oluştu. Bu bağlamda ihtiyacı olan kimselerin ihtiyaçlarının giderilmesinden, evlerinin yenilenmesine kadar karınca kararınca gayret ettim ve hat-

ta bizatihi de çalıştım. Köyde üç evin baştan sona yenilenmesini, başka evlerin de çeşitli tamirini sağladık. Yaşlılara yönelik olarak onların hastaneye götürülüp getirilmesi ve ilaçlarının teminine yardımcı oldum. Bunun yanı sıra camiye gelemeyen özel bireyler için engelsiz cami projesinin hayata geçmesi için uğraş verdim. Köyümüzdeki altı engelli kardeşimle ilgilenmeye başladım. Bunların arasından camiye gelmek ve çocukların arasına karışmak isteyen kardeşlerimizi önceden aracım ile taşıyordum. Sonrasında beni gerek sosyal medyadan gerek etraftan duyan hayırseverlerin hayırlarıyla onlara akülü araba aldık. Artık camiye istedikleri zaman gelip gidebileceklerine imkân veren bir kolaylık da sağlanmış oldu. Camiye gelen çocuklara yönelik ayrıca oyuncak, kırtasiye malzemeleri ve kıyafet de hediye ediyoruz. Camimizin oyuncaklar, hediyeler ve kırtasiye malzemeleriyle dolu köşesinde çocuklarımız camiye gelerek hem namaz kılmış, Kur'an okumuş oluyorlar hem de ihtiyaçlarını buradan temin ediyorlar. Ayrıca çocuklar camiye geldiklerinde cami market köşemizden de istediklerini alabiliyorlar. Son olarak bu hizmetlerde desteklerini hiç esirgemeyen il müftümüz ve ilçe müftümüze çok teşekkür ediyorum.

Gerçekleştirdiğiniz bu faaliyetler hem cemaatiniz hem de o insanlar nezdinde nasıl bir karşılık buldu?

Köyümüzün sakinleri ilk etapta şaşırdılar. Çünkü onların nezdinde imam, camide namazını kıldıran ve camiye gelen insanlara dini öğreten bir kimseydi. Sonra ben ve eşim birlikte kapı kapı dolaşınca bunu ilk etapta tanışma maksatlı olarak algıladılar. Ancak sonrasında bu ziyaretlerin devam etmesi ve onların hayatına dokunabilmem onları daha da mutlu etti. Köyün büyükleri beni ve eşimi kendi evlatları gibi gördüler. Ben köyün yaşlılarıyla ilgilediğimde evvela eşimi ve kızımı da sorar oldular. Köyümüzün neşesi çocuklarımız bile bırakın şehir dışına gitmeyi köyden bir iş ya da toplantı için ayrıldığımda hemen yokluğumu fark eder oldular.

Sosyal medyayı da çok aktif bir şekilde kullanıyorsunuz. Sosyal medyayı bu kadar aktif kullanmanızın din hizmetine ve yapmış olduğunuz faaliyetlere yönelik ne gibi faydaları oldu?

Malumunuz günümüzde iyisiyle kötüsüyle sosyal medya kullanımı hemen hemen her yaş aralığında çok yaygın. Ben de ilk etapta tavsiye üzerine bu mecraayı kullanmaya başladım. Sosyal medya kullanımının esasında bizim gibi din hizmetinde bulunan kimseler için hem elzem hem de çok hassas bir alan olduğunu gördüm. Dolayısıyla yapacağım her bir paylaşım için uzun uzun düşündüm ve bu alanı kullanan kimselerle de istişarelerde bulundum. Sosyal medya içeriklerini Diyanet İşleri Başkanlığı

nın bir imamı olarak oluşturmaya çalıştım ve o minvalde gayret ediyorum. Yani o içeriklerde Diyanet'in imamı olarak yer almaya, imamın ve caminin hayatın merkezinde olduğu mesajını vermeye çalışıyorum.

Ayrıca sosyal medyadaki paylaşımlar çok fazla izlenince birçok insan tarafından yapılmış olduğumuz hizmetler fark edildi. İnsanlardan kimi çocukları sevindirmek adına oyuncak, giysi, kırtasiye, market ürünleri alımı; engelli kardeşlerimiz için de akülü arabalardan tutun da gerekli olan malzemelerin temini; yaşlılar ve diğer ihtiyaç sahiplerine de yardımcı olma talepleri bir bir gelmeye başladı. Engelli kardeşlerime, büyüklerime bir umre yaptırmak ve onlara orada da hizmet etmek en büyük dualarımdan birisidir. Allah Teâlâ bizleri istikametinde daim kılsın. ■

Öz Geçmiş

Muhammed Doğaç 1995 yılında Adana'nın Yüreğir ilçesinde doğdu. İlk ve ortaokulu Kiremithane Ortaokulunda okudu. Sonrasında Tepebağ Lisesini bitirdi. İmam olmaya karar verdikten sonra imam hatip lisesi fark derslerini vererek imam hatip diploması aldı. Askerlik dönüşü imamlık için girdiği imtihanları kazanan Doğaç, Adana'nın Feke ilçesine bağlı Akoluk köyündeki camiye imam-hatip olarak atandı.

AFRO AMERİKALİ MÜSLÜMANLAR

|| **Doç. Dr. Fatih KANCA**

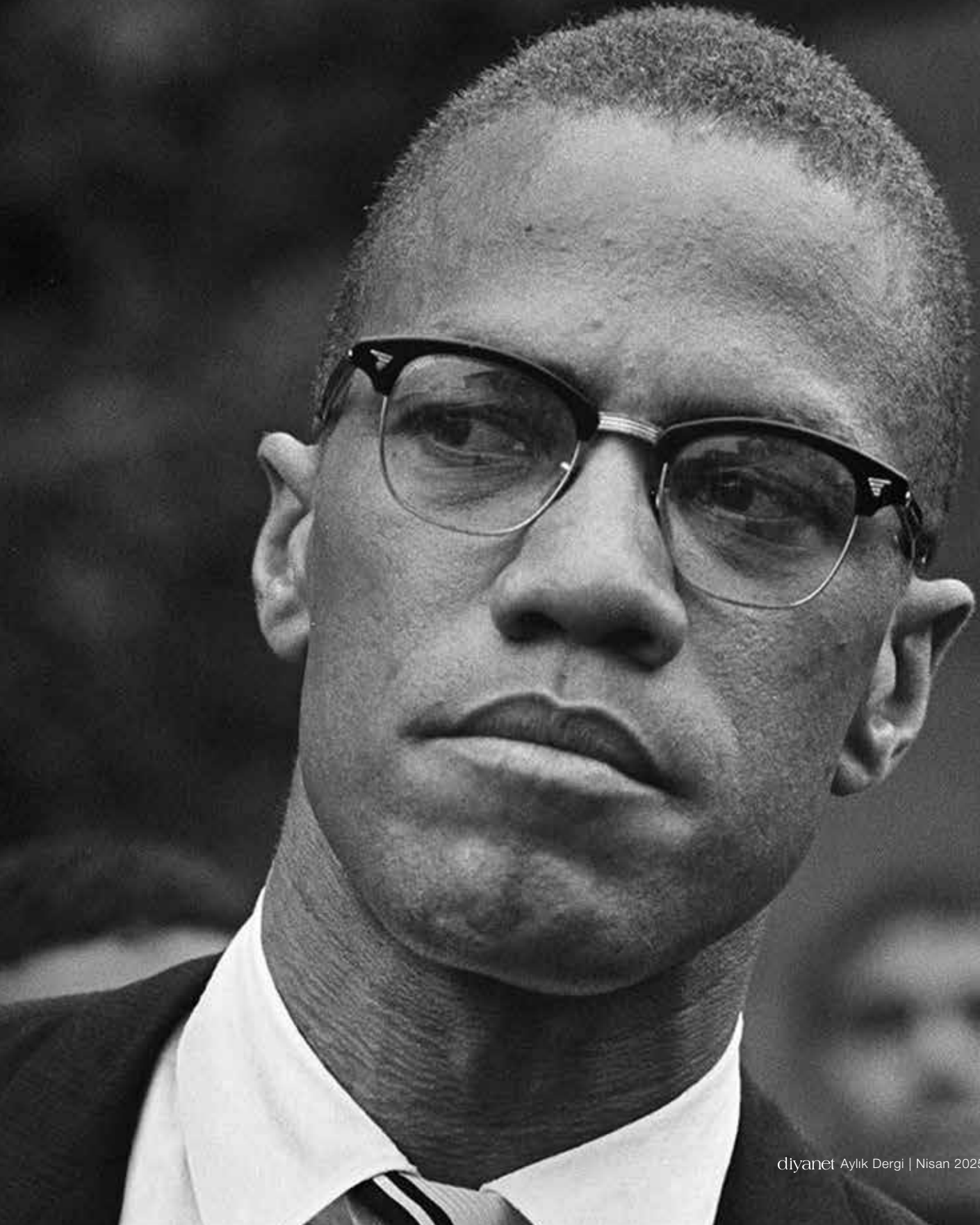
Washington Din Hizmetleri Müşaviri

Afro Amerikalı Müslümanların tarihi

Kuzey Amerika'daki Müslüman varlığı, yaygın kanının aksine 20. yüzyıl göçleriyle başlamış bir olgu değildir. Tarihî kayıtlar, Müslümanların bu kıtaya 17. yüzyılın başlarında, transatlantik köle ticareti yoluyla getirildiğini ortaya koymaktadır. Peter Manseau gibi tarihçilerin çalışmalarında da vurgulandığı üzere, Virginia'da 1682 tarihli bir belge "Mahometan" kökenli kölelerden bahsetmektedir.

Afro Amerikalı Müslümanlar, köle olarak getirildiklerinde yanlarında İslam inancını ve kültürel miraslarını da taşımışlardır. Ancak kölelik sistemi, kimliklerini korumalarını büyük ölçüde zorlaştırmıştır. Birçok kişi asimile edilmiş, dinlerini terk etmeye zorlanmış veya inancını gizlice yaşamaya çalışmıştır. Yalnızca az sayıda kişi İslami öğretileri ve ibadetleri sürdürebilmiş, asli kimliklerini muhafaza edebilmiştir. Örneğin, 1770-1863 yılları arasında yaşayan ve 30 yaşındayken Senegal'deki köyünden kaçırılarak köleleştirilen âlim Ömer İbn-i Said, İslami öğretileri ve pratikleri muhafaza etmeyi başaran nadir isimlerden biridir.

Kölelik sisteminin yaptığı baskı, kölelerin zorla Hristiyanlaştırıldığı asimilasyon süreciyle birleşerek Afro Amerikalı Müslümanların İslami hafızasında derin bir tahribata yol açmıştır. Okuma yazma bilenler, Arapça metinler aracılığıyla dinî bilgilerini muhafaza etmeye çalışmış ve İslam'ı, özgürlüğe giden yolda bir ilke olarak görerek esaretten kurtulmanın yollarını aramıştır. Yüzyıllar sonra İslam, Amerika'daki Afro Amerikalı sivil haklar hareketinde merkezî bir rol oynayacaktır.

Afro Amerikalı Müslümanlar ve ABD'deki konumları

Bugün Afro Amerikalı Müslümanlar, ABD'deki Müslüman nüfusun yaklaşık dörtte birini teşkil etmektedir. Ancak bu topluluk, tarih boyunca ana akım Müslüman cemaatlerden büyük ölçüde ayrı kalmıştır. Örneğin, 1930'da Wallace Fard Muhammad tarafından kurulan İslam Milleti (Nation of Islam), siyahi Müslüman kimliğini inşa etmeye yönelik bir hareket olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu hareket, İslam'ın temel inanç sistemiyle örtüşmeyen öğretileri nedeniyle eleştirilmiştir. İslam Milleti'nin öğretileri arasında, beyaz insanı -temelde tepkisel bir karşı duruşla- "şeytan" olarak tanımlamak ve İslami tevhid anlayışıyla bağdaşmayan fikirler yer almaktaydı. İbadethanelerinin kiliselere benzer yapısı ve öğretilerindeki senkretik unsurlar, Afro Amerikalıların zorla maruz kaldıkları Hristiyan geçmişlerinden gelen etkileşimleri yansıtmaktadır. Asırlarca Hristiyan olarak yetiştirilen Müslümanların kendi kimliklerini bulma serüveni oldukça zor olmuştur. Bu geçiş sürecinde ortaya çıkan hareketler, yalnızca dinî bir yönelim değil, aynı zamanda mağduriyetlere ve insan hakları ihlallerine karşı bir tepki olarak doğmuş; dolayısıyla dinî prensipler, etnik ve siyasi dinamiklerin etkisinde kalmıştır.

Hareketin en tanınan üyelerinden Malcolm X (Malik eş-Şahbaz), Mekke'de hac ibadetini yerine getirdiğinde, İslam Milleti'nin öğretilerinin evrensel İslam ile örtüşmediğini fark etti ve bu hareketten ayrıla-

rak ana akım İslam'a yöneldi. Onun bu şahsi dönüşümü, aynı zamanda İslam Milleti'ne mensup Afro Amerikalı Müslümanların büyük İslam ümmetiyle bütünleşmesine öncülük edecekti.

Malik eş-Şahbaz'ın 1965'te suikastle şehit edilmesiyle sonuçlanan bu girişim, İslam Milleti içerisindeki dönüşüm sürecini hızlandırdı. Elijah Muhammad'ın ölümünden sonra yerine geçen oğlu Warith Deen Muhammad, babasının öğretilerini terk ederek İslam Milleti'ni reforme etti. Tevhid ilkesine dayalı İslami öğretileri benimseyen Warith Deen Muhammad, siyahi Müslüman topluluğun ümmetle bütünleşmesini sağladı. Bu süreç, Afro Amerikalı Müslümanların kimlik arayışlarını tamamlamaları ve ABD'deki İslam'ın kurumsallaşmasını güçlendirmeleri açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur.

İslam, Afro Amerikalı toplumlar arasında ahlaki ve manevi bir dönüşüm sağlamış, uyuşturucu bağımlılığı gibi yaygın sorunların azalmasına ciddi katkıda bulunmuştur. Afro Amerikalı Müslümanlar, sivil haklar hareketlerinde ön saflarda yer almakta, İslamofobiye karşı mücadelede belirleyici bir rol üstlenmektedir. Müslümanlar, Amerika'daki siyahilerin hak arayışları sürecinde hep yanlarında olmuştur, ancak bu dayanışma din hizmetleri alanında aynı güçte hissedilememiştir. Birçok Afro Amerikalı Müslüman, dinî hizmetlerden ve cemaat yapılarından yeterince istifade edememektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı ve Afro Amerikalı Müslümanlar

Diyanet İşleri Başkanlığı, yüzyıla yaklaşan kurumsal tecrübeyle ve modern yapısıyla dünya genelindeki Müslümanlara İslam'ın sahih ve genel kabul görmüş ilkeleri istikametinde din hizmeti ve sosyal hizmetler sunmaktadır. İlmî geleneği, dinî ve kültürel mirasıyla Türkiye, Müslüman toplumların dinî kimliklerini koruma ve yaşatma sürecinde önemli bir role sahiptir. Bu birikimi Afro Amerikalı Müslüman liderler ve imamlarla paylaşmak, karşılıklı muhabbeti ve dayanışmayı güçlendirmek amacıyla karşılıklı ziyaretler de yapılmaktadır.

Amerika Diyanet Merkezi öncülüğünde Afro Amerikalı İmamlar ve Dinî Önderler Heyeti oluşturulmuştur. Farklı bölgelerden katılımcılarla oluşturulan bu heyetin teşekkül amacı, ABD'deki Müslüman yapıları güçlendirmek adına, Türkiye'nin kurumsal dinî tecrübesinden ilham alarak, dinî bilgi, eğitim ve hizmet üretimini güçlendirip yaygınlaştırmak, din hizmetleri ve sosyal, kültürel hizmetlerde kurumsal kapasite oluşturmak ve ABD'de yaşayan Müslüman toplulukları, özellikle gençleri, aşırı cılız ve sapkın akımlardan koruyacak mekanizmalar geliştirmektir. Ayrıca, güncel dinî gelişmeleri yakından takip eden, değişen zorluklara karşı etkili çözümler üretebilen din görevlileri ve kanaat önderleri yetiştirmeyi hedeflemekte; mevcut dinî önderlerin kendilerini bu konularda geliştirmelerine katkı sunmaktadır. Böylece, Afro Amerikalı Müslüman topluluğun dinî, sosyal ve kültürel

açıdan daha güçlü bir yapı inşa etmesine destek olunması amaçlanmaktadır. Türkiye, İslam dünyasının en köklü medeniyetlerinden biri olarak din hizmetleri konusunda büyük bir birikime sahiptir. Bu birikimin Afro Amerikalı Müslümanlara aktarılması, İslam dünyasındaki birlikteliğin güçlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

İslam, İslamofobi ve ırkçılık

İslam, her türlü ayrımcılığı, ırkçılığı, kavmiyetçiliği ve asabiyetçiliği reddeden bir dindir. Öyle ki, İslam'ın şîârı ve Müslümanların özgürlük alameti olan ezan-ı Muhammedî'yi ilk defa Habeşistanlı siyahi bir köle olan Bilal-i Habeşi (r.a.) okumuştur. Peygamber Efendimiz (s.a.s.), Veda Hutbesi'nde Müslümanlara hitaben, "Arap'ın Arap olmaya, beyazın siyaha, siyahın beyaza hiçbir üstünlüğü yoktur; üstünlük ancak takva ile dir." (İbn Hanbel, V, 411.) buyurarak ırkçılığın her türlüşünü reddetmiştir. Bu kucaklayıcı anlayış, Afro Amerikalı Müslümanların tarih boyunca maruz kaldıkları ayrımcılık ve sosyal dışlanmaya karşı en güçlü direnç noktalarından biri olmuştur.

İslam'ın ABD'de yükselişi, özellikle Afro Amerikalı toplum içinde ivme kazanmaktadır. 2019 yılında yapılan bir araştırmaya göre, ABD'deki Müslümanların neredeyse yarısı İslam'a sonradan giren mühtedilerden oluşmaktadır. Siyahiler, ABD'de İslam'ın hoşgörüsü, esenlik ve kardeşlik mesajlarının en hızlı yayıldığı ve karşılık bulduğu sosyal grup olarak öne çıkmaktadır. Ancak, Afro Amerikalılar arasında Müslüman oranı

yaklaşık %2 civarında olup, bu durum İslam'ın Afro Amerikan toplumu içinde yayılması açısından büyük bir potansiyel barındırdığını göstermektedir.

Sonuç ve gelecek perspektifi

Amerika Diyanet Merkezi olarak, Afro Amerikalı Müslümanlarla yapılan iş birliğinin, karşılıklı ziyaretlerin onların dinî ve kültürel miraslarını koruyup kimliklerini ihya etme çabalarına katkı sağlayacağına inanıyoruz. ABD'de İslam'ın kurumsallaşması sürecinde, Türkiye'nin sahip olduğu dinî tecrübe ve

birikimin paylaşılması büyük önem taşımaktadır.

2050 yılında ABD'de İslam'ın en kalabalık ikinci din olacağı öngörülmektedir. Bu yükseliş, yalnızca sayısal bir artış değil, aynı zamanda İslam'ın barış, adalet ve kardeşlik ilkelerinin ABD toplumunda daha fazla kabul görmesi anlamına gelecektir. Türkiye, bu süreçte Diyanet İşleri Başkanlığı ve özelde de Amerika Diyanet Merkezi vesilesiyle Afro Amerikalı Müslümanlarla ilişkilerini derinleştirerek, onlara dinî ve kültürel destek sağlamaya devam edecektir. Bu kapsamda Afro Amerikalı Müslümanların tarihî, sosyo-kültürel yapısı, inançları ve geleneksel değerlerini ele alan bilimsel çalışmaların genç akademisyen adaylarımız tarafından yürütülmesi yerinde olacaktır. Bu, yalnızca bu alandaki akademik birikimi artırmayı değil, aynı zamanda Türkiye ve Afro Amerikalı Müslüman toplumu arasındaki ilişkilerin uzun vadede güçlendirilmesini hedeflemektedir. Bu çerçevede, ortak araştırma projeleri, akademik yayınlar ve kültürel etkileşimi artıracak girişimlerin desteklenmesi planlanmaktadır.

Müslümanların dinî, ilmî, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayan kapsamlı ve sürdürülebilir bir kurum olarak Amerika Diyanet Merkezi, Afro Amerikalı Müslümanların geliştireceği kurumlar için de ilham verici bir model teşkil etmektedir. İslam'ın nuru ABD'de yükselirken, Amerika Diyanet Merkezi, hızla gelişen kapasitesi ve sunduğu çeşitli hizmetlerle bu sürece önemli katkılar sunmaya devam edecektir. ■

”

**İslam,
Afro
Amerikalı
topluluklar
arasında
ahlaki ve
manevi bir
dönüşüm
sağlamış,
uyuşturucu
bağımlılığı
gibi yaygın
sorunların
azalmasına
ciddi katkıda
bulunmuştur.**

KASAS SURESİ

Doç. Dr. Faruk GÖRGÜLÜ

Düzce Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kasas suresi, Kur'an-ı Kerim'in 28. suresi olup 88 ayetten oluşmaktadır. Nüzul sırasına göre 49. sırada yer alan bu sure, Neml suresinden sonra ve İsra suresinden önce, Mekke döneminin sonlarında inmiştir. Surenin, Müslümanların, Mekke'li müşriklerin baskılarına maruz kaldığı bir dönemde indirildiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda sure, Müslümanlara moral ve destek vermeyi, kâfirlere ise uyarı ve tehdit içeren mesajlar sunmayı amaçlamaktadır. Sure, adını 25. ayette geçen ve "kıssa" kelimesinin çoğulu olan "kasas" (kissalar) ifadesinden almıştır. (İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tunus: Daru't-Tunusiyye, 1984, 20/61.)

Surenin büyük bir kısmında Hz. Musa'nın hayat hikâyesi ve Firavun'la olan mücadelesi anlatılmaktadır. Ayrıca, Şuara ve Neml surelerinde kısaca değinilen konulara da ir tamamlayıcı bilgiler verilir. Bunun yanında, büyük bir servet ve güç sahibi olan Karun'un kıssasından kesitler sunularak, küfre sapmanın ve maddi servet ile güce bel bağlamanın kötü sonuçları vurgulanır. Surede, Mekkeli müşriklerin Kur'an'a ve Hz. Peygamber'e karşı takındıkları olumsuz tutum ve davranışlara da değinilir. Surenin son bölümünde ise Mekke'nin fethine işaret edilerek Hz. Peygamber (s.a.s.) teselli edilir; Allah'ın ayetlerine bağlı kalması ve O'ndan başka hiçbir ilah tanı-

maması emredilir. Aynı zamanda, yaratılan her şeyin yok olacağı ve hükümlerinin yalnızca Allah'a ait olduğu hatırlatılarak, tevhid inancının önemi vurgulanır. (İbn Âşûr, 20/62-63.)

Kasas suresi, huruf-ı mukattaa adı verilen "Tâ-Sîn-Mîm" harfleriyle başlar ve ardından gelecek beyanların, apaçık kitabın ayetleri olduğu vurgulanır. Daha sonra, Hz. Musa ile Firavun arasındaki mücadeleden bir kısmının gerçek şekliyle anlatılacağı belirtilir. Bu girişin ardından, Firavun'un yeryüzünde nasıl böbürlendiği, halkı sınıflara ayırarak ayrımcılık yaptığı ve zulüm düzeni kurduğu ifade edilir. İsrailoğulları'nın Mısır'da çoğalmasından ve kendisine isyan etmelerinden kaygı duyduğu için erkek çocuklarını öldürttüğü (*Kur'an Yolu Tefsir*, 4/215, 216.), kız çocuklarını ise sağ bıraktığı anlatılır. Bu zulüm karşısında, Allah'ın ezilenlere yardım edeceği ve onları güçlü kılacağı yönündeki iradesi vurgulanır. (Kasas, 28/1-5.)

Surenin devamında, Hz. Musa'nın hayat hikâyesi kronolojik olarak ele alınır. Doğumuyla başlayan kıssa, annesine verilen ilhamla devam eder. Bebeğin bir sandık içinde nehre bırakılması, Firavun ailesi tarafından bulunması ve ardından yaşanan sûtanne arayışı sürecinde tekrar öz-

annesine kavuşması detaylı bir şekilde anlatılır. Bu bölümde, özellikle Hz. Musa'nın annesinin gösterdiği sabır ve tevekkül örnek olarak sunulur. (Kasas, 28/6-13.) Hz. Musa'nın gençlik dönemi surede önemli bir yer tutar. Olgunluk çağına erişmesi ve kendisine hikmet ve ilim verilmesi, ardından şehirde yaşanan kavga olayı ve bir Kıpti'nin ölümüyle sonuçlanan hadise anlatılır. Bu olaydan sonra Hz. Musa'nın yaşadığı pişmanlık, tövbesi ve şehirde kendisi için kurulan tuzaktan haberdar edilmesi üzerine Mısır'dan ayrılmak zorunda kalışı ve Medyen'e gidişi işlenir. Medyen dönemiyle Hz. Musa'nın hayatında yeni bir sayfa açılır. Su kuyusu başında iki kıza yardım etmesi, Hz. Şuayb ile karşılaşması ve kızlarından birisiyle evlenmesi, sekiz yıl çobanlık yapması bu dönemin önemli olaylarıdır. Ardından ailesiyle birlikte Tur dağına çıkışı ve burada vahye muhatap olup Allah'ın kendisiyle konuşması, peygamberlikle görevlendirilmesi, kavmine tebliğe başlaması, asa ve yed-i beyza mucizelerinin bahşedilmesi ve kardeşi Hz. Harun'un kendisine yardımcı olarak görevlendirilmesi anlatılır. (Kasas, 28/14-35.)

Daha sonraki ayetlerde, Hz. Musa'nın Mısır'a dönüşü, Firavun'u imana davet etmesi ve Firavun'un bu daveti yalanlayarak inkârcı ve kibirli bir tutum sergilemesi anlatılır. Ardından, Hz. Musa'nın gösterdiği mucizelere rağmen Firavun'un inkârda direnmesi, sonunda onunla ordusunun Kızıldeniz'de boğulması ve İsrailoğulları'nın bu mucizevi olay-

la kurtuluşa ermesi detaylandırılır. Sonrasında, Hz. Musa'ya Tur dağında Tevrat'ın verilmesi ve bu kitabın insanlar için bir hidayet rehberi ve rahmet kaynağı olarak sunulması ele alınır. (Kasas, 28/36-43.)

Surenin 44-75. ayetleri arasında, Resulullah'ın (s.a.s.) ilahi vahye mazhar oluşunun doğruluğu teyit edilerek, müşriklerin bu konudaki eleştirileri reddedilir. Hz. Musa ile Hz. Peygamber'in tebliğleri arasındaki benzerliklere dikkat çekilir ve Hz. Musa ile Firavun arasındaki mücadelenin, Resul-i Ekrem ile Mekke müşrikleri arasında benzer bir şekilde yaşandığı vurgulanır. Ayrıca bu bölümde Allah Resulü'ne, sevdiği birinin hidayete ermesi için gösterdiği çabanın tek başına yeterli olmayacağı, hidayetin ancak Allah'ın dilemesiyle gerçekleşeceği hatırlatılır. (Kasas, 28/56.) Bunun yanı sıra, dünya hayatının geçiciliğine dikkat çekilir ve refah içinde şırmamış birçok toplumun helak edildiği anlatılır. Aynı zamanda, kıyamet gününün bazı sahneleri tasvir edilirken, evrendeki düzen ve işleyişle Allah'ın varlığına işaret eden kevnî delillere de yer verilir.

Kasas suresinin son bölümünde, servet ve dünyevi ihtirasların olumsuz bir örneği olarak Karun kıssası anlatılır. Bu kıssada, Hz. Musa'nın kavminden olan ve büyük bir servete sahip bulunan Karun'un, sahip olduğu zenginliği Allah'tan değil de kendi bilgisi ve çabasıyla elde ettiğini iddia etmesi, zenginliğine güvenerek kibirlenmesi ve halkın bir kısmının ona

özenmesi anlatılır. Ancak Karun'un bu tutumu, haksızlık ve kibirle dolu bir hayat sürmesine neden olur. Sonunda Allah, onu servetiyle birlikte yerin dibine geçirerek helak eder. Bu kıssa, dünya malına aşırı bağlanmanın tehlikelerini gözler önüne sererken, dünya malının ve mülkün geçiciliğini, servetin asıl sahibinin Allah olduğunu ve asıl değerli olanın Allah'ın rızasını kazanmak olduğunu vurgular. Ayrıca, dünya malının Allah'ın lütfuyla elde edildiği ve ondan yararlanırken de başkalarının haklarını gözetmek gerektiği mesajı verilir. Allah'ın vereceği sevabın dünya malından çok daha değerli olduğu hatırlatılarak, dünya ve ahiret dengesinin önemi üzerinde durulur. Bu kıssa, hem Mekke müşrikleri arasındaki servet sahipleri hem de onlara özenenler için büyük bir ibret niteliği taşımaktadır. (Kasas, 28/77-82.)

Karun kıssasının ardından gelen ayetlerde, yeryüzünde büyüklük taslamaktan ve fesat çıkarmaktan sakınanların ahirette kurtuluşa ereceği, iyilik yapanlara yaptıklarının daha güzeliyle karşılık verileceği, kötülük yapanların ise işlediklerinin dengiyle cezalandırılacağı bildirilerek, kıssadan çıkarılacak derslere dikkat çekilir. (Kasas, 28/83-84.) Sure, Allah'tan başka ilah bulunmadığını ve O'nun zatından başka her şeyin helak olacağını ifade eden, İslam'ın uluhiyet ve tevhid akidesini özetleyen ayetle (Kasas, 28/88.) son bulmaktadır. (M. Kâmil Yaşaroğlu, "Kasas Sûresi", TDV İslam Ansiklopedisi, 24/536.) ■

DİJİTAL DÜNYA

GERÇEK HAYAT

M. Cüneyd ÇİĞDEMLİ

DİB Başkanlık Müşaviri

FİLTRELERİN ARDINDAKİ HAYATLAR

Sosyal medya kullanımı gündelik hayatın önemli bir parçası hâline geldi. Türkiye nüfusunun yaklaşık %73'ü sosyal medya kullanıyor. Bu kullanıcılar günlük ortalama 2 saat 54 dakika sosyal medya platformlarında vakit geçiriyor. Elimizdeki bu ekranlara bir aynaya bakar gibi bakıyoruz artık. Orada gördüklerimize göre kendimize çekidüzen veriyoruz. Ancak yansıyan şey gerçek mi? Yoksa sosyal medyanın parlak filtrelerinin ardına gizlenmiş kurgusal içerikler mi? Bugün insanların büyük çoğunluğu bir anı sadece yaşamak-

la yetinmiyor; bu anların görünmesini, bilinmesini ve beğenilmesini de önemsiyor. Kutsalsuz pozlar, mükemmel hayatlar, hep neşeli anlar... Peki, ekran kapandığında geriye ne kalıyor?

Tasarlanmış ve özenle süslenmiş hayat tarzları, gerçek benlik ile dijital kimlik arasındaki sınırı giderek belirsizleştiriyor. Başkalarının filtrelenmiş hayatlarını izleyen bireyler, zamanla kendi yaşamlarını yetersiz görüp eksiklik hissine kapılabiliyor. En mutlu anları, en güzel yüzleri, en lüks hayatları ekranda gördükçe, kendi gerçeklikleri sıradan gelebi-

liyor. Dahası, bu illüzyona kapılanlar, yalnızca başkalarını izlemekle kalmıyor, kendi hayatlarını da aynı sahneye uydurmaya çalışıyorlar. Böylece günlük hayat doğal akışından kopararak, estetik kaygılarla şekillendirilmiş, etkileşim amaçlı görsel karelere indirgeniyor. Paylaşılan her fotoğraf, lüks tatil veya mutlu çift karesi, hayatın gerçekliğini ve sadeliğini gölgede bırakıyor. Hâlbuki gerçek hayatın zorlukları, iniş çıkışları, sıradanlıkları da vardır. Mütemediye filtreli görüntülere maruz kalan bireyler, kendi hayatlarını gördükleriyle kıyaslıyor, aynı durum-

lara erişemediği için zamanla yaşama sevinçlerini kaybedebiliyorlar. Görünen o ki, sosyal medya bireylerin kendilerini ve hayatlarını değerlendirmeleri üzerinde ciddi bir etki oluşturmuş durumda. Dijital platformlarda sürekli olarak sunulan “ideal yaşam” imgeleri, bireylerin gerçeklik algısını bozuyor ve onları başkalarıyla bir kıyas yapmaya itiyor. Kendi değerini bu kıyas neticesinde belirleyen kişilerde özgüven kaybı ve özsaygı eksikliğinin yanı sıra tatminsizlik kaçınılmaz bir sonuç olarak karşımıza çıkıyor.

Güzellik, tarih boyunca toplumların en güçlü kavramlarından biri olmuş; sanat ve mimariyi şekillendirmiştir. Ancak bugün, güzelliğin doğallığı ve duruluğu, sosyal medya estetiğinin karşısında boyun eğmiş gibi görünüyor. Güzelliğin yeniden tanımlandığı bu platformlar, insanlara tek tip bir estetik anlayışı dayatıyor. Kendi doğal hâllerini yetersiz bulan insanlar, güzelliği dijital dünyada sunulan filtrelenmiş imgelerle tanımlamaya başlıyor ve bu standartlara uyum sağlamak için kozmetik müdahalelere başvuruyor ve estetik operasyonlar geçiriyor. Nitekim yapılan araştırmalar, sosyal medyada idealize edilmiş güzellik algısına maruz kalmanın bireylerde beden memnuniyetsizliğini artırdığını gösteriyor. Bedenlerini, dijital dünyada idealize edilmiş görsellerle kıyaslayan kişiler, zamanla kendilerini daha az değerli hissedebiliyor. Ayrıca bu durum, yalnızca fiziksel görünümde değil; sos-

yal statü ve başarı algısı üzerinde de etkili olabiliyor. Lüks yaşamlarını sergileyen fenomenler, mutluluğun yalnızca lüks tüketimle mümkün olduğu algısını oluşturuyor.

Diğer taraftan sosyal medyada etkileşim almak, takipçi sayısını artırmak ve görünür olmak, günümüzde itibar kazanmanın yeni ölçütleri olarak görülüyor. Oysa itibarın gerçek ölçüsü bilgi, deneyim, güven ve şahsiyet gibi değerlerdir. Ancak modern dünyada bir fikir ne kadar doğru, bir faaliyet ne kadar faydalı, bir kişi ne kadar iyi olursa olsun, sosyal medyada yeterince görünmüyorsa etkisi sınırlı kalabiliyor. Son derece sınırlı bir bilgi birikimine rağmen, yalnızca sosyal medyada popüler olduğu için büyük bir kitleyi etkileyebiliyor. Dijital çağın dayattığı yeni statü anlayışı, insanları görünürliğe bağımlı hâle getiriyor. Günümüzde yalnızca başarılı olmak yetmiyor; başarılı görünmek de gerekiyor. Gerçek başarı ve sanal başarı arasındaki sınır kayboluyor. Bir insan gerçek başarı kriterlerine göre değil, sosyal medyada ne kadar etkileşim aldığına göre değerlendiriliyor. Ancak bu süreç, değersizlik ve yetersizlik hissinin yanı sıra dopamin bağımlılığı gibi psikolojik riskleri de beraberinde getiriyor.

Peki, bu olumsuz etkilerden korunmak için ne yapabiliriz? Öncelikle bilinçli ve dengeli bir kullanım alışkanlığı geliştirmek gerekir. Sosyal medyada geçirilen sürenin farkında olmak ve kullanımını belirli bir

zaman dilimiyle sınırlandırmak önemlidir. Yüz yüze iletişime ve gerçek hayattaki deneyimlere daha fazla zaman ayırmak, kişinin ruh sağlığını ve sosyal bağlarını güçlendirecektir. Ayrıca sosyal medyada görülen içeriklerin çoğunun kurgulanmış olduğunu unutmamak gerekir. Gerçek ile sanal arasındaki farkı kavrayabilmek için içeriklere eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmak, bireyleri bu olumsuz etkilerden koruyabilir. Belirli dönemlerde sosyal medya kullanımına ara vermek, zihinsel sağlığı korumak için etkili bir yöntem olabilir.

İnsanlar, sosyal medyada sadece seçilmiş anların sunulduğunu ve gerçeğin tam olarak yansıtılmadığını bilmelidir. Bunun yerine, kendi yaşamlarının kıymetini bilmeleri ve şükretmeleri daha sağlıklı bir bakış açısı sunacaktır. Kişinin Allah katındaki değerini yüceltmeye odaklanması, özgüvenini dış faktörlerden bağımsız bir şekilde inşa etmesine yardımcı olacaktır. Çünkü gerçek mutluluk, sahte bir görünürlük ve popülerlik peşinde koşmakla değil, iç huzura ve manevi değerlere bağlı kalarak elde edilir. Bir diğer husus ise dijital farkındalık kazanmaktır. Sosyal medyayı bir hedef doğrultusunda kullanmak, içerik tüketiminde seçici olmak, anlamlı ve faydalı etkileşimlere yönelmek gerekir. Önemli olan, sanal dünyada nasıl görüldüğümüz değil, gerçek dünyada kim olduğumuz ve hangi değerleri yaşayıp yansıttığımızdır. ■

Şirk, en basit anlamıyla Allah’a zat, sıfat, fiillerinde ortak koştak veya kulluk konusunda yanlış hedeflere yönelmektir. Yüce dinimize göre Allah’ın zatında, sıfatlarında ve fiillerinde başkasını O’na denk görmek, O’na ait özellikleri başka varlıklara vermek şirk olarak adlandırılır. Bu bazen Allah dışındaki başka varlıklara ibadet ve kulluk etme şeklinde olabileceği gibi, bazen de diğer varlıklara (insanlar, melekler, cinler vb.) olağanüstü güç vermek, ilahi nitelikler atfetmek, Allah’tan başkasından yardım dilemek şeklinde de olabilmektedir. Bazı durumlarda sıradan varlıkları yüceltme, tazim ve putlaştırma şeklinde olurken, bazı durumlarda da Allah’ın rızası dışında başkalarının hoşnutluğunu arama, kendi makamını, mevkisini, nefisini ve arzularını Allah’ın emir ve yasaklarından üstün tutmak şeklinde de ortaya çıkabilmektedir.

Allah’ın hükümlerliğini ve yaratıcılığını başka varlıklara paylaşmak, O’nun eşi ve dengi olduğunu zannetmek İslam inancının temel dinamiği olan tevhid akidesine ters düşmektedir. Yüce Kitabımız Kur’an, her fırsatta Allah’ın varlığını ve birliğini güçlü bir şekilde vurgulamış ve şirk ise reddetmiştir. “De ki: ‘O, Allah’tır, tektir. Allah sameddir. (Her şey O’na muhtaçtır, O, hiçbir şeye muhtaç değildir.) Doğurmamış ve doğmamıştır. Hiçbir şey O’na denk ve benzer değildir.” (İhlas, 112/1-4.) Hiçbir şey O’na benzemediği gibi O da hiçbir şeye benzemez. O’nun bir benzeri yoktur. (Şura, 42/11.) Oysaki şirk, O’nun eşsizliğini, birliğini ve mutlaklığını gölgelemeye çalışmaktır.

Yüce Kitabımız şirki, büyük bir zulüm olarak tanımlar (Lokman, 31/13.) ve onu en büyük günahlardan birisi sayar. (Nisa, 4/48.) Pişmanlık duyup şirki terk ederek tövbe edilmediği sürece Allah'ın şirki asla bağışlamayacağı dile getirilir. (Nisa, 4/48, 116.) Çünkü şirk, insanın derinliklerinde saklanan tehlikeli bir eğilim, kâinatın düzenini bozan bir ahenksizlik, her şeyi tesadüflere havale eden kozmik bir ihanettir. İncanın en temel gerçeğine şüphe düşürdüğünden, evrenin düzenini bozar ve yaratıcının hakkını ihlal eder. Kalbin yolunu şaşırtması, iman ve ibadetin yanlış adreslere yönelmesi ve gerçeklikten uzaklaşarak belirsiz limanlara sürüklenmesidir. Bu yönüyle şirk, insanın kalbine düşen, onu gerçek mabudundan uzaklaştıran bir gölge ve tevhidin parlaklığına bulaşan büyük bir lekedir. Kalbi karartır, akli bulandırır ve insanı hakikatten uzaklaştırır.

Bu nedenle şirk, kâinatın düzenini, varoluşun kaynağını ve bireyin manevi yolculuğunu temelden etkileyen, en büyük yanılgılardan birisidir. İnsanın kalbindeki imanın saflığını bozar, yaradılış amacından/fitrattan koparır, kulluk ve teslimiyeti başka alanlara yönlendirir. Bu nedenle en büyük günah, zulüm ve birey açısından tehlikeli bir sapmadır. Hz. Âdem'den (a.s.) son peygamber Hz. Muhammed'e (s.a.s.) gelinceye kadar bütün peygamberlerin mücadelesinin temelinde şirkle mücadele ve tevhid inancını yeniden inşa etme söz konusudur.

**Tevhidin
nuruyla
aydınlanmış
bir kalp,
sadece
sahibini
değil
etrafındaki
herkesi de
aydınlatır;
bu sayede
dünya daha
yaşanılabilir
bir yer
hâline gelir.**

Şirkin farklı tonları

Şirk, insan yaşamında pek çok farklı renk ve tonuyla karşımıza çıkan karmaşık bir durumdur. İnsanın hakikatte iman meskeni olması gereken gönül dünyasına farklı yönlerden gizlice nüfuz edebilir, onu lekeleyebilir, iman ve tevhid toprağını verimsizleştirebilir. Bu özelliğiyle şirk, yalnızca insanın görünen söz ve davranışlarını dile getirmez, aynı zamanda insanın gönül dünyasındaki niyetlere, yönelişlere ve kabullere de nüfuz eder. Bazen açık olabileceği gibi bazen de gizli ve örtülü olabilir. Şirkin açık yüzü olan büyük şirk, Allah'a ortak koşmak ve herhangi bir varlığı O'na denk tutmakla ortaya çıkar. Puta tapmak, Allah'tan başkasına ibadet etmek, Allah'tan başkasından yardım dilemek ve insanların gaybı bilebileceğini ileri sürmek, bu şirkin öne çıkan örnekleridir. Bu şirk, imanımız açısından yıkıcıdır, onu ortadan kaldırır, bireyi Müslüman olmaktan çıkarır. Bu anlamıyla şirk, Allah'ı inkâr etmeye ve küfre eşdeğerdir.

Ancak şirk her zaman bu kadar açık ve net olmayabilir. Bazen kalbimizin derinliklerinde sinsi imanimıza pusu kurabilir. İnsanlar, bilinçsizce gönüllerinde gizli putlar yeşertebilirler. İnsan farkında olmadan istekleri, arzuları ve hırslarıyla bunları besleyip büyütebilir. Şirkin bu türü gizli ve sinsidir. Başarı ve makam hırsı, maddiyat düşkünlüğü ve insanların beğenisini kazanma gibi hoş giden isteklerle de karşımıza çıkabilir. Zamanla gönül dünyamıza taht kurup bizi tevhidden ve Allah'a teslimi-

yetten uzaklaştırabilir. Gizli olması, insanı sinsice etkilemesi nedeniyle şirkin bu türüne gizli şirk (şirk-i hafî/küçük şirk) de denilmiştir. Yaptığı işleri gösteriş ve riya için yapmayı bu türün örnekleri arasında sayabiliriz. Bu bazen insanın saf ve temiz niyetleri arkasına saklanabilir. Bu yolla insan, Allah ile yakınlık kurmak ve O'na yaklaşma kastı (şirk-i takrib) taşıyabilir. Bazen atalarının geleneklerini devam ettirme (şirk-i taklid) şeklinde ortaya çıkabilir. Bazen de insan, evrendeki görünen sebepleri gerçek sebepler olarak (şirk-i esbab) görerek, Allah'ın mutlak kudretini aklından çıkarabilir. Şirkin bu çeşidi, çoğu kere farkında olunmadan insanı etkiler, dikkatini dağıtır, dünyaya meylettirir, imanı zayıflatır ve Allah'tan uzaklaştırır. Büyük şirke denk görülmesi de bunun ısrarla işlenmesi büyük şirke dönüşebilme potansiyeli taşır. Bu nedenle bir Müslüman'ın, büyük küçük ayrımı yapmadan şirkin her çeşidinden uzak durmak için azami gayret sarf etmesi ve kalbinde şirk tohumlarının yeşermesine izin vermesi gerekir.

İmanımız tehlikede mi?

Şirk, özü itibarıyla inançla ilgilidir; inancın yolunu şaşırması ve yanlış hedeflere yönelmesidir. Bu özelliğiyle de en büyük darbeyi inanç/imana vurur. İnsanın Allah ile kurduğu sarsılmaz bağı koparır, onun kutsalla olan iletişimini keser ve kalpteki iman ve tevhid ışığını söndürerek onu boşluğa ve

karanlığa iter. İmanın mekânı kalptir. Şirk, bu müstesna mekânda yaralar açar ve insanı manevi/metafizik boşluğa sürükler. İnsanın iç dinginliğini yok eder, gerçek kurtuluştan uzaklaştırır. Şirkin bataklığı içindeki insan, kendini bir yanlışlar/yanılsamalar labirenti içinde kaybolmuş hissederek, pusulasını yitirir ve varoluş (fıtrat) amacından giderek uzaklaşır. Dolayısıyla şirkin iman açısından oluşturduğu en büyük risk, insanın Allah'a olan inancını sarsması, O'na teslimiyetini azaltmasıdır.

İman yalnızca insanın gönül dünyasında kalmaz, aynı zamanda dışa akseder ve onun hayatını şekillendirir. Bir kimliğe, karaktere ve yaşam tarzına dönüşür. İnsanın Allah'ı bırakıp da sahte ilahlar peşinde koşması, onu boş umutların peşinde koşturur, hayatında kargaşaya yol açar. İnsanın iç ve dış dünyasıyla birlikte tek bir yaratıcıya yönelmesi, can alıcı öneme sahiptir. Zira şirkten ve küfürden uzak bir yaşam, insanı daha dingin ve daha mutlu kılacak ve Allah'ın yardımına ve rahmetine mazhar edecek, dünyada daha huzurlu ve ahirette de kurtuluşa erenlerden olmasını sağlayacaktır.

İnsan için daha riskli ve daha tehlikeli olanı da şirkin her zaman fark edilmeyen örtülü ve sinsi yüzüdür. Putlara ya da yıldızlara tapma gibi açık şirkten kaçınmak mümkün olsa da günümüz dünyasında şirk daha sinsi ve karmaşık bir hâle bürünmüştür. İnsanın iç yöne-

lişlerine, değer yargılarına veya yaşam tarzına gizlenen şirkin çoğu zaman fark edebilmek de mümkün olmayabilir. Günümüzde şöhret, para, güç ve bencillik sözüm ona modern yaşam tarzının sahte putları hâline gelerek, insanı dinî bir hayat yaşamaktan uzaklaştırmaktadır. Bu yüzüyle şirk, farklı renklere ve farklı tonlara bürünebilir; çağın rengine ya da bireylerin isteklerine göre şekil değiştirebilir. Günümüz insanı çoğu kere hayatının merkezine Allah'ı değil de gündelik ve maddi değer yargılarını yerleştirmekte ve bilinçsizce şirkin tuzağına düşmüş olmaktadır. Çoğu insan için, ekonomik refah, sosyal statü ve mevki en yüksek gaye hâline gelebilmektedir.

Bunlar doğrudan bir puta tapınma olarak görülemese de insanı Allah'tan uzaklaştırır ve O'na bağlılığı zayıflatır. Dinî olanı arka plana iterken, dünyevi başarıya ve maddi hedeflere odaklanıp manevi olandan uzaklaşması nedeniyle bu şirkin farkına varılması çoğu kere oldukça zordur. Bu durum insanı farkına varmadan şirke düşme riskiyle karşı karşıya getirmektedir. Bu pek çoğumuzun imanı için bir risk oluştursa da, üstesinden gelinemez ve umutsuzluğa kapılmayı gerektirecek bir durum değildir. Aksine, şirkten uzak kalma noktasında her zaman bilinçli ve uyanık olmayı, dinî yaşamı canlı ve dinamik tutmayı gerektirir. Bu ise sağlam bir inanç, hassas bir kalp ve samimi bir kulluğu gerektirir.

“

İman yalnızca insanın gönül dünyasında kalmaz, aynı zamanda dışa akseder ve onun hayatını şekillendirir. Bir kimliğe, karaktere ve yaşam tarzına dönüşür.

”

Şirkin panzehiri

Şirkin karanlık dehlizlerinde kaybolmamak için en sağlam sığınak, gönlümüzde kök salmış, özümsenmiş bir tevhid inancıdır. Bu inanç, kuru bir bilgi yığını değil, kalbimizin derinliklerinden fışkıran bir pınardır. Şirkin her çeşidine karşı tetikte olmayı, ruhumuzu her türlü yanlışlıktan arındırmayı gerektirir. Gönül dünyamıza dürüstçe bakarak, kalbimizin kuytu- larında gizlenmiş putları fark edip kırmalı, gönlümüzü tevhi- din berrak sularında yıkamalı- yız. Bu arınma süreci, sadece aklımızın bir kabulü değil, aynı zamanda kalbimizin derin- liklerinden yükselen bir tesli- miyetle taçlanmalıdır.

Tevhid, hayatımızın her köşe- sine nüfuz eden, düşünceleri- mizi, duygularımızı ve davra- nışlarımızı Allah'ın rızasına uy- gun hâle getiren bir yaşam bi- çimidir. Allah dışındaki varlık- lara aşırı sevgi beslemekten, onları ilahlaştırmaktan sakın- malı, tevhidin sınırlarını titiz-likle korumalıyız. Aksi takdir- de, benliğimizde açılan küçük bir gedik, şirkin karanlık or- dularının kalbimize sızmasına zemin hazırlayabilir. Unutma- malıyız ki, tevhid yalnızca bir inanç değil, aynı zamanda bir sorumluluktur.

Bu sorumluluğu yerine getire- bilmek için hayatımızı Kur'an ve sünnet ekseninde şekillen- dirmeli, kalbimizi ibadetle, du- ayla ve Allah'ı anmakla diri tut-

malıyız. Böyle bir yaşam tar- zı, nefsimizin ve şeytanın tu- zaklarına karşı bizi her zaman uyanık tutacak, içimizdeki pu- sulayı doğru yöne sabitleyerek tevhidin izinden ayrılmamamı- zı sağlayacaktır. Zira kalp Al- lah'ın zikriyle tatmin (mamur) olduğunda, şeytanın vesvese- leri orada barınamaz.

Kısacası, şirkten korunmanın yolu, kalbi tevhidin nuruyla ay- dınlatmak ve hayatı Allah'ın rı- zası doğrultusunda yaşamak- tan geçer. Bu yol, zorlu olsa da sonu cennete çıkar. Tevhidin nuruyla aydınlanmış bir kalp, sadece sahibini değil, etrafın- daki herkesi de aydınlatır; bu sayede, dünya daha yaşanıl-abilir bir yer hâline gelir. ■

TARİHTEN
GÜNÜMÜZE
SANATSAL
BELGE

Minyatür

Minyatür: Halime Karataş

Kelimelerin insanı bambaşka diyarlara alıp götüren gücünü tekit eden, algıyı muhkemleştiren bir sanattır görsel sanatlar. Bu hakikat, tarihin her döneminde nazarı itibara alınmıştır. İnsanlık her daim ifadesini güçlü kılmak, anlaşılır olmak, duygularını muhatabına en güzel şekilde aktarmak için görselin etkileyciliğinden yararlanmıştır. Lakin hakkı batıldan ayıran Furkan inzal olup insanlık İslam'la şerefyap olduğunda, bu tesirli iletişim şekli yönünü hakikate dönmüş, aslını bulmuş ve rızai ilahiyeye muhalif olmayacak bir surette, hakiki manada faydalı hâle bürünmüştür. İslam putperestlik ve şirk ile mücadele eder. Hâliyle putperestlik ile benzerlik içeren suretperestlik de belirli sınırlar ile had altına alınmıştır. Resulullah'ın bu konudaki emir ve

yasaklarını rehber kabul eden eccadımızın, men edilmiş kismından beri olarak nakkaşlığın tarihî seyrine önemli bir katkı sunduğu sanat olarak karşımıza çıkar minyatür sanatı.

Bu gerçeği, Serkan İliden, Türk minyatür sanatının gelişiminde dinin (İslamiyetin) etkisi hakkındaki makalesinde “sanatın şekillenmesinde, yeni ve özgün açılımlar sağlayacak bir yol bulmasında etkili olan temel unsurun, İslam’ın öğretileri olduğuna” vurgu yaparak ifade eder. (Serkan İliden, Türk Minyatür Sanatının Gelişiminde Dinin (İslamiyetin) Etkisi, *Akdeniz Sanat Dergisi*, 2012, c.5 s.60.)

Nesilden nesle bilgi aktarımının temel taşı olan kitaplar, Osmanlı’da fevkalade önem arz etmekte ve kitaba yönelik teveccühü izhar eden kitap sanatı; cilt, ebru, hat, tezhip ve minyatür olarak beş branşı içinde barındırmaktadır. Evet, kitap bir mirastır. Varisin mirasa hürmet etmesi ve onu kendi zamanından öteye ulaştırabilmesi ise en kıymetli bir hizmet olarak addedilir. Bu serencamın içinde kitaba yönelik nice güzellikler karşımıza çıkar. Geleneksel İslam sanatları ile meydana getirilmiş bir eser, ilmi aktaran yazı hattından cildine, sayfa kenarındaki süslemelerden tezhibe ve kitabı görsel bir şölen hâline getiren minyatüre kadar bütünüyle bir şaheser olarak karşımıza çıkar.

“Genellikle el yazması kitaplarda yer alan küçük boyutlu renkli resim” olarak tanımlanan minyatür, dekoratif amaçlı değil, bir gaye odaklı icra edilir.

(F. Banu Mahir, “Minyatür”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.30, s.118-123.) Sanatsal yönünün yanı sıra bazı önemli bilgileri aktarma mecraası olarak algılanması pekâlâ mümkündür. Amacına hizmet, âdeta onun temel prensibidir. Dönemin hakkında bilgiler veren şifreler olarak tarif edebileceğimiz minyatür bir tür belgeleme sanatıdır. Dinî, tarihî, politik ipuçları ile gelecek nesillere zamanın şart ve unsurlarını daha bariz şekilde idrak etme fırsatı verir. Ehil olanlar ona bakarken neler müşahede eder neler... Geometrik bir desenin yüzeye nakşedilmesi, tezhip sanatı ile pekiştirilerek bir padişahın kaftanının resmedilmesi, kilim figüründeki desenler ile geleceğe bir kelimenin ötesinde mesajlar aktarılması minyatür sanatının esrarının sadece birkaçı olarak zikredilebilir.

Bazen kompozisyonlarda bir kuşatma resmedilirken, bazen bir cülus ya da bir tören insanı alır götürür asırlar öncesi zamanlara. Rumi, hatayi, bulut ve natüralist motifler, bu şaşaalı devirleri anlatan bir dil olur.

Minyatür sayesinde dönemin estetik tercihlerini ve tarihî dönemleri de algılamak mümkündür. Padişahın, saray halkının ve zamanın tercih ve unsurlarını apaçık görme imkânına erişiriz.

Minyatür gölgesiz olmasının yanı sıra, stilize edilerek resmedilir. Yani kâinattaki herhangi bir unsur, benzer fakat aslından farklı bir surette nakşedilirken, âdeta bir alamet ile tasvir edilmeye çalışılır. Bu bir

taklitten öte, ilahi sanata hayranlığı içeren ve acziyetini ilan eden bir tasvir şeklidir.

Minyatür, metin olmadan öğreti barındırması, zamanının ve mekânının muhbiri olması, nakkaşın hissiyatından dem vurması cihetiyle de paha biçilmez bir geleneksel İslam sanatı olarak karşımıza çıkar.

Zaman zaman geometrik desenlerin ayrıntılarında hayretle gezinirken bakışlar, bazen şükûfeler, bazen de tezhip ile taçlanmış figürler hayran bırakır görenleri. Nakkaş tasvir ederken, aktarmak istediği öğretiyi, minyatürün ayrıntılarıyla fısıldar. Yazı, bilgiyi aktarırken, minyatür saklı kalanı resmeder. Kâinattaki varlık ayetlerine bakıp onlardan ibret alırken nakkaşlar, bilginin yalnızca iki kapak ortasında olmadığını dersi ile bir görsel öğüt verir dikkatli nazarlara.

Minyatür sanatı deyince Levni ve Kara Memi’yi, *İskendername*’siyle meşhur Ahmedi’yi, *Şehname-i Türki*’nin nakkaşı Ahmed Nakşi’yi anmadan geçmek olmaz. (F. Banu Mahir, “Minyatür”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, c.30, s.118-123.)

Tarihin zaman geçidindeki paha biçilmez demler olan nice kuşatma ve fetihlerin, padişah cüluslarının, düğünlerin, bayramların anlatıldığı, surname, fütüvvetname, gazavatnamelerin olmazsa olmazı minyatürlerin hakiki manada sırrını ve verdiği kıymetli mesajları anlayabilmek niyazıyla yazımızı sonlandırıyoruz. ■

KİŞİSEL GELİŞEMİYORUZ

|| Hüseyin HAKAN

“Bundan böyle herkesin ne tanıyıp bildiği ne de belirli bir ideolojisi olacaktır.” Gittikçe daha yorgun olduğuna kanaat getirdiği yapılar için bu çıkarımı tercih ediyor Bauman. Fasit daire büyüdü, kendimizi un ufak edip korunmaya çalıştığımız güvenli limanları da içine aldı, diyor. Haksız sayılmaz. Ortak bir maksadı kovalayan çoğunluğun aksine kişisel gelişmeye hevesli bireyler türedi. “Şimdi”sine, üstelik kendi şimdisine tutunanların sayısında da artış yaşanıyor. Bireyin çıkarını öncelemek moda oldu. Hâl böyle olunca çürüyen, cıvıklaşan ve akışkan şeyler tekinsizlik hâlini doğurdu. Böylelikle hareket alanı edebiyat dairesi kadar olanlar adına yeni bir soru belirdi: Çıkılması an meselesi zıvanadan dışarıya seslendiğimizde elimizde ne kalacak?

Edebiyat ve sosyolojinin ortak hareket ettiği alanlarda farklı bir irdeleme mantığı geçerlidir. Edebiyatın maharetiyle sosyolojinin özü irdeleyen tutumu bir araya geldiğinde, edebiyat sosyolojisi olay mahalline herkesten

sonra gelir ve olana bitene farklı açılardan bakmak konusunda tereddüt göstermez. Doğru olan da budur çünkü bir şeyler olurken orada yerliler, olaydan etkilenen ve olayla toplumu etkileyenler bulunur. Sıkça yapılanın aksine edebiyat sosyolojisi ihtilaf ve kopuşlardan sonra sınırı çizme yanlısına düşmez. O, sınırlar belirlendikten sonra ihtilaf ve kopuşları masaya yatırır. Geldiğimiz nokta itibarıyla edebiyat dediğimiz dairenin sınırları dışında kıpırdamalar, esnemeler ve bireysel hareketli-

liklere izin veren çatırdamalar yaşanıyor. Yani ortak çıkarlar ve bu uğurda gerekli olan müzakere sanatı yerine kişisel sırat-ı müstakimler, ne yapıldığından ziyade kimin yaptığıyla ilgilenme kurnazlığı hâkim. Hâliyle, işler bu noktaya geldiğinde ortada kültürel sermaye kalmaz, adına “mahalle edebiyatı” demenin yerinde olacağı bir çeşit tüccarlık doğar. Yetmez, kimliklerin çıkarı mevzuyla bahis kabul edilir. Böylece yapılan şey edebiyat değil, edebiyatçılık; paylaşılan şey metin değil, pazarlanmaya müsait anlatılar olur. Bir süre sonra da yapılanların ruhu yerine eşyanın kendisi kıymete biner. Kavramlar ve hikmetle ilgilenmek yerine kafayı kuma gömmek marifet zannedilir.

Çünkü böyledir, bir şeyden herkes sorumluyorsa hiç kimse sorumlu değildir.

Edebî geçmişimize kuş bakışı bakarsak ortaya çıkacak portre şudur: Tanzimat’la başlayan modernleşme isteği toplumu aydınlatan metinlerden, estetiği önceleyen metinlere doğru yöneldi.

Kolay olmayan geçiş sürecini Servetifünun üstlendi ve meseleyi Batı edebiyatını model alarak çözme yoluna gitti. Yine de millî düşünce ve kültürümüzün etkisi tamamen bırakılmadığından saf sanat anlayışı varlığını korudu. Ta ki devreye Cumhuriyet dönemi edebiyatı girene kadar. Tanzimat'ın bakiyesi olan bu anlayış kendisine geniş alan bularak serpildi, yerleşti ve akışkanlaşmaya başladı. Çünkü modernitenin kaçınılmaz talebi akışkanlıktır, üretken bir rutin değil. Fakat asıl akışkanlık, asıl çözülme yakın zamanda başladı. Değer-amaç ilişkisinde çatırdamalar yaşandı. Alana önderlik yapacak olanlar azaldı, rehberler türedi. Sınırlar, ayrışma ve kopuşların artışı da bu vesileyle gerçekleşti. Çünkü akışkan bir edebiyatta değerperestlik anlamını yitirir. Onun yerini hedefsizlik alır, bireyin çıkarları alır. Yani ilkelere ziyade kâr-zarar maliyetiyle ilgilenen rehberler alır. Bir şeyi yaparak söyleyenler değil yalnızca tarif edenler ve bundan keyif alanlar türer.

Samuel Butler, tahrip edici gücü yüksek olan tespitinde durumu özetler. “Haz,” der, “hak veya görev duygusundan daha güvenli bir yol göstericidir.” Gü-nümüzde olan şey budur.

Bugün gırtlığına kadar “ben aşkı” ile dolu ikonlar, modeller, rehberler, eylemler, gruplar, beyanlar, mübadele biçimleri, yayıncılar, hem yazar hem rol modeller ile birlikte yaşıyoruz. Otoritelerin bu denli çok ve başına buyruk olması peşinden şu sosyolojik durumu doğurur: Olasılıkların sınırsız olduğu dünyada otoriteler varlıklarını

”

Edebiyat ve sosyolojinin ortak hareket ettiği alanlarda farklı bir irdeleme mantığı geçerlidir. Edebiyatın maharetiyle sosyolojinin özü irdeleyen tutumu bir araya geldiğinde, edebiyat sosyolojisi olay mahalline herkesten sonra gelir ve olana bitene farklı açılardan bakmak konusunda tereddüt göstermez.

sürdürmek ve kendilerine sadık geniş kitlelere ulaşmak için türlü yollar yürürler. En iyinin, en doğrunun ve en üretken olanın kendileri olduğuna yönelik sayısız ifade, pazarlama ve kâr etme yolu geliştirirler. Böylelikle ilkeler ve nitelikli eserler bir

kenara itilerek ilkeli ve nitelikli olduğuna ikna edilecek ürünleri biriktirirler. Ekranlarda, yazılı, görsel ve sosyal mecrada kişisel yaşam deneyimlerini, temsil ettikleri topluluğun sarsılmaz ilkesi gibi sunan ve bu yolla takipçi sayısını artırmayı dileyenler azımsanmayacak düzeydedir. Bir metin nitelikten ve ihtiyaçtan sıyrılıp inanmak isteyenlerin ortalama beklentisine ne kadar hitap ediyorsa o denli talep toplar. Çünkü kitleye “bakın sizi anlatıyorum” diyebilmek, kitlenin “bakın bizi anlatıyor” demesini beraberinde getirir.

“Bir durumu, ihtiyacı, hikmet veya tasavvuru değil, sadece beni!”

Ne var ki işler kamusal, toplumsal ihtiyaçtan, topluluğun selametinden ve kültürel sermayenin geliştirilmesinden çıkıp bireye ve bireyin özel alanındaki maharetlerine indirgendiğinde ortaya çıkan metinlerde kamusal alan ve özel alan ayrımı ortadan kalkar. Ortak kültür havuzumuz olan edebiyata kişisel dramların yazıldığı, anlatıldığı ve buradan kazanç elde edilen ürünler doluşmaya başlar. Nihayet su iyice bulanır. Bir süre sonra da bir metnin amacı ve yazarın niyeti gibi temel soruların yerini sadece yazarın, yayıncının ve bunlara bağlı medya organlarının eylemleri alır. Okura da kendisini ifade edeceği ürünlere bir an önce sahip olmak düşer.

Zıvanadan çıktığımızda dışarıya sesleneceğiz. “Ütopyadan trajediye uzanan ve bir yerinde buz dağı bulunan yoldayız.” diyeceğiz, “Ve Titanik değiliz.” ■

BİR DURUŞU OLMALI İNSANIN

|| Mehmet KAHRAMAN

Menfaatperestlerin çoğunlukta olduğu yerde doğruluktan, vicdandan bahsetmek güç görünüyor. Hep daha fazlasını kazanabilmek için haramın helalin gözetilmediği, haksızlık karşısında sessiz kalan bir ortamda duruş sahibi insanları bulmak da zorlaşır. Oysa hayatın her döneminde böyle insanlar yaşamıştı ve günümüzde de yaşamaya devam ediyor. Yalnız onları ortada gö-

remeyiz. Yeri ve zamanı geldiğinde ortaya çıkar, üzerine düşeni yapar; kimseye minnet etmez, doğruluktan şaşmaz, yaptıkları karşılığında menfaat beklemeyiz. Kim bunlar? İsimleri her dönemde değişse de genelde “Muhsin Çelebi” diyebiliriz bunlara.

Ömer Seyfettin’in, *Pembe İncili Kaftan* öyküsünün başkarakteridir Muhsin Çelebi. Hikâye bu ya! Şah İsmail’e bir elçi gönderilecektir. Bu elçinin cesur ol-

ması istenir çünkü Şah İsmail zulüm ve gaddarlığıyla bilinen bir hükümdardır. Muhtemel ki gönderilen elçiye hakaret edecektir, zulmedecektir, belki işkence edip öldürecektir. Elçi ölümden korkmamalı ki uğradığı hakarete karşı koyabilsin, devletin şanını koruyabilsin. Sadrazam vezirleri toplar ve bu vazife için cesur birini bulmalarını ister. Vezirlerden biri Muhsin Çelebi’yi önerir. Muhsin Çelebi tam aradıkları bir adamdır:

Cesurdur, doğrudan ayrılmaz, ölümden çekinmez, dünya nimetlerine minneti yoktur. Sadrazama takdim edildiğinde onun karşısında bile duruşunu muhafaza eder. Vakur bir şekilde, beni istemişsiniz, der. Sadrazam bir müddet sonra Muhsin Çelebi'ye durumu izah eder. Muhsin Çelebi ilk başta bu teklifi kabul etmez. Ondan fedakârlık yapması istenir. Fedakârlık denen şey ölümü göze almak. Zamandan feragat edilir, maddiyattan feragat edilir, rahattan feragat edilir ama candan feragat ne demek? Muhsin Çelebi bunu tek şartla kabul eder. Devletten hiçbir ücret almayacak, her şeyi kendi parasıyla karşılayacaktır. Sadrazam bunun çok masraflı olduğunu söyler. Hazinesden altın verilmesini önerir. Fakat Muhsin Çelebi kabul etmez. Çiftliğini ve mandirasını rehin verecek, oradan gelen altınlarla meşhur pembe incili kaftanı alacak, yolculuk için gerekli atları ve hademeleri temin edecektir. Çiftliğini ve mandirasını rehin vererek on bin altın borç alır. Bunun sekiz biniyle pembe incili kaftanı alır, kalan iki binini kafiye harcar. Yolculuk sonunda Şah İsmail'in karşısına çıkar. Baş dik bir şekilde Şah'ın karşısında duran Çelebi, kendisine emanet edilen nameyi Şah'a uzatır. Sonra etrafına bakınır, oturacak koltuk veya şilte yoktur. Bunun, kendisine ve temsil ettiği makama hakaret amaçlı yapıldığını anlar ve sırtındaki kaftanı çıkarıp yere serer, böylece konuşmasına başlar. Öyle sert ve kararlı

konuşur ki Şah hiçbir şey diyemez. Âdeta donup kalır. Çelebi, konuşması bitince müsaade istemeden kalkar. Kapiya doğru ilerler. Şah, şunun kaftanını verin, der. Nedimeler, "Kaftanı unutuyorsunuz." deyince "Unutmuyorum, onu size bırakıyorum." der Muhsin Çelebi. "Sarayınızda büyük bir padişah elçisini oturtacak şilteniz dahi yok. Hem bir Türk yere serdiği şeyi arkasına koymaz." diyerek çıkar. Üsküdar'a geldiğinde doğruca sadrazamın yanına gider, durumu anlatır Muhsin Çelebi. Kaftanla ilgili hiçbir şey söylemez. Başka bir talebi de olmaz. Kaftan orada kaldığı için çiftliğini ve mandirasını da rehinden kurtaramaz. Kuzguncuk'ta küçük bir arsa alarak çoluk çocuğunun ihtiyaçlarını oradan karşılamaya çalışır. Zorluklarla ve mücadeleyle dolu bir hayat yaşar ama ne kimseye minnet eder ne de kimseden bir talepte bulunur. Yaptığı fedakârlıkla gösteriş yapmaz, itibar kazanmaya çalışmaz. Asil duruşunu hiçbir zaman bozmaz.

Sitayişle bahsettiğimiz bir karakter Muhsin Çelebi. İlkel, prensip sahibi ve şartlar ne olursa olsun duruşundan taviz vermiyor. Bahanelere sığınmıyor, çıkarlarını öncelemiyor, minareye kılıf aramaya çalışmıyor; aksine, bir Müslümanın nasıl olması gerekirse öyle davranıyor. Böyle olduğu için kimsenin önünde eğilmek zorunda kalmıyor ve girdiği her ortamda saygı görüyor. Çünkü onun Allah'tan başka kimseden korkusu yok. İnsan, inançlarına uy-

gun bir hayat yaşadığında ilkeli ve karakterli bir duruş sergileyebiliyor aksi takdirde menfaatçi ve çıkarıcı gibi sıfatlar yapılandırılarak değersizleştirildiği de oluyor. Bu kimselerin ruhları da huzursuzdur çünkü yanlış yaptıklarını bilirler. Bu kişiler korkaklıklarından, menfaatperestliklerinden karakterli bir duruş gösteremezler.

Pembe İncili Kaftan'da sergilediği asil ve örnek tavrıyla Muhsin Çelebi, duruşun ne olduğunu gösteriyor bize. Çıkar için eğilmeyen, cesur, gözü pek, riyadan uzak, duruş sahibi biridir o. Yegâne mefkûresi: "Allah'tan başkasına secde etmemek, kula kul olmamaktır." Fukaraya, zayıflara, gariplere sahip çıkar. İlim sahibidir. Vaktinin çoğunu okuyarak geçirir. Şiir yazmaz ama şair ruhudur. Dikkat edilirse duruş sahibi insanın özelliklerini görürüz burada. Nedir onlar? Birincisi iman sahibi olması, ikincisi ilim ehli olması (ki bunun içinde okumak çok büyük yer kaplıyor), üçüncüsü sağlam bir karakter. Bunlar olmadan duruştan söz etmek mümkün olmaz. Duruş sahibi insanlar, dünyayı değiştiren sessiz kahramanlardır. Onların varlığı bizim için umuttur. Çünkü bu insanlar ne kadar zor olsa da doğruyu savunmanın ve cesurca yaşamının önemini hatırlatırlar. Ödül beklemeler, alkış istemeler, doğru olan neyse onu yaparlar. Onlar sayesinde doğruluğun, cesaretin, vicdanın birer kelime değil yaşayan gerçeklik olduğunu anlarız. ■

BELDELERİN ZAFER MUŞTUSU FETİHNAMELER

Ekrem Can YILMAZ

“Devr-i fütuhu sûr-ı Sirâfîl
müjdeler
Hak’tan nizâm-ı âlemi
te’mine er gelür”
Yahya Kemal

Yukarıdaki beyit Yahya Kemal’in *Selîmnâme* isimli şiir dizisinin *Başlayış* başlıklı şiirinin âdetta bir müjde mısraıdır. Şair kendi deyişi ile Rakofça kırlarının hür havasından, Türkmen kocalarının yurt tuttuğu, çocukluğunun geçtiği Balkanlar’dan günün birinde alelaide bir yaban otunun sökölüp atıldığı gibi öz vatanından koparılıp atılmış, bütün bir ömründe de bu sızıyı yüreğinde taşımıştır. İşte bu sızıyı zaman zaman dindirmek için de yukarıdaki beyte benzer eserlerle ümidini tazelemiştir. Beyitte İsrâfîl’in sur ile fetihler devrini müjdelediğini, âlemin düzenini tekrar temin etmek için ilahi kaynaktan beslenen erlerin zuhur ettiğini ifade ederken; kıyame-tin başlangıcı olan suru üflemek-

Nâbî’nin *Fetihnâme-i Kamanîçe* adlı eserinin ilk iki sayfası.

le görevli İsrail'i, fetihler devrinin alameti ile bağdaştırmış, yeryüzünde zalimlerin üzerine âdeta kıyametin kopacağı-nı, Müslümanların ise yeniden bir "el-ba'sü ba'de'l-mevt"e (ölümünden sonra dirilişe) kavuşacağını ima etmiştir. Bu mütevazı şerh çabamız şöyle dursun, zaferleri ve müjdeleri sadece kitaplardan okumuş olan bir nesil olmamız hasebiyle olacak ki tarih boyunca Kudüs'ün fethinden önce katedilen bir merhale olan Şam-ı Şerif'ten geçtiğimiz Aralık ayında gelen güzel ve umut verici haberlere nasıl sevineceğime şaşırmıştım. Aklım yine fetih üstüne fetih, zafer üstüne zafer, muştı üzerine muştı yağın, kızıl tuğların ufuktan ufuga serpildiği, nal patırtılarına karışan naraların dört bir yanı tuttuğu o zamanlara gitmişti.

Bir zafer nasıl kutlanır, dahası zafer nedir, bir fetih nasıl muştulanır? Bilmediğimden; 20. yüzyıldan beri boğazımıza düğümlenen yumrular yüreğimizle birlikte bilincimizi de dumura uğrattığından, heyecanımı ve sevincimi yine geçmişe öykünerek mazimizde zafer ertesi bir edebî tür olan, Gaznelilerden tutun Osmanlılara kadar Türk devlet geleneğinin bir parçası olan fetihnameleri anlatarak paylaşmak istedim.

Klasik şiirimiz bir dönem halktan uzak olmak ve toplumun duygularına kayıtsız kalmakla itham edilmiş olsa da gerek şiirimizin muhtevası gerekse revaç bulduğu tarihî aralıklar dikkate alındığında durumun hiç

de böyle olmadığı ortaya çıkar. Zira her şeyden önce kitle iletişim araçlarının bulunmadığı, teknolojinin iletişim vasıtalarını henüz geliştiremediği dönemlerde edebiyat, bir nevi toplumun sosyal medya ve kitle iletişim ihtiyaçlarını karşılamakta idi. Şöyle ki acılar türkülerle, zaferler destanlarla, eğlenceler manilerle paylaşıldı. Hatta bazen cenk sahrası şiir zeminine taşar, tozlu er meydanı aharlanmış nazik kâğıtlara dönüşür, elçiler hükümdarlar arasında beyit taşıyıp durur, kamışın ucundan mürekkep damlardı. Hâl böyle olunca daha çok şifahi kabiliyete dayanan bu literatür akılda kalıcılığı sağlamak ve muhatabı etkilemek için de şiirin kafiye, vezin, cinas gibi unsurlarından istifade etmekteydi.

Mesela Fatih Sultan Mehmet, bir savaş kararını muhatabına şiir biçiminde tebliğ etmiş; Karamanoğlu'nun üzerine sefer kararı aldığı anda, elçisinin sancağına, "Bizimle saltanat lâfın ururmuş ol Karamânî/Huda fırsat verirse ger kara yere karam anı" beytini sırmalarla işletmiştir. Elçi, Karaman'a varana dek Fatih'in bu beytini deyim yerindeyse sanki şahsi sosyal medya hesabından paylaşılmış bir içerik gibi menzil menzil, kadem kadem binlerce görüntülenme sayısı, binlerce erişim ve binlerce beğeni ile hedefine götürmüştür. Beyit köy kahvelerinde, çarşı meydanlarında, devlet konaklarında birçok kişi tarafından yeniden paylaşılarak tekrar tekrar erişime girmiş, kitle ile-

tişim vazifesini ziyadesiyle yerine getirerek âdeta gündemde birinci sıraya ulaşmıştır.

Zafer sabahlarında besmelesi çekilen fetihname isimli edebî türe gelecek olursak; fetih kelimesi sözlükte açmak, yol göstermek, ihtilafı gidermek, yardım etmek ve zafer anlamlarına gelmektedir. Edebî bir tür olan fetihname ise fethedilen beldelerin müjdesini başka diyarlara iletmek, başta padişah olmak üzere zaferde katkısı olanları takdir etmek ve yeni fetihler için askeri tavda tutmak için yazılan eserlere denir. Fetihnameler, kimi zaman bizzat padişah tarafından kaleme alınır bir ferman mahiyetinde dost ve düşman beldelere sevk edilir kimi zaman da biza-tihi sefere katılmış bir şair tarafından manzum ya da mensur biçimde yazılırdı.

Fetihnamelerde hamdele, salvele ve duadan sonra şehrin özellikleri, önemi, savaş hazırlıkları, cenk sahneleri, başta padişah olmak üzere askerlerin kahramanlıkları, cesareti ve hücum esnasındaki nidaları, düşmanın ne sebeple kahr-u perişan olmayı hak ettiği, edebî bir dille ele alınır, satır aralarında verilen özel şahıs, mevki ve zaman dilimleriyle de tarihe not düşülürdü.

Fetihler devrinin duraksamasıyla yerini şehir mersiyelerine bırakmış olan fetihnameler aynı mefhumun heyecanı ile ürpere kalplerin teselligâhı olarak sanat ve kültür tarihimizde yerini korumaktadır. ■

KELAMA KALEMLE TUTUNMAK

Abdurrahman AKBAŞ

DİB Başkanlık Müşaviri

Kelimelerin ruhlara dokunan bir bü-
yüsü vardır. İnsanların zihin ve gönül
dünyasında derin izleri olur. Bu yüz-
den söz ustaları, edipler, şairler, ya-
zarlar, bilginler, hep kelimelerden güç alır.
Tarihe yön vermiş nice fikir, gücünü ve etkisi-
ni kelimelere borçludur. Kelimelerin gücü ise
muhababının ona zihin ve gönül dünyasının
kapılarını aralamasındadır. Bu da sözün haki-
kati ve söyleyenin meziyetiyle yakından ilişki-
li bir durumdur.

Kelimeler, bilgi edinme, onu saklama ve ilet-
me hususunda en güçlü vasıtalarlardır. İnanç,
kültür ve medeniyet değerlerinin oluşmasını
ve nesillere aktarılmasını sağlayan bütün un-
surlar, kelimelerle can bulur. Duygu, düşünce
ve hayaller, hep kelimelerle biçimlenerek ha-
yata ve geleceğe taşınır. Geçmişin, bugünün
ve geleceğin birbirine bağlanmasında keli-
melerin rolü büyüktür. Çünkü kelimeler, hem
bireysel hem de toplumsal iletişim ve etkile-
şimin nirengi noktasını oluşturmaktadır. Bu
sebeple bir toplumun kültür ve medeniyet
seviyesi, o toplumun sahip olduğu kelime ha-
zinesinin zenginliğinde ve anlam yelpazesini-
nin genişliğinde tebarüz eder.

Köklü bir iletişim aracı olarak kelimelerin
sözlü ve yazılı olmak üzere iki temel formu
vardır. Bu aynı zamanda inanç, bilgi ve değer-
lerin oluşum ve aktarımında kullanılan iki te-
mel yönleme de karşılık gelmektedir. Bunlar-
dan biri sözlü kültür diğeri ise yazılı kültürdür.
Etki ve tutarlılık hususunda birbirinden ayrı-
şan her iki yöntemin kendine has avantajları
ve dezavantajları bulunmaktadır. Bu bağlam-
da hayata etkisi bakımından sözlü kültürün
önemli bir üstünlüğe sahip olduğunu söyle-
mek yanlış olmayacaktır. Zira sözlü kültürde
ses, jest, mimik, hâl vb. yardımcı etkenler, ke-
limelerin gücünü ve etkisini daha da pekiştir-
mektedir. Kelimelerin gücü, hitabet sanatı-
nın zarafetiyle birleştiğinde son derece kap-
samlı, çok boyutlu ve kalıcı sonuçlara vesi-
le olmaktadır. Bu yüzden geçmişten bugüne
kitleleri bir inanç, düşünce ve ideoloji ekse-
ninde isteklendirme, yönlendirme ve hareke-
te geçirme hususunda belagati güçlü bir hati-
bin rolü, kalemi güçlü bir yazardan daima da-
ha belirgin olmuştur.

Diğer taraftan sözün kişisel ve toplumsal bağları güçlendirerek üst düzey bir sosyal etkileşim sağladığı müsellem bir hakikattir. Bu yönüyle toplumu müşterek bir idealde buluşturma hususunda elverişli bir yöntem olarak öne çıkan sözlü kültür, iletilmek istenen mesajın yazıya nispetle daha güçlü bir şekilde karşılık bulmasını sağlamaktadır. Bu meydana İslam inanç, ibadet, hukuk, ahlak ilkelerinin ve evrensel değerlerinin büyük oranda sözlü kültür yoluyla hayata taşındığı göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'e sözlü hitap olarak indirilmiştir. Vahyin, ilk muhatapların duygu ve düşünce dünyalarında olduğu kadar bireysel ve toplumsal hayatlarında da büyük bir karşılık bulmasının bu durumla yakından ilişkisi vardır.

Sözün gücünden istifade etmek elbette önemlidir. Ancak, anlık etki bakımından güçlü bir iletişim ve etkileşim aracı olarak her ne kadar söz öne çıksa da zamanın seyri içerisinde kulaktan kulağa başkalaşmasına ve bozulmasına karşın sözün hakikatini koruyacak bir sabiteye şiddetle ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç, dinî ve metafizik alanda kendini daha fazla hissettirmektedir. Bu bağlamda bilginin doğruluk, tutarlılık ve kalıcılık açısından teminat altına alınmasının ancak yazıyla mümkün olacağı açıktır. Zira bilginin şifahi yöntemle saklanması ve aktarılması toplumsal hafızanın gücüne bağlıdır. Hafıza-i beşer ise nisyan ile maluldür. Bu yüzden yazı-

la kayıt altına alınmadığı sürece kelimelerin özgünlüğünü ve berraklığını uzun süre koruması mümkün olmayacaktır. Özellikle inançla ilgili konuların nesilden nesle sadece şifahi yöntemle aktarılması, süreç içerisinde kelimelerin değişip dönüşmesine, otantik anlamın buharlaşmasına, hakikatin bulanıklaşmasına ve neticede gerçeklikten uzaklaşılmasına sebebiyet verecektir.

Dinî bilginin saklanması ve aktarılması hususunda sadece sözlü yöntemlere bel bağlamanın zamanla zihinsel yozlaşmaya ve hakikat erozyonuna zemin teşkil ettiği tarihî bir tecrübedir. Şifahi kültürün egemen olduğu toplumlar da sıradan olayların birer efsaneye dönüştürülmesinde, örnek şahsiyetlerin de birer mit hâline getirilmesinde söz konusu yaklaşımın payı oldukça büyüktür. Nitekim bugün bazı topluluklar veya toplumsal yapılar, böyle bir yozlaşmanın tezahürü olarak varlık göstermekte ve vaktiyle ait oldukları ana omurgadan bu yüzden ayrılmaktadır. Bilhassa okuma alışkanlığı düşük toplumlarda bu tür savrulmalar daha yaygın bir şekilde kendini göstermektedir. Çünkü yazılı kaynaklarla bağını koparan toplumların inanç dünyası, din algısı ve hayat tasavvuru büyük ölçüde şifahi kültür ekseninde şekillenmektedir. Böyle toplumlarda hatip ve vaizlerin, öteden beri insanların düşünce ufkunu, gündelik hayatın seyrini ve sosyal dokusunu belirleyecek güçte olmaları tesadüf değildir.

Hiç şüphesiz uzun vadeli sabite oluşturmaları hasebiyle yazı, sözün otantik hâliyle muhafaza edilmesi ve ondaki mesaj, hakikat ve hikmetlerin olduğu gibi sonraki dönemlere aktarılması hususunda en ideal yöntemdir. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in, kendisine sözlü hitap olarak nazil olan ayetleri ashabından seçip görevlendirdiği vahiy kâtiplerine yazdırmış olmasını, Kur'an'ın korunması ve aslı hâliyle sonraki nesillere ulaştırılması adına hayati bir tedbir olarak değerlendirmek gerekir. Bu, aynı zamanda ilahi kelamın kıyamete kadar insanlığın yolunu ve ufkunu aydınlatma misyonuna hizmet etmiş olması bakımından da dikkat çekici bir uygulamadır.

Hasılı; bilgi, inanç ve değerlerin doğruluk ve tutarlılık bakımından sürdürülebilirliği, yazılı kaynaklara sadakat gösterilmesine bağlıdır. Özellikle dinî alanda konuşan herkes, kelimelerle ilişkisini bu minvalde kurmak mecburiyetindedir. Mesnetsiz her türlü söz ve uygulamadan sakınabilmek adına bunun önemsenmesi ve benimsenmesi elzemdir. Bilinmelidir ki yazıyla kayıt altına alınmış aslı kaynağa sadakati önemsiz gören ve öteleyen her söz, yanlışla ve yanıltma potansiyeli taşımaktadır. Sözü amacından saptırma, başkalarını aldatma ve kişisel çıkar devşirme kastıyla kuranlardan ise söz etmeye bile hacet yoktur. Bu tehlikeyi bertaraf edebilmenin yolu da yazıyla kayıt altına alınmış sözü incelemekten ve kelamın bütününe karşı kalemin itibarını yüceltmekten geçmektedir. ■

HUDEYBİYE BARIŞ ANTLAŞMASI

Alparslan AKÇA

Hendek Savaşı'nda azılı düşman güçlerinin ittifakı boşa çıktıysa da Medine'de Müslümanlar için tehlike devam ediyordu. Ayrıca Hayberli Yahudilerle Kureyş arasında, Müslümanlara karşı bir antlaşma da yapılmıştı.

Fakat buna karşılık Müslümanlar, bölgenin tek geçim kaynağı olan kervan ticaretini engellediği için Kureyş de büyük bir ekonomik baskı altındaydı.

Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) bir gece gördüğü rüya üzerine umre yapmaya niyet ettiğini ashabına bildirdi. Müslümanlar, bilhassa muhacirler bu habere çok sevindi.

Sefer için gereken bütün hazırlıklar yapıldı. Hz. Peygamber (s.a.s.), İbn Ümmü Mektum'u namaz kıldırarak, Nümeyle b. Abdullah el-Leysi'yi de şehri idare etmek üzere Medine'de vekil bıraktı.

Peygamber Efendimiz, ensar ve muhacirden oluşan yaklaşık bin dört yüz sahabiyle birlikte Medine'den Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. Müslümanlar umreye niyet etmiş, ihramlarını giymiş ve yanlarına yetmiş adet kurbanlık deve almışlardı.

Niyetleri sadece umre yapmaktı. Bu esnada Mekke'den gelen istihbaratla müşriklerin, kendilerinin Mekke'ye girmelerine izin vermeyeceklerini öğrendiler.

Kafile Hudeybiye'ye vardığında Hz. Peygamber'in devesi Kasva çökmüş, yerinden kalkmıyordu. Hz. Peygamber, telaşlanan sahabeye Ebrehe'nin ordusunu hatırlatarak "Allah şimdi de Kasva'yı şehre girmekten alıkoydu." buyurdu.

H. Peygamber'in Mekke'ye elçi olarak gönderdiği H. Osman'ın alıkonulması, hatta şehit olduğuna dair söylentilerin yayılması üzerine Peygamber Efendimiz, Müslümanlardan Kureyş'e karşı kanlarının son damlasına kadar çarpışacaklarına dair biat aldı. Ashabın,

Bizler buraya sadece umre niyetiyle geldik, Allah ve Resulü isterse de savaşmaktan ve bu uğurda ölmekten kaçmayız,

şeklindeki kararlı tutumlarını duyan Kureyşliler bu defa telaşlandılar. H. Osman'ı hemen serbest bıraktılar ve Müslümanlara sulh için elçiler gönderdiler.

Hudeybiye'de Müslümanlardan Ebu Bekir, Ömer, Osman, Abdurrahman b. Avf, Sad b. Ebu Vakkas, Ebu Ubeyde b. Cerrah ve Muhammed b. Mesleme; müşriklerden ise Mikrez b. Hafs ile Huveyt b. Abdüluzza'nın şahitlik ettiği bir antlaşma kaleme alındı. H. Ali'nin yazdığı antlaşmayı Sevgili Peygamberimiz de imzaladı.

İlk bakışta Müslümanların aleyhine gibi görünen bu antlaşma maddeleri, sonuçları değerlendirildiğinde ise İslam tarihi açısından önemli bir kırılma noktası olarak görülecektir.

Nitekim bu antlaşma ile müşrikler, Müslümanları devlet olarak tanıdılar. Antlaşmanın meydana getirdiği sulh ortamında İslam daha hızlı yayılmaya başladı.

Bütün süreçleriyle büyük bir dönüm noktası olarak Mekke'nin fethine kapı aralayan,

Hayber'in fethine zemin hazırlayan Hudeybiye Barış Antlaşması, ilahi vahiyle de teyit edilen apaçık bir fetihtir.

EBU'D-DERDA EL-HAZRECİ ŞAM'IN KUR'AN HOCASI

|| Enbiya YILDIRIM

Resulullah'ın ashabından bir kısmı onun özel iltifatına mazhar olmuştur. Her sözünde hikmetler bulunan Son Elçi'nin (s.a.s.) ashabına böylesi övgülerinin nedenini anlamaya çalıştığımızda onların İslam'a çok önemli hizmetler sunduklarını görürüz. İşte Ebu'd-Derda da onlardan birisiydi.

Adı Amir, lakabı Uveymir idi. Pek çok sahabe gibi o da künyesi Ebu'd-Derda ile meşhur olmuştur. Medineli olup Hazrec kabilesindendir. Eşi Ümmü'd-Derda da meşhur kadın sahabilerdendir.

İslam'la şereflenmesi

Bedir Gazvesi sırasında ensardan en son kişi olarak İslam'ı kabul etmiştir. Arkadaşı Abdullah b. Revaha buna vesile olmuş, sonrasında da Müslümanlığının şekillenmesine katkı sağlamıştır. Hak dini kucaklaması şöyle olmuştur: Evinde üzerini örtüyle kapattığı bir putu vardı. Kendisini sürekli İslam'a davet eden Abdullah, bir gün evde yokken onu ziyarette gelir. Eşine nerede olduğunu sorar. O da az önce çıktığını söyler. Bunun üzerine izin almaksızın doğruca putun olduğu odaya girer ve onu yere atarak eline geçirdiği baltayla

paramparça edip çıkar gider. Olan biten karşısında şok olan eşi kocasına ne diyeceği hususunda büyük endişeye kapılır. Kocasını nihayetinde eve gelince ondaki telaşlı hâli görüp ne olduğunu sorar. O da bir çırpıda olan biteni anlatır ve kendisinin de buna engel olamadığını söyleyerek üzgün olduğunu dile getirir. Zemine dağılmış put parçalarına şöyle bir bakan Ebu'd-Derda ilk önce çok kızar. Lakin bir süre sonra sakinleşip kendisine gelince şöyle der: "Eğer bu putta bir hüner olsaydı kendini korurdu." Ardından Abdullah'ın yanına gider ve Müslüman olmak istediğini

söyler. Abdullah nihayet amacına ulaşmış olduğu için çok mutlu olur ve birlikte Peygamberimize giderler. Allah Resulü onu çok güzel bir şekilde karşılar. Şehadet getirmesinin ardından onun iyi bir mücahit olacağına işaretle şöyle buyurur: “Uveymir ne güzel bir süvaridir.” (Müstedrek, 5449.)

Ardından Hz. Peygamber, Medine’ye göçmen olarak gelen ve himayeye muhtaç muhacirlerden Selman-ı Farisi veya Avf b. Malik ile onun arasında kardeşlik bağı (muâhât) kurar. Böylece dışarıdan gelenlerle şehrin yerlileri arasında inşa ettiği sosyal dayanışmaya ve kaynaşmaya bir halka daha ekler.

Kendini ilme ve ibadete adanması

Ebu’d-Derda Müslüman olmadan önce ticaretle meşgul oluyordu. İslam’la şereflenmesinin ardından hayatını din hizmetine adamaya karar verdi ve ticareti bıraktı. O derece azmetti ki Kur’an’ın tamamını ezberleyip bizzat Resulullah’a okudu. Bu arada kendisini çok iyi yetiştirdi ve tefsir, fıkıh, hadis, kıraat alanlarında ashabın önde gelenlerinden biri oldu. Ondaki bu gelişmeyi gören Hz. Peygamber, “Her ümmetin bir hakîmi vardır. Bu ümmetin hakîmi de Ebu’d-Derda’dır.” (Târîhu Dimeşk, XLVII/113.) iltifatlarıyla onu bir kez daha övdü. O ise Resulullah’ın ilk methine de layık olduğunu gösterip pek çok gazveye katılarak Allah yolunda cihad etti. Hz. Osman

Hız. Ebu’d-Derda, Allah Resulü’nün buyruklarını ve uygulamalarını aktarma hususunda da son derece titiz davranmıştır. Bu nedenle bir hadisi rivayet ettikten sonra hata ihtimaline karşı, “Hadis bunun gibidir veya buna benzer şekildedir.” derdi.

zamanında da Kıbrıs’ı fetheden gaziler arasında yer aldı.

Bilgeliği devrede

Bilginliği yanında bilgece kararlar vermesiyle dikkat çeken Ebu’d-Derda’yı yakından tanıyan halifeler onu değerlendirdiler. Nitekim Yermük Savaşı’nda yeni bir uygulama başlatan Hz. Ebubekir onu ordu kadısı olarak atadı. Hz. Ömer dönemi de dâhil olmak üzere sonrasındaki bazı gazvelerde de bu görevi üstlenmeye devam etti. Bunun yanında yine Hz. Ömer zamanında başka

sahabilerle birlikte Medine’de kadı olarak görev yaptı.

İrşad için yola çıkışı

Suriye Hz. Ömer zamanında fethedilince oraya göç etmek için halifeden izin istedi. Amaç İslam’la yeni tanışan bu geniş coğrafyada halka İslam’ı tebliğ ve irşad etmektir. Ona her açıdan çok güvenen Hz. Ömer ise “Madem gitmek istiyorsun seni orada vergi memuru yapalım.” teklifinde bulundu. O ise orada dini öğretmeye, Hz. Peygamber’in sünnetini yaymaya ve özellikle de namaz kıldırma, böylece söz konusu ibadeti yerleştirmeye çalışacağını söyleyerek bu görevden affını istedi. Hz. Ömer bu güzel niyeti karşısında onu takdir etti ve ısrarcı olmadı. Lakin tam da bu sıralar Muaviye’nin abisi olan Suriye valisi Yezid b. Ebi Süfyan’dan bir mektup aldı. Mektupta İslam’ı, Kur’an’ı ve fıkıhı öğretmek üzere kendilerine hocalar göndermesini Hz. Ömer’den istiyordu. Bunun üzerine Hz. Ömer, onunla birlikte Ubade bin Samit ve Muaz b. Cebel’den oluşan üç kişilik bir heyet oluşturarak Suriye bölgesine gönderdi. O da kendi görev alanında çalışmak üzere yola çıktı ve ilk olarak güzergâhı üzerindeki Humus’a uğradı. Burada bir müddet hizmet ettikten sonra da Şam’a geçti. Muaviye’nin vali olmasının ardından da Hz. Ömer’in emriyle Şam kadılığına tayin edildi ve böylece şehrin ilk kadısı oldu. Liyakati nedeniyle resmî görev peşini bırakmıyordu.

Şam günleri

Kadılık görevini icra ederken bilgi ve birikimi yanında hikmetli kararlar vermesinden dolayı kısa sürede “Şam fakihi” diye anılmaya başladı. Onun kadılık tarzına baktığımızda çok farklı bir görev anlayışı olduğunu anlıyoruz. Nitekim bazı davalarda karar verdikten sonra tarafları çağırıp tekrar dinlemesi bundandı. Hiç şüphe yok ki böyle davranmasının nedeni ahiret endişesiydi.

Eğitime önem vermesi

Ebu'd-Derda kadılık görevi yanında kendisini esas arzula-
dığı işe yani insan yetiştirme-
ye adanmıştı. Bu çerçevede hem
Hz. Ömer hem de Hz. Osman
zamanlarında Şam ile çevre-
sindeki insanlara din eğitimi
vermeye, onlara Kur'an'ı, ha-
disleri ve ibadetleri öğretme-
ye velhasıl fethedilen coğraf-
yadakilerin dinimizi bir an ön-
ce öğrenmelerine eğildi. Bunu
yaparken de ilme teşvik için,
“Sabah akşam ilim peşine git-
menin cihad olmadığını sanan
kimsenin akli ve düşüncesi eksik-
tirdi.” diyerek insanları cihad
yanında ilme de yönlendirdi.
Böylece pek çok kişi ondan kı-
raat ve hadis dersi aldı. Yaptığı
hizmet nedeniyle Şam ve civa-
rında Kur'an ve hadis bilgisinin
yerleşmesinde onun çok bü-
yük emeği olduğunu söylemek
durumundayız.

Müminlere Kur'an ve tefsir
müdderisliği yaptığından ve
Kûfe ile başka yerlerden in-
sanlar ondan istifade etmeye
geldiklerinden dolayı “Şam'ın

**Bilgece kararlar
vermesiyle
dikkat çeken
Ebu'd-Derda'ya
yakından tanıyan
halifeler onu
değerlendirdiler.
Nitekim Yermük
Savaşı'nda yeni
bir uygulama
başlatan
Hz. Ebubekir
onu ordu kadısı
olarak atadı.
Hz. Ömer
dönemi de dâhil
olmak üzere
sonrasındaki
bazı gazvelerde
de bu görevi
üstlenmeye
devam etti.**

Kur'an hocası”, “Şam okulu-
nun kurucusu”, “Kur'an ilim-
leri otoritesi” diye anılır oldu.
Öğrencilerinin sayısı fazlala-
şınca katılımcıları camide bir
araya getirmeye mecbur kaldı.
Bazen derse gelenlerin sayı-
sı o kadar artardı ki bu sayının
bin altı yüz kişiye kadar ulaştığı
olurdu. Dersi şu şekilde yapar-
dı: Sabah namazından sonra
başlar, öğrencileri onarlı grup-
lara ayırır ve her grubun başına
bir öğrenciyi tayin ederdi. Ken-
disi de mihrapta oturarak ve
halkaları gezerek dersleri ta-
kip eder, bu arada belli kıvama
gelmiş olanları bizzat dinlerdi.
Bu şekilde öğrenci yetiştirme
yöntemini ilk olarak onun baş-
lattığı belirtilmektedir. Onun
bu dersleri vesilesiyle yüzler-
ce insan hafız olmuş, Şam ve
civarında Kur'an'ın gönüllere
yerleşmesine aracılık etmiştir.

Allah Resulü'nün buyrukları-
nı ve uygulamalarını aktarma
hususunda da son derece titiz
davranmıştır. Bu nedenle bir ha-
disi rivayet ettikten sonra hata
ihtimaline karşı, “Hadis bunun
gibidir veya buna benzer şekil-
dedir.” derdi. Böylece hem uh-
revi sorumluluktan kurtulmak
ister hem de öğrencilerini aynı
hadisi başkalarından da işitme-
ye teşvik etmiş olurdu. Nitekim
onun ve diğer sahabilerin bu ifa-
delerle hadis nakletme geleneği
zamanımıza kadar gelmiş ve gü-
nümüzde de devam etmektedir.
Ondan bize gelen hadislerin sa-
yısı, yüz yetmiş dokuzdur. Aktar-
dığı hadisleri bizlere ulaştıranla-
rın bir kısmı sahabi, bir kısmı da
tabiindir.

Dünyaya önem vermemesi

Hayatının merkezine Allah korkusunu, kulluğu, “Bir saatlik düşünce ve tefekkür bir gece sabaha kadar ibadet etmekten iyidir.” diyerek tefekkürü, her zaman doğru konuşmayı ve insanlara hizmeti koyan Ebu’d-Derda son derece mütevazı ve istikamet üzere bir hayat yaşadı. İnsanları Allah’ı zikretmeye, hayır yapmaya, ahireti her daim hatırlamaya, yetimleri gözetmeye, köle azat etmeye, dünyaya hırslı olmamaya ve zulümden kaçınmaya, bildikleriyle amel etmeye teşvik edip durdu. Hatta Şam’da onu evinde ziyaret eden Hz. Ömer zahidâne yaşantısından, evinin ve giyiminin sadeliğinden çok etkilendi. Esasında onun bu hâli İslam’ı kabul etmesinden hemen sonra başlamıştı. Nitekim ailesini ihmal edercesine ibadete düşkünlük gösterdiğini gören Selman-ı Farisi onu uyarmış ve aşırılığa kaçmasını engellemişti.

Şu veciz sözü onun hayata bakışını özetlemektedir: “Şam Emevi Camii’nin basamaklarında, her gün elli dinar kazanıp Allah yolunda tasadduk edeceğim, cemaatle namazı kaçırmayacağım, Allah’ın helal kıldığını haram kılmayacağım, bir dükkânım olmasından ziyade Allah Teâlâ’nın, haklarında, “O kimseler ki ne bir ticaret ne de bir alışveriş onları Allah’ı zikretmekten alıkoymaz.” (Nur, 24/37.) övgüsüne mazhar olan kimselerden olamamaktan korkarım.” Hakikaten öyleydi. Nitekim son anlarında döşekte uzanmış ölümü beklerken ar-

kadaşları ziyaretine gelir. Ona “Ebu’d-Derda! Nerenden şikayetçisin?” diye sorarlar. O da “Günahlarımdan!” diye cevap verir. “Canın bir şey istemiyor mu?” diye sorduklarında da “Cenneti arzuluyorum.” der. Bu sefer de “Sana bakması için bir hekim çağıralım mı?” diye teklif ederler. O da vadesinin dolduğunu, son anlarında olduğunu hissederek şöyle der: “Esasında beni yatağa düşüren de odur.”

Vefatı

Hicri 32 (652) veya 31 (651) yılında Şam’da vefat etti ve eşi Ümmü’d-Derda’nın yanına defnedildi. Radiyallahu anh...

Rivayet ettiği hadislerden

1.“Kim, ilim öğrenmek için bir yola girerse Allah onu cennet yollarından birine koyar. Melekler ilim peşinde koşandan hoşnut oldukları için kanatlarını ayaklarının altına sererler. Göklerdekiler, yerdekiler ve derin sularadaki balıklar âlim için istiğfar ederler...” (Müsned, 21715.)

2.“Kıyamet günü insanın mizânında en ağır basan şey güzel ahlaktır.” (Müsned, 27496.)

3.Hz. Peygamber ahabına “Size oruçtan, namazdan ve sadakadan daha faziletli bir ameli haber vereyim mi?” diye sordu. Onlar da “Elbette ya Resulullah” dediler. Hz. Peygamber de şöyle buyurdu: “İki kişinin arasını düzeltmektir. İki kimsenin arasını bozmak ise ilişkileri kökünden yok etmektir.” (Ebu Davud, 4919.) ■

BİREYSEL DAVRANIŞLARIN KOLEKTİF ETKİSİ

Öfke patlamaları, şiddet, tahammülsüzlük, empati yoksunluğu, kişisel sınır ihlalleri ve ben merkezliyetçi tavrın zaman zaman ön plana çıktığını görüyoruz. Bu bazen trafikte bazen aile içinde, mahallede, lokantada çıkan şiddetli kavgalarda bazen de sosyal medya üzerinden kutuplaşmalarda kendini göstermekte. Herkes kendi haklılığının peşinde, karşı tarafı dinleme tahammülü ve öfkenin kontrolü maalesef gitgide kaybolmakta. Otokontrol mekanizmasını kaybetmiş ya da hiç kuramamış bireylerin bu denli görünür olması bizlerin bu şiddet sarmalının nedenlerine ilişkin kafa yormamızı gerektiriyor.

Otokontrol dediğimiz özdenetim mekanizması hayatımızın ilk yıllarında kazanmamız gereken bir mekanizmadır ve en basit tanımıyla kendini kontrol etmek demektir. Aynı zamanda kendine söz geçirebilme ve arzularını dizginleyebilme gücüdür. Kendi kendini kontrol, öğrenilen bir şey olmakla birlikte aynı zamanda beynimizin de bir fonksiyonudur. Yani eğer bilinen biyolojik bir dürtü kontrol problemi yoksa doğal olarak gelişmesi beklenir. Çocukken kurallarını bilmediğimiz bir dünyaya doğar ve bu dünyanın merkezinde olduğumuzu düşünürüz. İstek, ihtiyaç ve taleplerimiz o nedenle sınırsızdır ve bunların karşılanması bekleyecek tahammülümüz yoktur. Oysa uyum sağlamamız gereken toplumsal yaşamda sınırlara, başka insanların isteklerine saygı duymaya ve kabul görmeye ihtiyacımız vardır. Bu dönemlerden başlayarak çizilen sınırlar, bize ihtiyaç duyduğumuz güç ve kontrol imkânını sağlar. Sınırlarımızın genel hatlarını ebe-

veynlerimiz belirlemekle birlikte doğuştan getirdiğimiz kişilik özelliklerimiz de sınırların şekillendirilmesinde önemli bir etkidir. Ayrıca ebeveynlerimizin aldığımız her yaş için yeniden ayarlamalar yapması da gelişim dönemlerinde karşılaşacağımız zorluklarda bizlere kılavuz olacaktır. Bize öğretilen ve uyulması istenilen kurallar silsilesi aslında çocuk dünyamızda kendimizi güvende hissetmemizi sağlar, yeter ki bize bu sınırlar gerekçeli anlatılsın, dengeli olsun ve kararlılıkla uygulansın. Bireyselleşme sürecimizde öz bakım, çevreyle iletişim, ev içi sorumlulukların gelişmesi için anne babalarımızın bize fırsat vermesi, uygun zamanlarda uygun ve dengeli ufak ödüller, sözlü takdir cümleleri ile bizleri yüreklendirmesi, kuralları, sınırları bu şekilde öğretmesi kendimizi kontrol becerisi kazandırır. Davranışlarımız nedeniyle olabilecek olumsuzlukların sonuçlarını yaşamamıza izin verilmesi yanlış yapabilmek, kaybedebilme toleransı da gelişimimizde önemlidir. Dikkat arttırıcı ve öz güvenini geliştirici sosyal ve sportif faaliyetlere yönlendirme, planlı yaşama da etkili yöntemlerdendir. Duygu okuryazarlığı dediğimiz duygularımızı tanımamızda bize eşlik ederek mutluluk, öfke, üzüntü, korku gibi temel duygularımızı davranışa nasıl dökebileceğimiz noktasında ailemizin bize doğru rehberlik yapabilmesi de özdenetim kazanmamızda hayati önem taşır. Erken yaşta itibaren sistemli bir şekilde kazanacağımız bu alışkanlıklarımız okul yıllarında çok fazla sorun yaşamamızı önleyeceği gibi sorun çıksa bile ufak müdahalelerle çözülebilmesine yardımcı olacaktır.

Yetişkinliğimizde ise içinde yetiştiğimiz ortamın tüm standartlarını içselleştiririz. Bergson'a göre din, zekânın dağınıklığı ve bazen çaresizliği karşısında koruyucudur. Edward Sapir'e göreyse din, günlük hayatın anlaşılabilir ve tehlikeli ortamı içinde huzura götürecek bir yoldur. Dinin kendi içinde ibadet ve uyulması gereken kuralları, içsel kontrolü geliştirme, hazları erteleme, öfkeyi sabra dönüştürme gibi duyguları kontrol edici yaptırımları gerektirir. Din insanı olgunlaştırır, eskilerin değişimiyle kemale erdirdir. Toplumsal kontrol de bu kemale erişimde önemli faktörlerdendir. Bu doğrultuda ailemizin, eğitimimizin, geleneklerimizin, kamuoyunun, ait olduğumuz meslek kuruluşlarının, komşuluklarımızın ve arkadaş gruplarımızın tümü bizlere belli bir miktarda sosyal kontrol uygular. Sosyal reddedilme ya da izolasyon korkusu nedeniyle sosyal beklentileri karşılamak için çaba harcarız.

Günümüzde benmerkezci bir dünyanın yaygınlaşması, bireysel, hızlı ve hareketli yaşam koşulları ve bunun sosyal medya aracılığıyla özendirilmesi ister istemez bize sınırlarımızı bilme noktasında yardımcı olacak sosyal bağların zayıflamasını da beraberinde getirmekte. İletişimin azalması sonucu geleneklerin ve dinî değerlerin işlevselliğini yitirmeye başladığı, buna karşın modern olanın da sağlıklı yerleşemediği iki arada kalmış bir toplumsal yapının sancıları görülmekte. Ailede çözümlerin ve boşanmaların

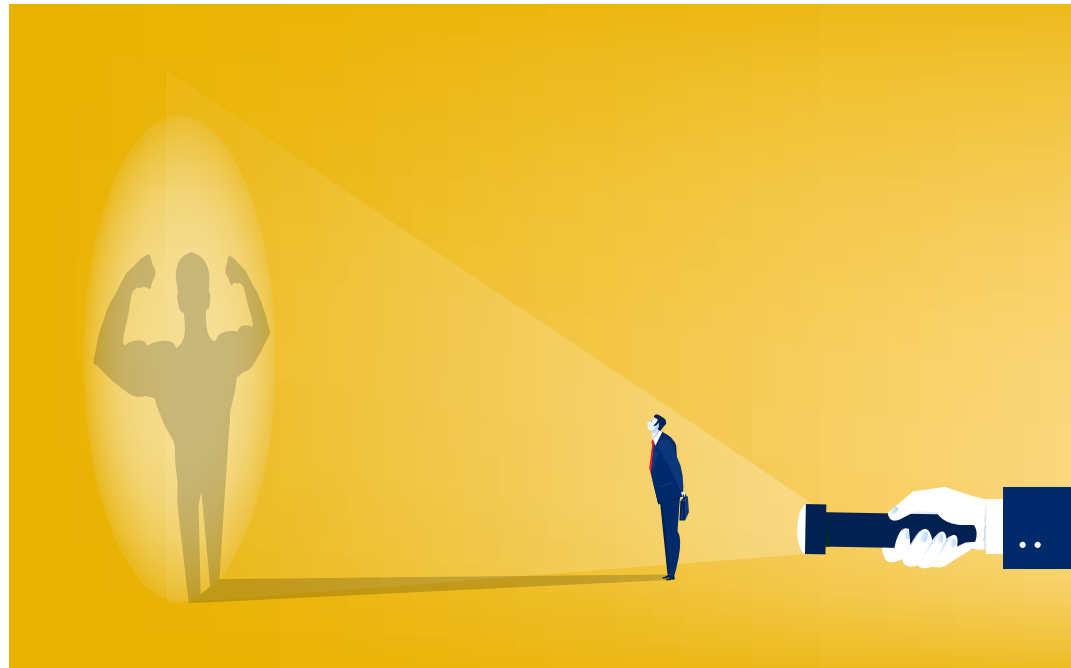
artması, madde, kumar, alışveriş vs. bağımlılıkları, medya aracılığıyla her türlü şiddetin, ahlaki çöküşlerin bu denli görünür olması toplumsal olaylara duyarsızlaşmamıza da yol açmakta. Öz denetimini sağlayamayanlarla iletişimi de ona göre ayarlamak gerekebilir. Öfke kontrolünü başaramayan biriyle tartışmaya girmek her zaman risk taşır. "Her insan kişilik mertebesine göre davranılmayı hak eder." der Erol Göka, *Geçimsizler* kitabında.

Bu şartlarda otokontrole sahip olmayanların davranış özelliklerini bilmemiz, kendimizi koruma ve ilişkileri sağlıklı yürütebilme noktasında bize yardımcı olacaktır.

Kendini kontrol yetisinden yoksun insanlar, içsel ve dışsal uyarıların etkisinde çabuk kalan, sorumluluklarını aksatan, inisiyatif almayan, hızlı sonuç ve tatmin sağlayıcıları tercih eden ve bu nedenle bağımlılık riski yüksek, hayal

kırıklıklarına karşın dayanıksız ve öfke nöbetleriyle baş edemeyen kimselerdir. Duyarsızlığı ve empati yoksunluğu onları kişisel ve sosyal ilişkilerde başarısız kılar.

Buna karşın otokontrolü yüksek bireyler, içsel ve dışsal etkenleri kontrol edebilir, kendi kurallarını belirleyerek herhangi bir uyarıya gerek kalmadan harekete geçebilirler. Görev ve sorumluluklarının bilincinde olup bunları zamanında yerine getirebilirler. Duygu durumlarını düzenler ve yönlendirirler. Yaptıkları davranışların sonucunu rahatlıkla kabul edebilirler. Otokontrolün yüksekliği sonucunda bu kişilerin akademik açıdan daha başarılı oldukları, alkol, madde vs. gibi bağımlılık risklerinin daha az olduğu, duygusal ve sosyal ilişkilerinde daha başarılı oldukları gözlemlenmiştir. Umalım etrafımızda her daim öz denetimi yüksek insanlar olsun. ■

BİR EMANETİ SONSUZLUĞA UĞURLAMAK

Dr. Tuba Kevser ŞAHİN

Eskişehir Odunpazarı Vaizi

Benim dedem imamdı, anneannem ise bulunduğumuz bölgenin gönüllü kadın hocasıydı. Hayatlarını Kur'an'a, öğrenci yetiştirmeye ve halka hizmete adanmışlardı. Yaz tatillerimi genelde onların yanında geçirirdim. Bazen sabah namazında bir vefat haberi gelirdi; hocaannem hızla hazırlanır ve merhumeyi yıkamak için yola koyulurdu. Döndüğünde ise o kişi için dua etmeye devam ederdi. Ölüm, her birimizi bir şekilde yakalayan, kaçınılmaz bir gerçek. Günün birinde ho-

caannem de vefat etti. Bu kez onu Rabbine kavuşmaya hazırlayanlar kızları, gelinleri ve 17 yaşındaki torunu olan bendim.

Sonrasında İlahiyat Fakültesinden mezun oldum ve Diyanet İşleri Başkanlığında görev yapmaya başladım. İşlediğim ilmi hal derslerinde ölüm konusunu hep çok önemsedim. Vakti her geldiğinde ne kadar önemli ve ulvi bir görev olduğunu öğrencilerimle paylaşarak detaylı bir şekilde anlatmaya çalıştım. Çünkü bu vazife, öncelikle en yakınlarımı-

zın görevi olmalıydı. Yıllar sonra müftüm, "Hoca Hanım, fahri hocalarımıza cenaze hizmetleri kursu verebilir misiniz?" diye sordu. Konunun zorluğunu biliyordum ve o dönemde hamile olmam sebebiyle bu görev bana daha da ağır gelmişti; yine de kabul ettim. Bir ay boyunca fıkıh ve hadis kitaplarını inceledim, eğitimi hem fikhî hem de manevî bir temelle dayandırmaya özen gösterdim. Cenaze hizmetlerini hiçbir zaman sadece teknik bir iş olarak görmedim; bir dizide de belirtildiği gibi "her bir cenaze-

yi, bir emaneti ahiret yurduna hazırlamak” olarak kabul ettim. Hatta kursta bir hastane-nin kadın gassalini davet ederek kursiyerlerle buluşturduk; bu görevi onun gözünden görmelerini istedim. Zaten gassal-in gözlerinde, yılların tecrübe-siyle yoğrulmuş derin bir hik-met vardı; yanımıza gelip tek kelime etmeden sükût etse dahi bunu hissedebilirdik.

Sonrasında yolum Fransa’ya düştü. Göreve başladığımda ataşemiz, “Hoca Hanım, bu-rada hanım cenazelerinde sıkıntılar yaşıyoruz. Hanımlara bunun eğitimini verseniz olur mu?” dedi. Daha yeni bu eği-timi vermiş biri olarak bu tek-lifi hemen kabul ettim. İçeriği yeniden düzenleyerek kurslara başladık. Gelen talepler doğ-rultusunda, merkezde ve farklı bölgelerde belki 350-400 ka-dınla bir araya geldik. İlk kur-sumuzu tamamladığımızda, bir hanım kardeşimizin has-ta olduğunu öğrendik ve ziya-retine gittik. Ayrıldıktan son-ra, okunan Kur’an’ın kendisine çok iyi geldiğini söylemiş. Biz de bir hafta sonra tekrar ziya-retine gidelim, dedik. Rama-zan ayıydı, mukabeleden çı-kıp bir grup hanımla hastane-ye gittik. Hastane bahçesinde “Annem!” diyerek ağlayan iki genç kız gördük. Çok etkilendik ama konduramadık. Oda-sına yaklaştığımızda, kapıda bir grup akrabası vardı. Heps-i üzgün ve ağlamaklıydı. O an, genç kızların ağladığı kişinin ziyaret etmek üzere yola çıktı-ğımız hanım kardeşimiz oldu-ğunu öğrendik. Meğer biz gel-meden yarım saat önce teslim etmiş ruhunu Rahmet-i Rah-

man’a. Artık görevimiz, ailesi-ni teskin etmek ve kardeşimi-ze son vazifemizi yerine getir-mekti. Yıllar sonra, bir sabah vakti tıpkı hocaannem gibi, bi-rine karşı son vazifemi yapmak üzere yola çıktım. Yanımda ho-ca arkadaşlarımızdan biri var-dı. Çünkü böyle bir vazife, tek bir gönlün taşıması için olduk-ça ağırdı.

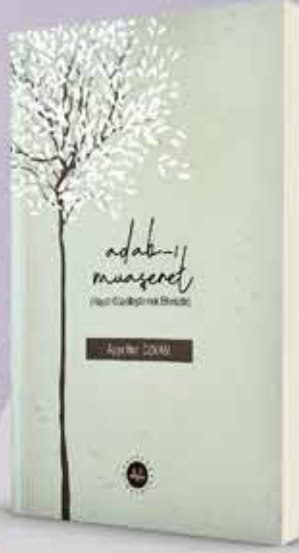
Yıllar boyunca pek çok karde-şimiz bize emanet edildi. Ki-mileri hastalık sürecinde ta-nıdıklarımız, kimileri de vefat sebebiyle karşılaştıklarımızdı. Bir teyzemizi yıkarken ya-kınları, “Hocam, annemiz si-zin sohbetlerinize katılmayı çok isterdi ama nasip olma-mıştı. Demek tanışmanız bu-güneymiş.” dedi. Annesini kü-çük yaşta kaybeden çocukla-rı, anneleriyle son defa bulu-şturduğumuz anlarda hep bir-likte gözyaşı döktüğümüz çok zaman oldu. O gençler, son-rasında bize annelerinin ema-neti oldu. Annelerini sevgiyle öpe koklaya yıkayan evlatlara da şahit oldu bu gözler, anne-sinin cenazesinin yanında du-ramayanlara da. Bu görevle yalnızca vefat eden kardeşleri-mizi değil, onların ailelerini de emanet bildik kendimize. Bu vazife için her yola çıkışımız-da yüreğimizde bir burukluk hissederdik, ancak görevimizi tamamladığımızda içimizi ta-rifsiz bir huzur kaplardı. Çünkü her emanet, bir bağ demekt-i ve hiçbir bize rastgele teslim edilmemişti.

Bir gün telefonum çaldı. Bu kez arayan ataşemizdi. “Hoca Ha-nım, bir gelir misiniz? Görüş-memiz lazım.” dediğinde se-sindeki tedirginliği hissetmiş-

tim. Odasında, temkinli cüm-lelerle bir adli vaka olduğunu ve bu emaneti yalnızca bizim teslim alabileceğimizi söyle-di. O an gözlerim doldu. Gün-lerdir haberlerini okumaktan bile kaçındığım genç bir kadı-na son vazifeyi yerine getirmek bize düşmüştü. Görev zordu, ama Mevla’nın emaneti başı-mızın tacıydı. O genç kardeş-i-mize karşı son vazifemizi yeri-ne getirirken bize teslim edil-diği andan görevimiz bitene değin hocalarımla birlikte sü-rekli dua ettik. Oradan ayrılır-ken, Allah’ın bu emaneti bize yüklemesinin bir hikmeti oldu-ğuna inanarak sessizce yolu-muza devam ettik.

Kendi hikâyemden çok şey öğ-rendim; her emanetin, her ve-danın insana bambaşka bir de-rinlik kattığını fark ettim. O an-lar, bana sadece bu dünyadaki sorumluluklarımızı değil, ahi-rete dair hazırlıklarımızı da ha-tırlattı. Belki de bu yüzden, her görevde sadece vefat edenlere değil, kendi nefsimde de doku-nan bir uyarı hissettim. Çünkü hayat, bir gün başkalarının bi-zi Rabbimize hazırlayacağı bir sonu mutlaka barındırıyordu.

Ne zaman, nerede, nasıl ola-cağının cevabını bilmemek bir yandan bir teslimiyetin, di-ğer yandan derin bir tefekkürün kapısını araladı. Belki de önemli olan, arkamızda ka-lacak hayır ve duaları düşün-mekti. Her emanet bir bağ ku-ruyorsa, kendi emanetimizi ta-şıyan yüreklere de bir rahmet izi bırakmak asıl gayemiz ol-malıydı. Düşündükçe şunu an-ladım: En büyük hazırlık, ken-dimizi o güne layık bir kul ola-rak yetiştirebilmektir. ■

ADAB-I MUAŞERET

Mustafa Mirza DEMİR |

görgülü bir şahsiyetin inşasını hedefleyen, karşılıklı uyum ve nezaket içerisinde sürdürülebilir davranış kurallarını kapsayan adab-ı muaşeretin temel kaynakları Kur'an ve sünnettir. Nitekim müminlerin sosyal ve toplumsal ilişkilerini düzenlemeyi de amaçlayan yüce Kitabımızın ahlakıyla ahlaklanan Sevgili Peygamberimiz (s.a.s.) davranış biçimlerimiz için de en güzel örnektir.

Türk İslam geleneğinde adab-ı muaşeret kuralları, insanların daha saygın ve ölçülü bir şekilde yaşamalarına ve bireyi toplum içerisinde makul ve muteber bir seviyeye ulaştırmaya yarayan görgü ve nezaket davranışlarının bütünüdür. Bu gelenekte yer alan klasik edebiyatta adab-ı muaşeret adı altında yüzlerce eser, müstakil ders kitapları kaleme alınmıştır. Bilhassa Osmanlı döneminde... Bu eserler, genel olarak Hz. Peygamber'in bizzat yaşayarak ümmetine tavsiye ettiği ve kültürel hafızada zaman içerisinde tecrübelerle yer edinerek sonraki kuşaklara aktarılan ahlak kaidelerini içeren eserlerdir. Karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörü, misafirperverlik, güzel ahlak sahibi olmak, komşu ve kardeşlik hukuklarına riayet etmek, alay etmemek, ayıplamamak, suizanda bulunmamak, adaletli davranmak, kötü sözden ve çirkin davranışlardan uzak durmak ve öfkeyi kontrol etmek gibi...

Diyanet İşleri Başkanlığı yayınlarından ve Ayşe Nur Özkan'ın kaleminden çıkan *Adab-ı Muaşeret* kitabı, "Hayatı Güzelleştirmek Elimizde" sloganıyla raflardaki yerini aldı. Eser, yazarın *Diyanet Aylık Dergide* 2020-2022 yılları arasında yazmış olduğu hayatın inceliklerine dair adab-ı muaşeret yazılarından oluşuyor. Ayşe Nur Hanım, okuruna unutulmuş bazı nezaket ve davranış kurallarını hatırlatırken özellikle de kalplere hitap ediyor. Bazen hikâye anlatarak bazen de sorular sorarak yapıyor bunu. Üstelik yazıların birçoğunda bakış açımızı değiştirmemiz gerektiğini fark etmemizi sağlıyor. Yazı başlıklarından bazıları ise şu şekilde: "Hayatımızı Güzelleştiren Kelimeler", "Tükettikçe Tükeneceğiz", "İyilik Adabı", "Umut: Bitmeyen Hazine", "Farkımız Farklılığımızdır", "Mükemmel Değilsin", "İnsan, Kırk Kapılı Han!" ve "Dedikodu mu? Ben Hiç Yapmam!"...

İmaj çağı dediğimiz günümüz modern dünyasında ruhumuza ve kalbimize kulak vermemiz, bütün ilişkilerimizi hassas ve nazik bir çerçevede şekillendirmemiz gerekliliğini bir kez daha hatırlamamıza vesile olan bu kıymetli çalışmayı, *Adab-ı Muaşeret* kitabını istifadelerine sunarken herkese iyi okumalar diliyoruz. ■

Sözlüklerdeki başlıca manaları, "davet, iyi tutum, incelik ve kibarlık, hayranlık ve takdir..." şeklinde verilen edep, Müslüman'ın süsü, güzel ahlakın zirvesi, kalb-i selimin aynasıdır. Kibarlık ve zarafet elbiseleriyle Arap ve Türk dillerinde arz-ı endam eden "edep", yüce dinimiz İslam'da ve tasavvuf edebiyatının raflarında dinî ve ahlaki bir hüviyet kazanır. İlim ve sohbet meclislerinde bereketli men

Edebin çoğulu olan "adap" kelimesiyle "iyi geçinme, toplumsal ilişkileri nezaket kurallarına göre düzenleme..." gibi manaları kapsayan "muaşeret" kelimesi bir araya geldiğinde medeni ve ahlaki bir terkip karşımıza çıkar: Adab-ı muaşeret.

Müslüman yaşamındaki beşerî ilişkileri düzenleyen, ahlaki ve

DIYANET TV

KARADEMLİK

Doğada Derin Bir Nefes

Carsamba

21.00

FREKANSLAR

4A(HD)

FREKANS: 12.380 MHZ
POLARİZASYON: DİKEY (V)
SEMBOL ORANI: 27.500
FEC: 3/4

FREKANS: 12.422 MHZ
POLARİZASYON: YATAY (H)
SEMBOL ORANI: 30.000
FEC: 3/4

4A(SD)

Digiturk - 68. kanal

Smart - 104. kanal

Kablo - 555. kanal

TV - 208. kanal

TV - 49. kanal

X f @ y | diyanettv

“...Şükredesiniz diye size kulaklar,
gözler ve kalpler verdi.”

(Nahl, 16/78.)

